

Helsinki

Iso Mustasaaren puistot

Ympäristöhistoriallinen selvitys
ja kehittämisperiaatteet

Helsinki

ISO MUSTASAAREN PUISTOT

**Ympäristöhistoriallinen selvitys
ja kehittämisperiaatteet**

Kaupunkiympäristön julkaisuja 2019:11

Tilaaja: Helsingin kaupunki / Kaupunkiympäristö / Kaupunkitila- ja maisemasuunnittelu
Vastuuhenkilö: Jouni Heinänen, puh. 09 31037257
Teksti: Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy / Niina Alapeteri, Tiina Perälä, Hanna Poutanen
Taitto: Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy / Niina Alapeteri
Kartta-aineistot: © Kaupunkimittausosasto, Helsinki
Valokuvat ja kartat: Historialliset valokuvat ja kartat: HKA = Helsingin kaupunginarkisto, HKMKA = Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto, KA = Kansallisarkisto, Kansallisarkiston digitoidut aineistot, MVKA = Museoviraston kuva-arkisto, SLHKA= Suomenlinnan hoitokunnan kuva-arkisto, KRA = Krigsarkivet, Ruotsin sota-arkisto, SM= Sotamuseo
Nykytilan valokuvat: Hanna Poutanen/Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy, kesä 2018.
Visualisoinnit: Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy / Niina Alapeteri, Hanna Poutanen
ISBN: ISBN 978-952-331-608-9 (verkkoversio)
ISNN: ISNN 2489-4222 (verkkoversio)
Etukannen kuva: Kuva 1. Näkymä pohjoisrannasta vuonna 1900. MVKA.

Sisällysluettelo

Saatteeksi	7
1 Alueen sijainti ja suunnittelutilanne	9
2 Iso Mustasaaren vaiheita.....	13
3 Puistojen historian vaiheita	19
4 Alueen nykytila ja säilyneisyys	83
5 Kuvaparivertailu.....	101
6 Arvot.....	109
7 Maisemalliset kehittämisperiaatteet ja jatkotoimenpiteet.....	125
Lähteet ja kirjallisuus	134
Viitteet.....	135

Kuva 2. Viistoilmakuva kohti Suomenlinnaa 1920-luvulla. Suomen ilmakuva Oy. HKMKA.

Saatteeksi

Iso Mustasaaren puistot, puutarhat ja aukiot ovat merkittävä osa historiallisesti kerrostunutta Suomenlinnan valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä ja Unescon maailmanperintökohdetta. Suomenlinna on myös yksi Helsingin kaupunginosista, jossa ihmisiä asuu ja työskentelee ympäri vuoden. Toimivan kaupunginosan historiallisen ja monumentaalisen linnoitusarkkitehtuurin ja vaatimattoman arjen ympäristön vuorottelu muodostaa monimuotoista ja mielenkiintoista kaupunkitilaa, jolla on suuri merkitys saaren viehättävyyteen. Iso Mustasaaren suunnitelmallisesti ja kunnianhimoisesti rakennetut venäläiseltä kaudelta periytyvät puistoalueet ovat vähitellen yksinkertaistuneet ja arkipäiväistyneet. Vehreät puistoalueet vanhoine kookkaine puineen ovat kuitenkin edelleen merkittäviä saaren kaupunki- ja maisemakuvassa. Ne täydentävät ja pehmentävät linnoituslaitteiden ja rakennusten muodostamaa arkkitehtonista runkoa.

Suomenlinnaan ollaan laatimassa suojeluun ja ylläpidon selkeyttämiseen tähtäävää asemakaavaa. Tämä selvitys on laadittu asemakaavoitusta, tulevia puistojen kunnostuksia ja hoitoa varten. Selvityksen tavoitteena on ollut kartoittaa kohdealueiden suunnitteluhistoria ja kehitysvaiheet, arvioida kohteen nykytilaa, säilyneisyyttä sekä nykytilan suhdetta alueen historiallisiin vaiheisiin sekä kaupunkikuvaan ja -rakenteeseen sekä arvioida kohteiden merkittävyyttä ja määritellä ne keskeiset säilytettävät, palautettavat ja kehitettävät piirteet, jotka ovat kohteiden kulttuurihistoriallisten arvojen ja kaupunkikuvan kannalta merkittäviä. Tämän pohjalta puistoille on määriteltä yleispiirteiset maisemalliset kehittämisperiaatteet. Tarkoituksenmukaisuussyistä päätettiin Iso Mustasaaren puistojen yhteydessä selvittää samalla tarkastelutavalla myös Susisaarella sijaitsevan Mironotsentskin puutarhan ympäristöhistoriaa.

Puistojen historian vaiheiden kuvaus perustuu sekä arkistolähteisiin, että aiemmin laadittuihin selvityksiin, raportteihin ja kirjallisuuteen. Työn päälähteinä on ollut kansallisarkiston venäläisaikaisen insinöörikomennuskunnan kartat sekä Ruotsin sota-arkiston kartat, vuonna 1987 valmistunut Suomenlinnan maisema – kunnostussuunnitelma – raportti ja Suomenlinnan rakennusten historia-kirja. Venäläisaikaisista kartoista ei ole ollut käytössä käännöksiä eikä karttoihin mahdollisesti liittyneitä selostuksia, näiltä osin työtä tulisi jatkaa.

Selvitys on laadittu kesäkuun 2018 ja helmikuun 2019 välisenä aikana Helsingin kaupungin kaupunkiympäristön toimialan toimeksiannosta Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy:ssä, jossa työstä ovat vastanneet maisema-arkkitehdit Niina Alapeteri ja Tiina Perälä sekä maisema-arkkitehtiopiskelija Hanna Poutanen. Työtä on kaupunkiympäristön toimialan kaupunkitila- ja maisemasuunnittelupalvelussa ohjanneet tiimipäällikkö Jouni Heinänen ja suunnitteluasiantuntija Minna Terho, Suomenlinnan hoitokunnasta rakennuttaja-arkkitehti Pia Kurki ja maisema-asiantuntija Iina Johansson, Museovirastosta yliarkkitehti Sirkkaliisa Jetsonen ja Helsingin seurakuntayhtymästä kiinteistöinsinööri Terttu Räsänen.

Kuva 3. Kohdealueiden sijainti Suomenlinnassa. Ilmakuva Helsingin kaupunki. Näkymä Oy.

1 Alueen sijainti ja suunnittelutilanne

Selvitysalueen sijainti

Ympäristöhistoriallisen selvityksen kohdealueena on Suomenlinnan historialliseen linnoitukseen kuuluvan Iso Mustasaaren rakennetut puistokokonaisuudet: Kirkkopuisto, Rantakasarmen ympäristön puurivit, Kasinopuisto, Bjelkenpuisto ja Kirsikkapuutarha sekä Susisaarella sijaitseva Mironotsentskin puisto. Kohdealueet kuuluvat Suomenlinnan kaupunginosaan ja ovat Suomen valtion omistuksessa kirkon ympäristöä lukuunottamatta, jonka omistaa Helsingin seurakuntayhtymä. Selvityksen kohteena olevien puistojen yhteispinta-ala on noin 56 450m².

Alueen suojelu- ja suunnittelutilanne

Selvitysalueen suojelu- ja suunnittelutilanne on pääosin koottu Museoviraston laatimasta suojeluesityksestä.¹

- Vuonna 1919 Kustaanmiekka ja Susisaari julistettiin valtioneuvoston päätöksellä alueeksi, joka tulee säilyttää historiallisena muistona. Muinaistieteellinen toimikunta vastasi Suomenlinnan antikvaarisesta valvonnasta ja restaurointitoista itsenäisyyden alkuvuosista 1970-luvulle saakka. Nykyään Suomenlinnan suojelu ja valvonta kulttuurihistoriallisena muistomerkkinä kuuluu Museovirastolle.
- Suomenlinna on muinaismuistolain (295/1963) automaattisesti rauhoittama muinaismuistoalue, josta Museovirasto on laatinut kaksi arkeologista selvitystä: Suomenlinnan arkeologinen selvitys vuonna 2008 ja Suomenlinnan kaupunkiarkeologisen selvityksen päivitys vuonna 2013. Myös vesialueilla on muinaismuistolain tarkoittamia kiinteitä vedenalaisia muinaisjäännöksiä.
- Suomenlinnan hoitokunta perustettiin vuonna 1973 Suomenlinnan siirryttyä puolustusvoimilta siviilihallintoon.²
- Suomenlinnan ensimmäinen käyttösuunnitelma valmistui 1974 ja hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksellä 27.11.1975. Restauroinnin ja ylläpidon tueksi laadittua käyttösuunnitelmaa on myöhemmin täydennetty mm. maisemasuunnitelmalla (1984). Suomenlinnan hoitokunnan toimeksiannosta laaditusta laajasta maisemasuunnitelmasta valmistui kokoava julkaisu *Suomenlinnan maisema, kunnostussuunnitelma* vuonna 1987. Kunnostussuunnitelma määritteli ulkoalueiden kehittämisen suuntaviivat ja ohjeisti tulevia yksityiskohtaisia

kunnostussuunnitelmia. Julkaisuun koottiin yhteen myös tärkeimmät taustatiedot. Suunnittelutyön aikana tehtyjen perusteellisten inventointien lisäksi Museoviraston ja hoitokunnan toimesta tehtiin useita taustaselvityksiä suunnitelman laatimista varten 1970-luvulla.³

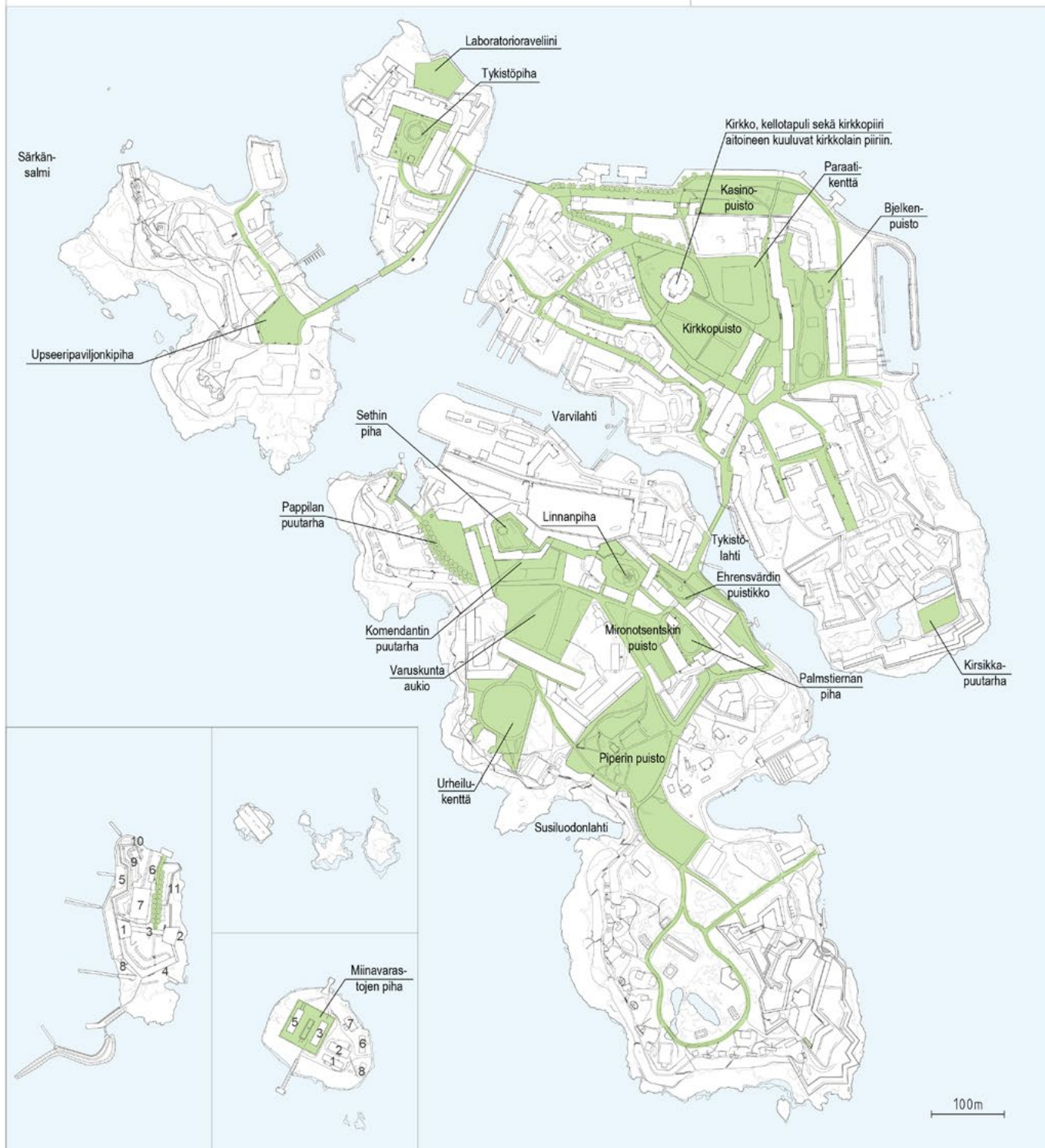
- Suomenlinnan linnoitus merkittiin UNESCO:n maailmanperintösopimuksen (Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemiseksi) mukaiseen maailmanperintöluetteloon vuonna 1991 kulttuurikriteerillä (iv). Suomenlinnan linnoituksesta todetaan, että se on sotilasarkkitehtuurihistorian erinomainen esimerkki 1600- ja 1700-lukujen yleisten linnoitusperiaatteiden, erityisesti bastioni-järjestelmän mukaan rakennetusta linnoituksesta, jossa on myös erityispiirteitä.
- Suomenlinnan kirkko, kellotapuli ja kirkkopiha aitoineen on suojeltu kirkkolailalla (1054/1993).
- Suomenlinna valittiin yhdeksi Suomen valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi valtioneuvoston periaatepäätöksellä vuonna 1995. Se on keskeinen osa merellistä Helsinkiä, joka on tunnistettu yhdeksi Suomen kansallismaisemista.
- Suomenlinna sisältyy valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen luetteloon (RKY2009). Valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskevan valtioneuvoston päätöksen mukaan alueiden käytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön arvot säilyvät. Lähtökohdana on, että alueita kehitetään niiden omaisuunetta ja erityispiirteitä vahvistaen sekä muutoksia sopeuttaen. Muutosten ja rakentamisen tulee olla sopusoinnussa alueiden kulttuuriympäristöarvojen kanssa.
- Uudenmaan maakuntakaavassa Suomenlinna on osoitettu merkinnällä ”kulttuuriympäristön vaalimisen kannalta tärkeä alue, tie tai kohde, valtakunnallisesti merkittävä (RKY 2009)” sekä merkinnällä ”UNESCO:n maailmanperintökohde”.
- Suomenlinnan hoitokunnan yhdessä sidosryhmien kanssa laatima maailmanperintöalueen hoitosuunnitelma valmistui vuonna 2014. Hoitosuunnitelma ohjaa Suomenlinnan yleismaailmallisen merkityksen säilymistä siten kuin maailmanperintökomitea on päätöksessään määritellyt. Uuden hoito- ja käyttösuunnitelman laatiminen aloitettiin vuonna 2018.

Suomenlinna

Suojeluluokitus MV/17/05.01.01/2017

 S3 = aukiot, väylät, puistot, puutarhat ja puurivistöt.

12.5.2017

Kuva 4. Museoviraston suojeluesityksen liitekartta, jossa näkyy suojeltavaksi ehdotetut aukiot, väylät, puistot, puutarhat ja puurivistöt. SLHKA.

- odottamaan rakennusperinnön suojelusta annetun lain mukaista suojeluesitystä sekä suojelupäätöstä. Museovirasto päätti erityisistunnossaan 12.5.2017 esittää Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle Suomenlinnan suojelemista rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain (498/2010) nojalla.

Helsingin kaupunki hoiti Suomenlinnan puistoja vuodesta 1929 aina vuoteen 1973 , jolloin perustettu hoitokunta otti vastuun hoidosta. Valtion ja Helsingin kaupungin välillä on voimassa kustannusjakosopimus, joka laadittiin ensimmäisen kerran vuonna 1976. Vuonna 1992 sopimusalueita täsmennettiin. Vuonna 1998 laadittiin sopimus Suomenlinnan viheralueiden kunnostus- ja hoitovastuualueiden vaihtamisesta, jolla pyrittiin yhtenäistämään hoitoalueita. Vuonna 2015 tuli voimaan kolmikantasopimus Suomenlinnan

Suomenlinna on asemakaavoittamatonta aluetta. Helsingin kaupunki on aloittanut suojeluun ja ylläpidon selkeyttämiseen tähtäävän Suomenlinnan asemakaavan laatimisen jo vuonna 2009. Museovirasto on todennut kaavaluonnoksesta antamassaan lausunnossa (291/303/2010) mm. seuraavaa: ”Rakennuksilla ei ole yksilöityjä suojelumerkintöjä tai -määräyksiä. Menettely on tarkoituksenmukainen edellytyksellä, että Suomenlinnasta saadaan aikanaan lakiin rakennusperinnön suojelusta perustuva erillinen suojelupäätös.” Asemakaavan valmistelu on jäänyt

Kuva 5. Sito Oy:n yleissuunnitelma Iso Mustasaaren (C-saaren) raittien kunnostuksesta 2017.

2 Iso Mustasaaren vaiheita⁴

Iso Mustasaari on Suomenlinnan saarista suurin. Koska se sijaitsee saariryhmän selustassa, sen linnoittaminen tapahtui hitaasti. Saari toimi vuonna 1756 perustetun saaristolai-vaston versta- ja varastoalueena, mutta sinne keskittyi lopulta myös pääosa linnoituksen asutuksesta. 1700-luvulla upseeristolle ja siviilivirkamiehille rakennetut kivirakenteiset asuinrakennukset olivat osa saaren itäistä bastioni-rintamaa. Suuri saaristolai-vaston linnanpihasommitelma jäi lopulta kesken, sen sijaan saarelle sijoittui 1800-luvulla muun muassa myös kauppiastalot, koulut, upseerikerho, postilaitos, lennätin- ja puhelinasema sekä verstaita ja pajoja. Saarelle rakennettiin myös joukko-osastojen majoitustiloja.⁵ Vesivarastoaltaiden rakentaminen Ison Mustasaaren eteläkärkeen aloitettiin 1830-luvun alussa.⁶

Iso Mustasaaresta muodostui linnoituksen keskus viimeistään 1800-luvun puolen välin jälkeen. Saaren lounaisosiin valmistui ortodoksinen kirkko 1854 juuri ennen Krimin sotaa. Kirkon ympärille perustettiin laaja puisto 1870-luvun alussa. Sodan jälkeen linnoituksen hallinto siirrettiin Iso Mustasaarelle, kun Susisaaren linnanpihan hallintorakennukset tuhoutuivat pahoin sodan pommituksissa. Jo 1800-luvun alussa suunnitteilla ollut linnoituksen uusi pääportti

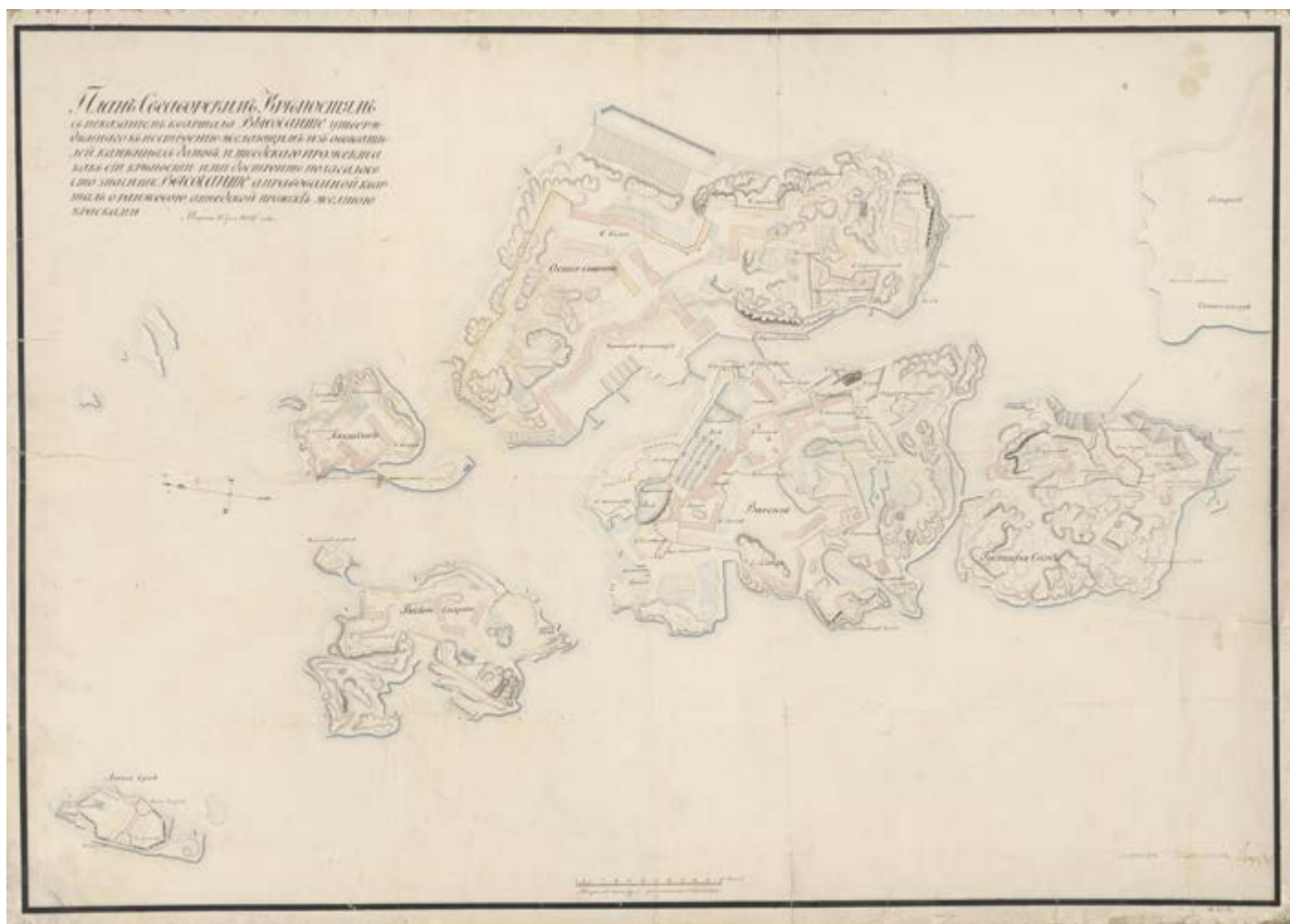
valmistui vuonna 1870 saaren pohjoisrantaan. Sommitelmaan liittyivät jyrkät kasarmi porttiholveineen ja kellotor-neineen, laivaliikenteen päälaituri ja rantabulevardi lehmuk-sineen.⁷ Näiden puistoympäristön rakentamishankkeiden lisäksi saaren puistoalueita kunnostettiin laajalti 1800-luvun lopulla, minkä voidaan katsoa olleen seurausta linnoituksen hallinnollisen painopisteen siirtymisestä Iso Mustasaarelle.

Viapori siirtyi Suomen hallintaan vuonna 1918 sisällissodan aikana, se liitettiin Suomen valtioon ja sen nimi muutettiin Suomenlinnaksi. Sodan loppuvaiheessa valkoiset perus-tivat Viaporiin sotavankileirin punaisille vangeille, joita oli enimmillään linnoituksessa 8000. Sodan jälkeen linnoituk-seen sijoitettiin pian puolustusvoimien eri yksiköitä, mm. rannikkotykistörykmentti, Merisotakoulu sekä miinanrai-vaajalaivaston tukikohta. Hiljalleen käynnistyivät myös pie-nimuotoiset kunnostustyöt ja linnoituksesta alettiin kiin-nostua myös matkailukohteena. Kasarmeja kunnostettiin asunnoiksi yleisen asuntopulan lievittämiseksi.⁸ Helander on todennut, että suomalaisen ajan alussa monet keskei-set maisemaa muokanneet ja hoitoa ylläpitäneet toiminnot väistyivät saarelta, millä oli suuri merkitys saaren maisema-kuvaan ja yleisilmeeseen.⁹

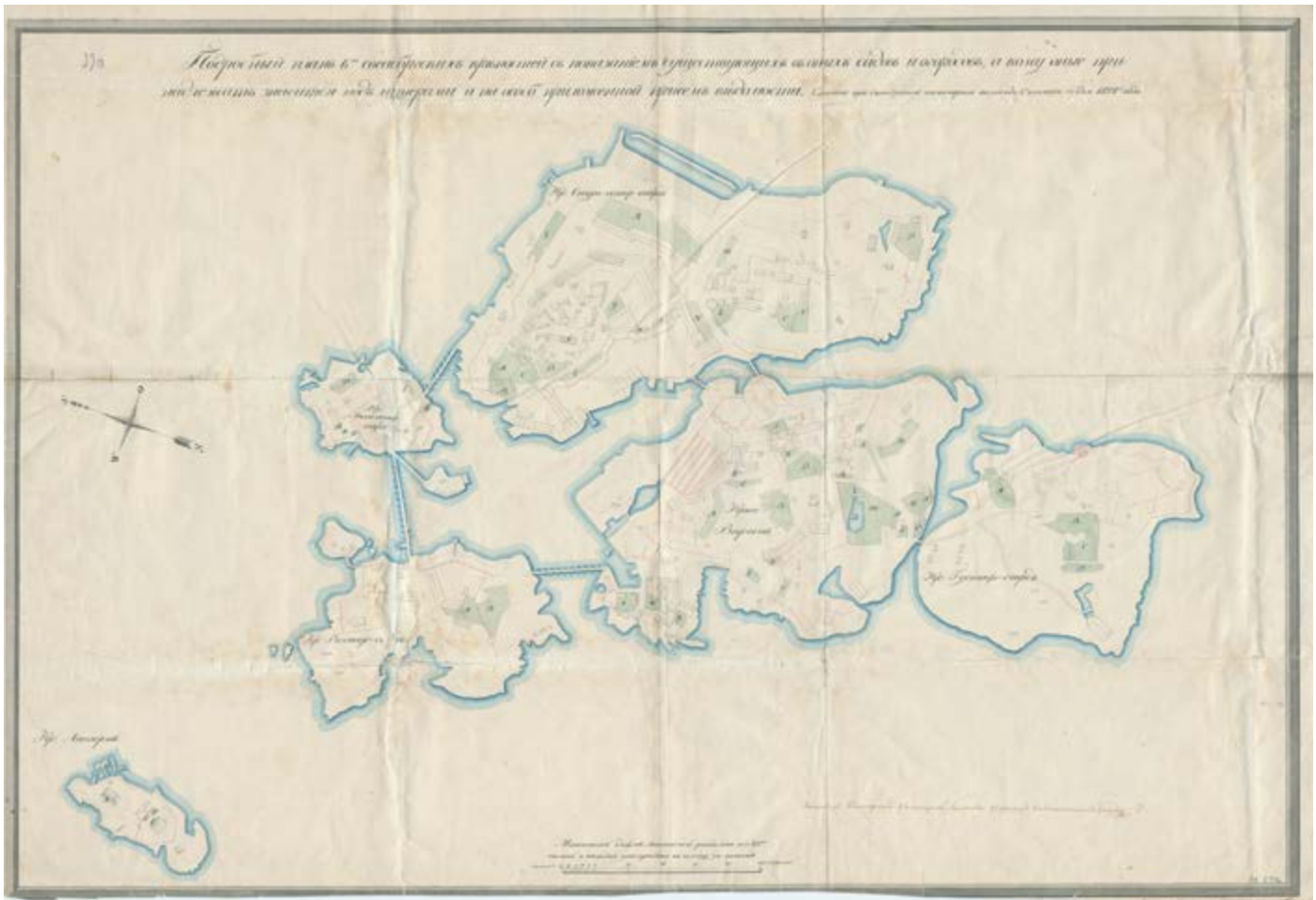
Kuva 6, viereisellä sivulla. Saaret ennen linnoituksen rakentamista vuonna 1748. KRA.

Kuva 7. Linnoituksen yleisemapiirros vuodelta 1764. Ohuella viivalla piirretty Iso Mustasaaren suunniteltuja linnoitus-rakenteita ja mm. suuri saaristolai-vaston linnanpihan sommitelma. KRA.

Kuva 8, ylempi kuva. Venäläisäikainen yleisase-
mapiirros vuodelta 1809. Kartassa näkyy ruot-
salaisella ajalla perustetut puutarhat vaalean
vihreällä. KA.

Kuva 9, alempi kuva. Yleisase-
mapiirros vuodelta 1819, jossa on esitetty maanpinnan muodot ja
korkeudet. Puutarhat on esitetty hyvin tarkasti.
KA.

Kuva 10, ylempi kuva. Yleisasemapiirros, jossa on kuvattu linnoituksen vihannestarhat ja puutarhat vuodelta 1824. KA.

Kuva 11, alempi kuva. Yleisasemapiirros 1854. Linnoituksen yleisäsu ennen Krimin sodan tuhoja. KA.

Arkkitehti Birger Brunila laati vuonna 1919 ehdotuksen Suomenlinnan asemakaavaksi. Rapistuneen linnoituksen historiaa ei suunnitelmassa huomioitu, vaan vanhojen rakennusten lomaan esitettiin uusia rakennuskokonaisuuksia. Iso Mustasaarelle Brunila ehdotti vanhan saaristolaivaston linnanpiha sommitelman elvyttämistä täydentämällä sommitelmasta puuttumaan jäänyt rakennus kirkon länsipuolelle. Kirkon molemmin puolin, kirkkopuiston ja kauppiaskorttelin paikalle Brunila ehdotti uusia symmetriseen sommitelmaan istuvia rakennuksia. Suunnitelmassa esitettiin myös Paraatikentän pohjoispuolelle uutta suurta ravintolarakennusta. Brunilan suunnitelman mukaisia uusia rakennuksia ei koskaan toteutettu.

Ison Mustasaaren venäläisaikainen ortodoksikirkko muutettiin luterilaiseksi vuonna 1929. Sen julkisivut uudistettiin ja kirkon torniin tehtiin majakka. Venäjän aikaista ilmettä haluttiin tietoisesti heikentää. Kansakoulu perustettiin Iso Mustasaareen vuonna 1921. Toisen maailmansodan aikana Suomenlinna suljettiin matkailijoilta. Suomenlinna vaurioitui jälleen kerran sodan pommituksissa. Sodan jälkeen historiallisten linnoitusrakenteiden kunnostustöitä jatkettiin. Vuonna 1948 vietettiin linnoituksen 200-vuotisjuhlaa. Siviiliväestön määrä suomalaisella kaudella oli korkeimmillaan vuonna 1952, jolloin Suomenlinnassa asui 1649 asukasta. 1960-luvun puolivälissä puolustusvoimat ilmoitti lopullisesti luopuvansa linnoituksesta.¹⁰

Vuonna 1928 Helsingin kaupungin puutarhuri johti Suomenlinnassa suoritettavia puistotöitä.¹¹ Helsingin kaupunki oli huolehtinut Suomenlinnan puistojen puhtaanapidosta vuodesta 1929 asti.¹² Suomenlinnan puutarhataiteen kehityksen viimeistä vaihetta edustaa 1940-luvulla alkava uusi kausi, jolloin Helsingin kaupunki alkoi huolehtia puistojen hoidosta. Tällöin tehtiin mm. Piperin puistossa runsaasti pensasistutuksia ja Ehrensivärdin puutarha uusittiin täysin.¹³

1970-luvun alussa Suomenlinna saatettiin määrätietoisesti suunnittelun ja kunnostuksen piiriin. Vuosina 1973–1974 laadittiin Suomenlinnan käyttösuunnitelma, ehdotus saarten kehittämisen pääperiaatteista. Kymmenen vuotta myöhemmin valmistui maiseman kunnostussuunnitelma. Helanderin mukaan tuolloin alkaneet kunnostustoimet ja alueen käytön muutokset ovat vaikuttaneet saariryhmän yleiskuvaan lähes yhtä voimakkaasti kuin moni linnoituksen historian tärkeä rakentamisaikavaihe.¹⁴

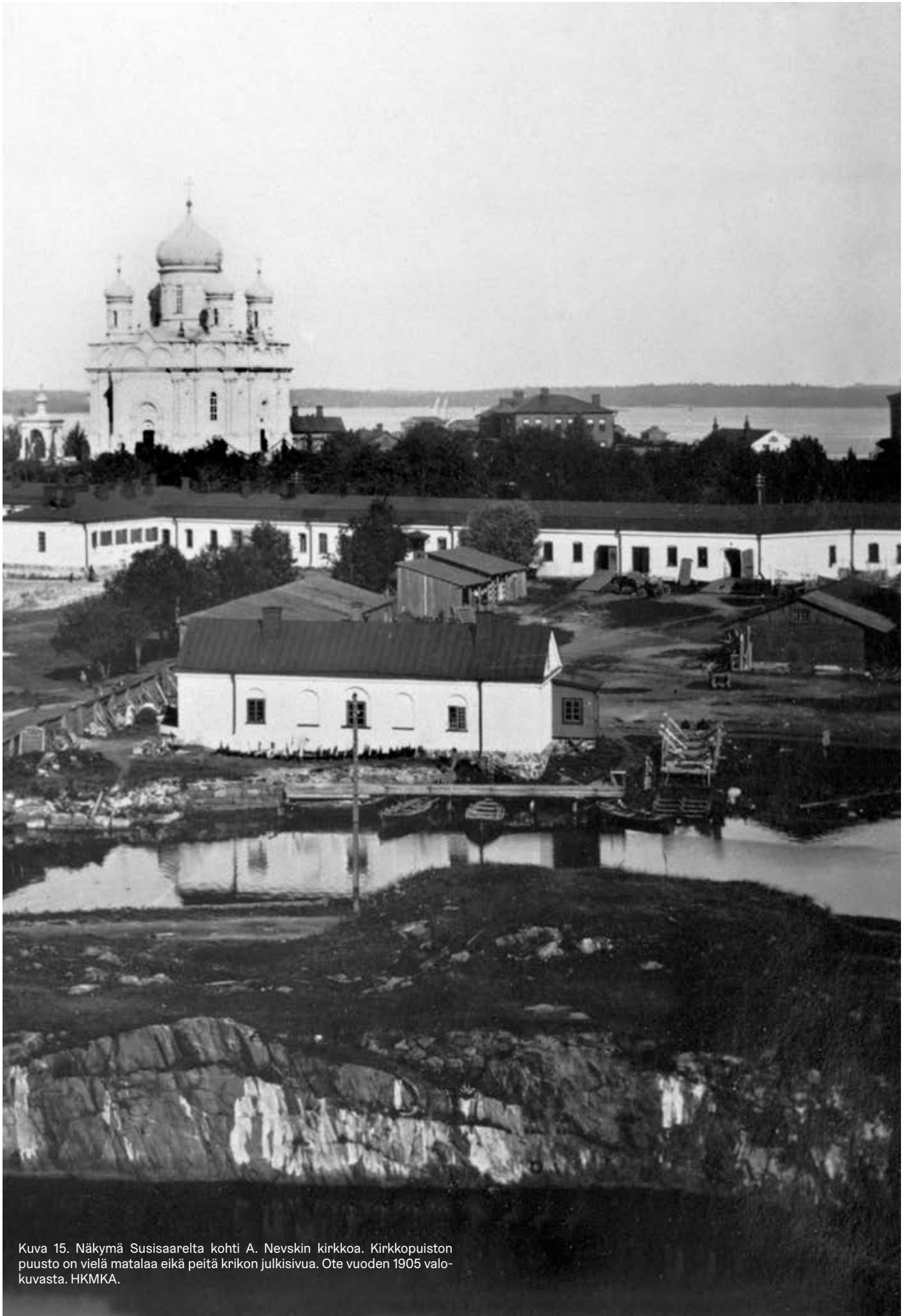
Ison Mustasaaren eteläkärki päätettiin vuonna 1971 ottaa tilapäisesti Suomenlinnan vankilan, työsiirtolan sijoituspaikaksi. Tarkoituksena oli käyttää vankeja noin kahdenkymmenen vuoden ajan saarten muurien ja vallien korjaus- ja entisöintitöissä. Ensimmäinen rakennusvaihe alkoi 1970-luvun alussa. Suomenlinnan vankila toimii edelleen samalla paikalla ja vangit tekevät saarilla kunnostustöitä. Vankilassa on paikkoja 100 vangille.¹⁵

Kuva 12, viereisellä sivulla ylinä. Suomenlinna vuonna 1943. Ilmakuva Helsingin kaupunki.

Kuva 13, viereisellä sivulla alin. Iso Mustasaari viistoilmakuvassa vuodelta 1965. Kuva B. Möller. HKMKA.

Kuva 14. Maiseman kunnostussuunnitelma, lyhyen tähtäimen (5-10v) kunnostuksen havainnekuva päivätty 15.5.1979. SLHKA.

Kuva 15. Näkymä Susisaarelta kohti A. Nevskin kirkkoa. Kirkkopuiston puusto on vielä matalaa eikä peitä kirkon julkisivua. Ote vuoden 1905 valokuvasta. HKMKA.

3 Puistojen historian vaiheita

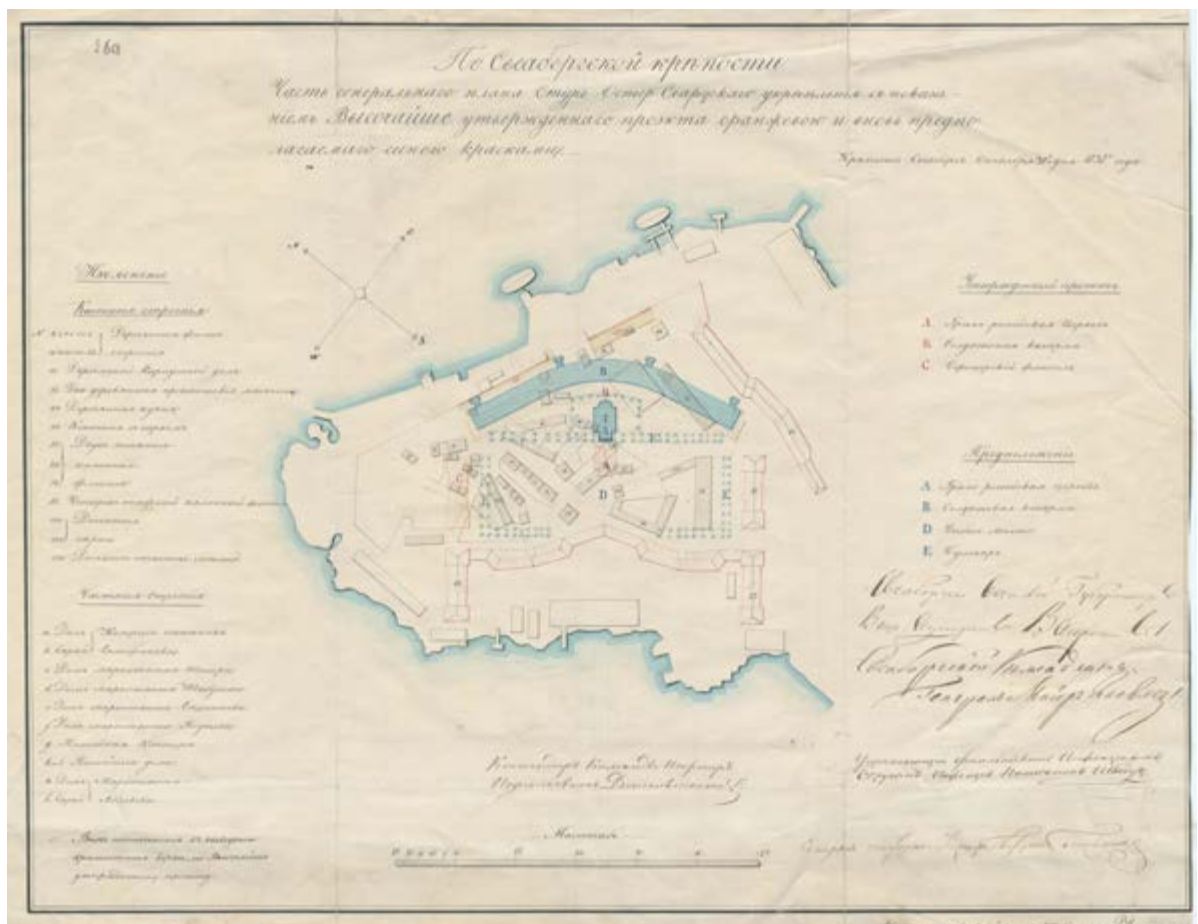
Kirkkopuisto

Kirkon rakentamista saarelle oli kaavailtu linnoituksen perustamisesta lähtien. Iso Mustasaaren keskellä sijaitsevan kirkon suunnittelu aloitettiin 1820-luvulla, jolloin arkkitehti Carl Ludvig Engel esitti kreikkalaisen temppelin rakentamista saaren keskiosaan.¹⁶ Ortodoksinen kirkko rakennettiin lopulta Pietarin Taideakatemian arkkitehtuurin professori Konstantin Ton jo vuonna 1838 laatimien piirustuksien mukaisesti vuosien 1849-1854 aikana.¹⁷ Kirkon paikka periytyi 1700-luvulta Saaristolaivaston linnanpihan monumentaalisesta aukio- ja rakennussommitelmasta. Vaikka symmetrinen sommitelma jäi kesken, kirkko sijoittui sen keskipisteeseen.¹⁸ Tämän vuoksi kirkko rakennettiin epätavalliseen tapaan koillis-lounaissauntaisesti. Kirkko sijoittui kallioiselle mäelle, keskelle puisten asuin- ja varastorakennusten keskittymää. Kirkkomäen paikalla olleet puiset asuin- ja talousrakennukset saivat siirto- tai purku-tuomion.¹⁹

Kirkkoa ympäröi jo vuodelle 1858 päivätyillä kartoilla (YA 144a, C69) istutusten kehä, ilmeisesti syreenejä.²⁰ Tässä kartassa näkyy myös ensimmäisen kerran tulevan kirkkopuutarhan ala. Se sijoittui nykyisen kirkkopuiston paikalle, mutta oli selvästi pienempi. Tuossa vaiheessa Noakin arkin edustalla oli vielä aidattu keittiöpiha ja muonamakasiini. On epäselvää, milloin kirkkopuutarha perustettiin. Alue aidattiin kuitenkin vasta vuonna 1869 (ks. kuva 19). Kirkkopuutarhan sommitelman ulkoasusta saattaa kertoa 1860-luvun lopulle tai vuodelle 1870 ajoittuva puutarhapiirustus, jossa puutarha on jaettu pensasaidoin ja käytävin kolmeen palsaan. Samassa piirustuksessa on hahmoteltu myös ensimmäisen kerran Noakin arkin edustan puistoaluetta (ks. alla, kuvat 21 ja 23).

Kirkkoa ympäröivästä aidasta tehtiin ensimmäinen suunnitelma vuonna 1866, mutta se valmistui lahjoitusvaroin vasta vuonna 1872. Aitarakennelma tehtiin lopulta Ruotsin vallan aikaisista tykin putkista.²¹

Kuva 16. Piirustus vuodelta 1838 Saaristolaivaston linnanpihan aukio- ja rakennussommitelmaan liittyneen suuren kasarmin ja kirkon sijoittumisesta Iso Mustasaarelle. Suurta kasarmia ei koskaan rakennettu, mutta kirkko sijoittui sommitelman keskiakseliin, piirustuksessa oranssilla esitettyyn vaihtoehtoiseen paikkaan. Kaavailtuun sommitelmaan liittyi myös istutukset. Venäläisen insinöörikomennuskunnan kartat. KA.

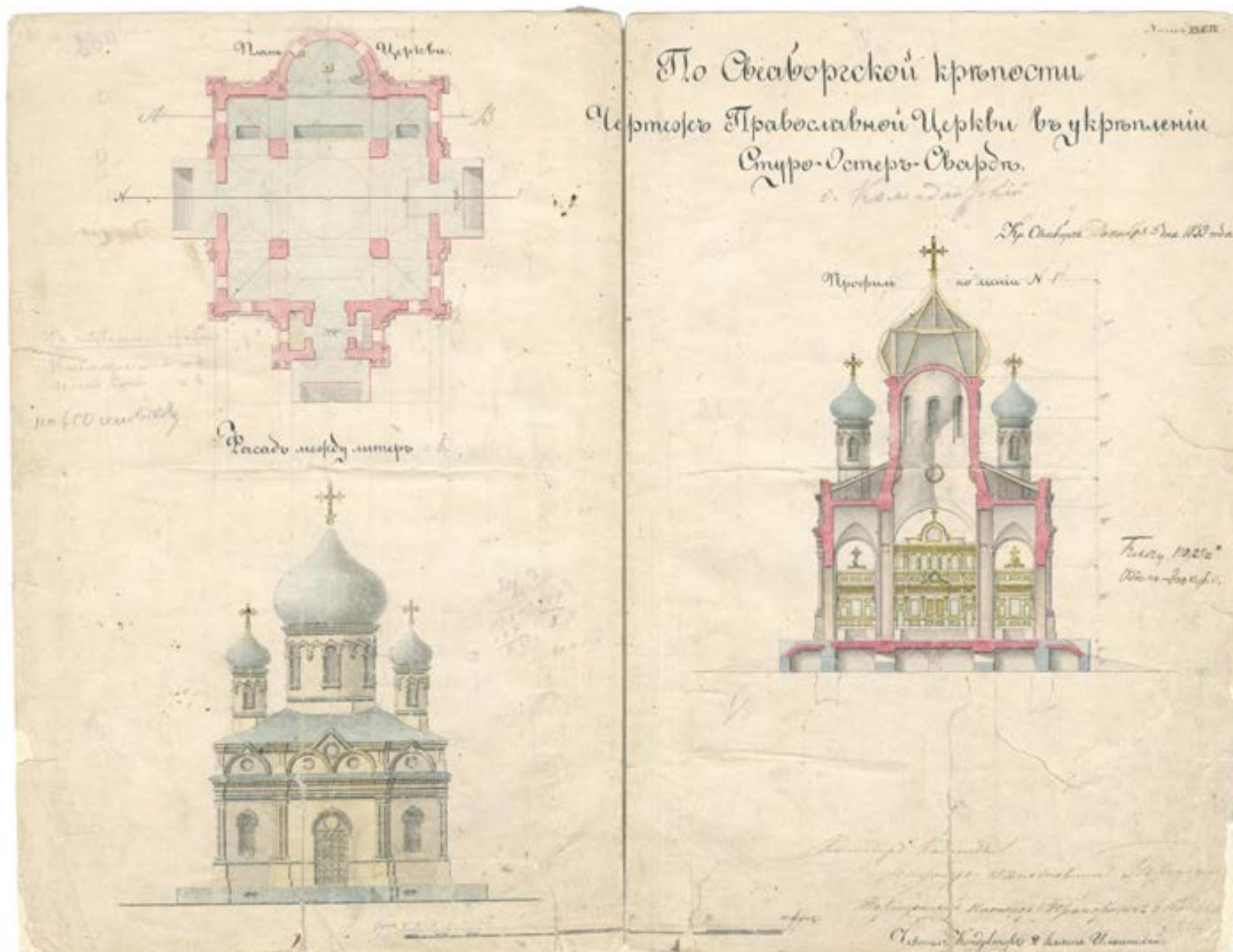

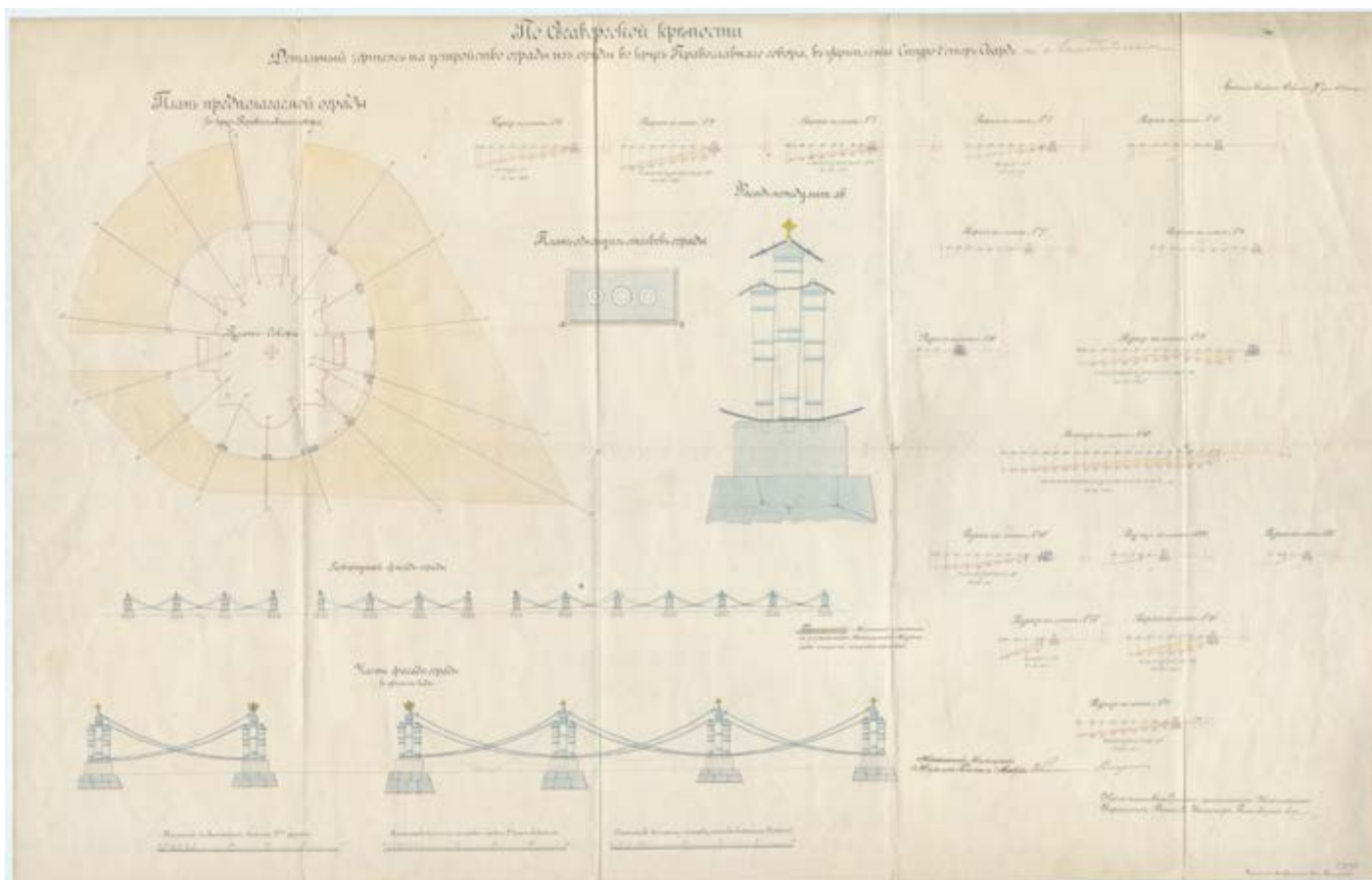
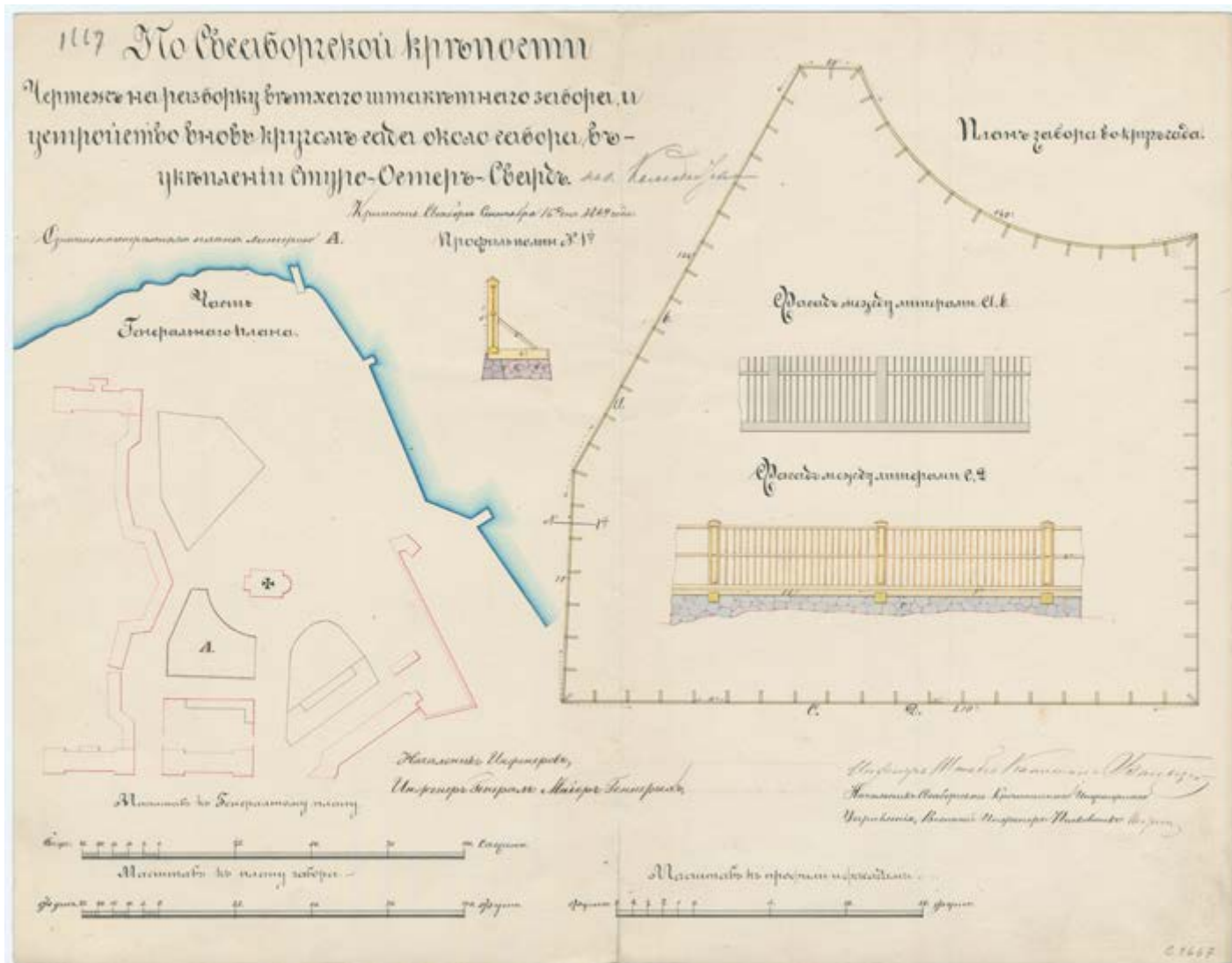
Kuva 17. Ote yleisemäpiirustuksesta vuodelta 1958, jossa näkyy kirkon ympärillä olevat istutukset. Myös tulevan kirkkopuutarhan alue on tässä nähtävissä kirkon länsipuolella (vaal. keltainen alue). KA.

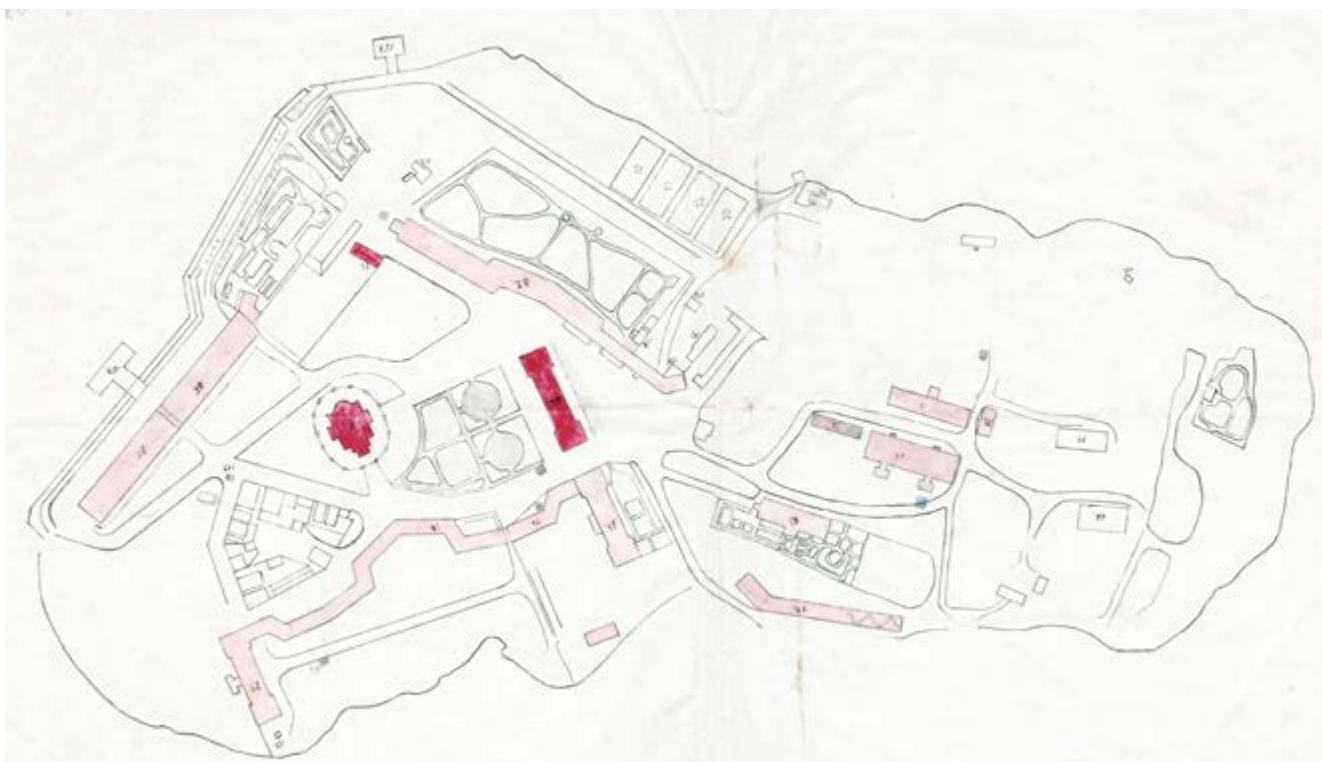
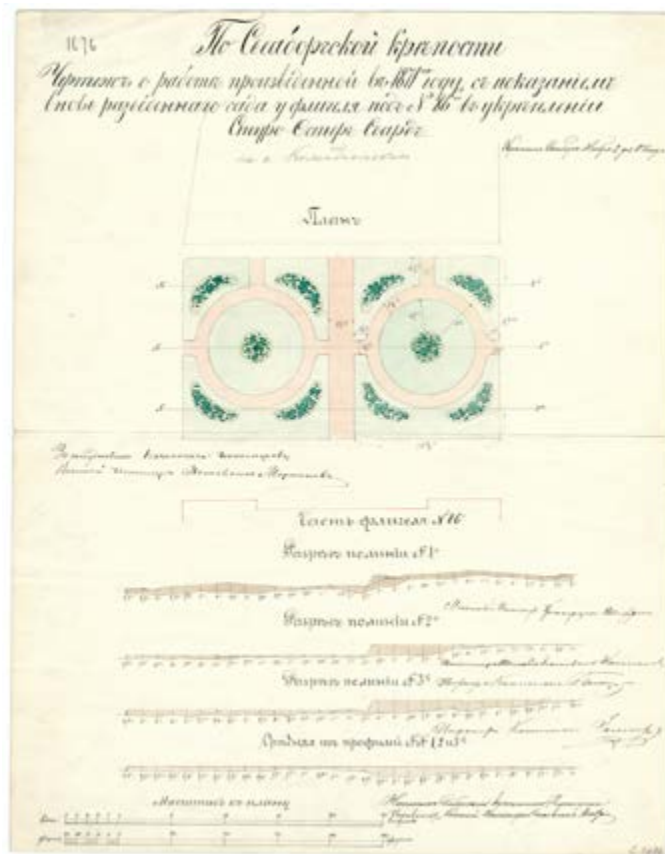
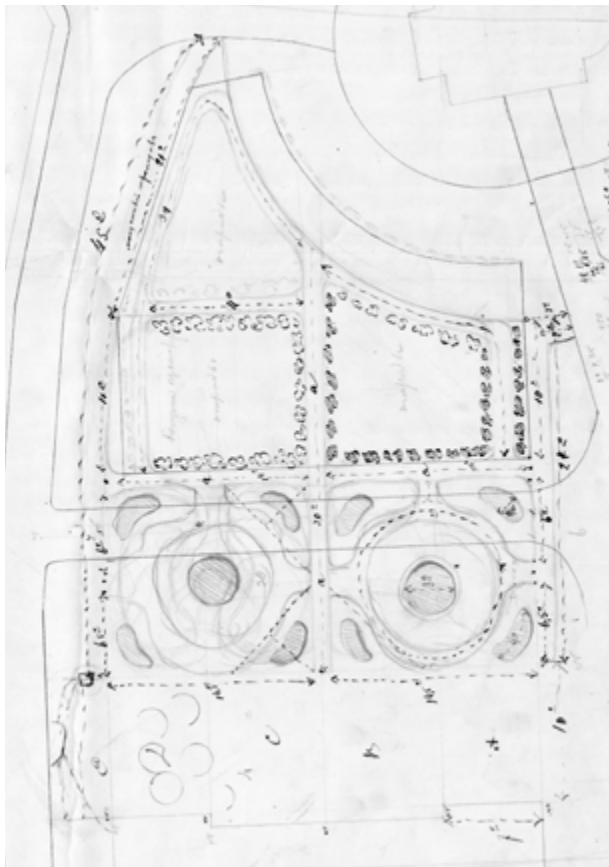
Kuva 18, alla. A. Nevskin kirkon piirustus vuodelta 1859. KA.

Kuva 19, vieresellä sivulla ylhäällä. Kirkkopuutarhan aitaa kuvaava piirustus vuodelta 1869. Aitaan liittyi leveä muuriperustus. KA.

Kuva 20, viereisellä sivulla alhaalla. Suunnitelma-piirustus kirkkoa ympäröivästä aidasta vuodelta 1871. Aitaus toteutettiin seuraavana vuonna. KA.

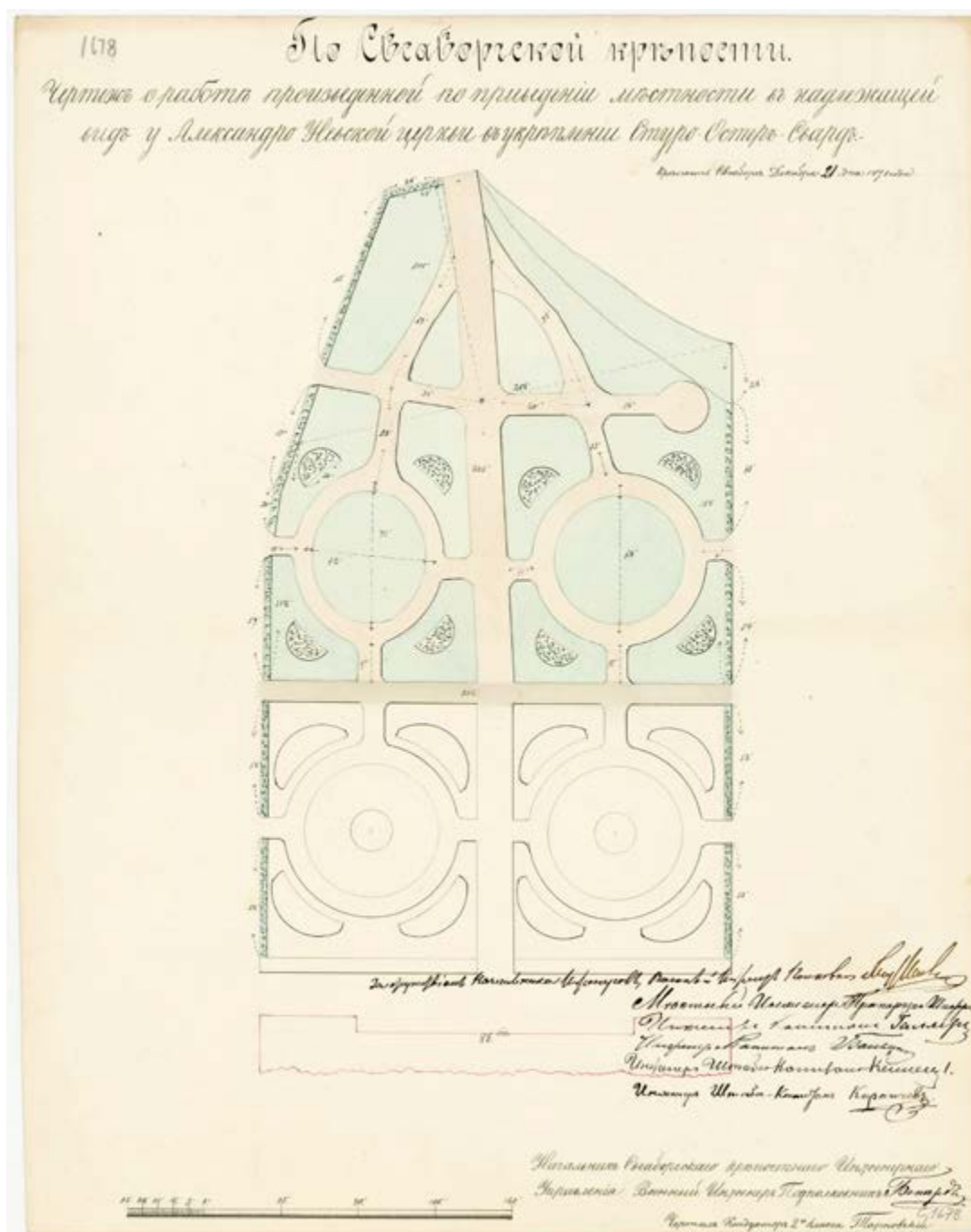

Kuva 21, ylinnä vasemmalla. Päiväämättömässä, mutta 1870-luvun alkuun ajoitetussa suunnitelmaluonnoksessa on Noakin arkin edustan puutarhan sommitelman hahmo. Piirustuksessa näkyy myös kirkkopuutarhan silloinen sommitelma, jossa puutarha on jaettu käytävillä kolmeen osaan, joita pensasaidanteet kiertävät. KA.

Kuva 22, ylinnä oikealla. Vuodelle 1871 päivätyssä värillisessä puutarhapiirustuksessa on esitetty kyseisenä vuonna rakennettu uusi puisto rakennuksen nr. 86 (Noakin arkki) edustalla. KA.

Kuva 23, yllä. Päiväämätön sijaintipiirustus on ajoitettu noin vuoteen 1872. Kartassa voi nähdä kirkkopuiston väliaiheen, jossa kirkkopuutarhan vanha hahmo on vielä olemassa, mutta Noakin arkin edustalla on jo ympyräkäytäviin perustuva sommitelma. Myös Bielken puiston ja Kasinopuiston käytävät on esitetty kartassa. KA.

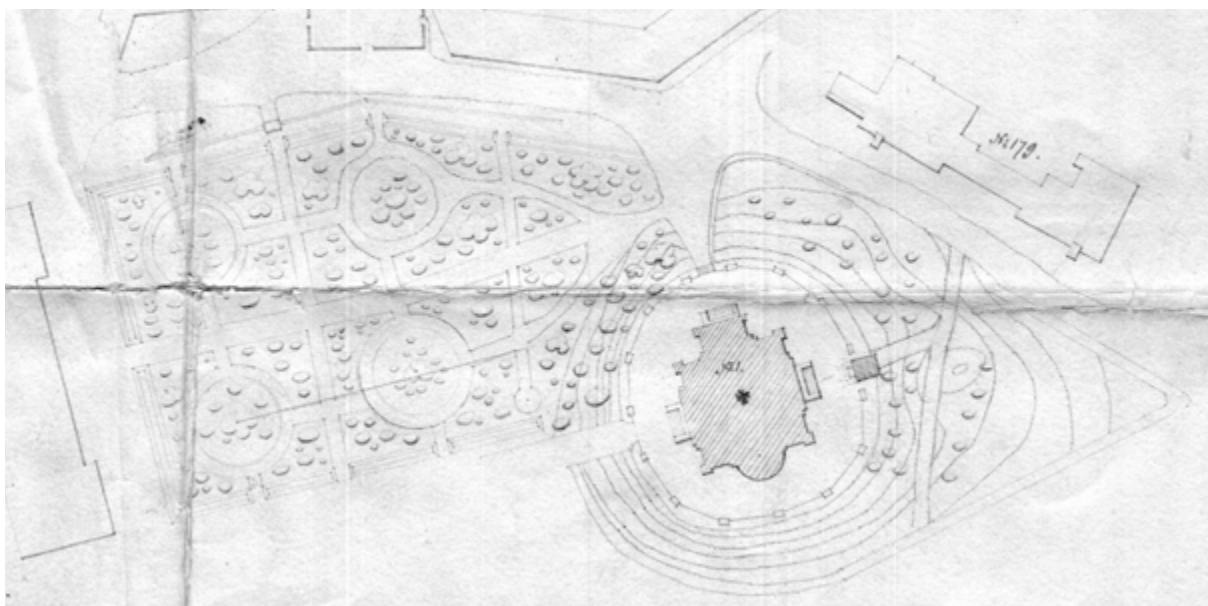
Kuva 24, viereisellä sivulla. Puutarhapiirustus kirkon ympäristön "asianmukaiseen muotoon saattamisesta", eli puiston kunnostamisesta. Värittämätön osuus on aiemmin valmistunut Noakin arkin edustan puisto. Puistoin reunoille istutettiin puiston eriosat yhdistävä pensasaita. KA.

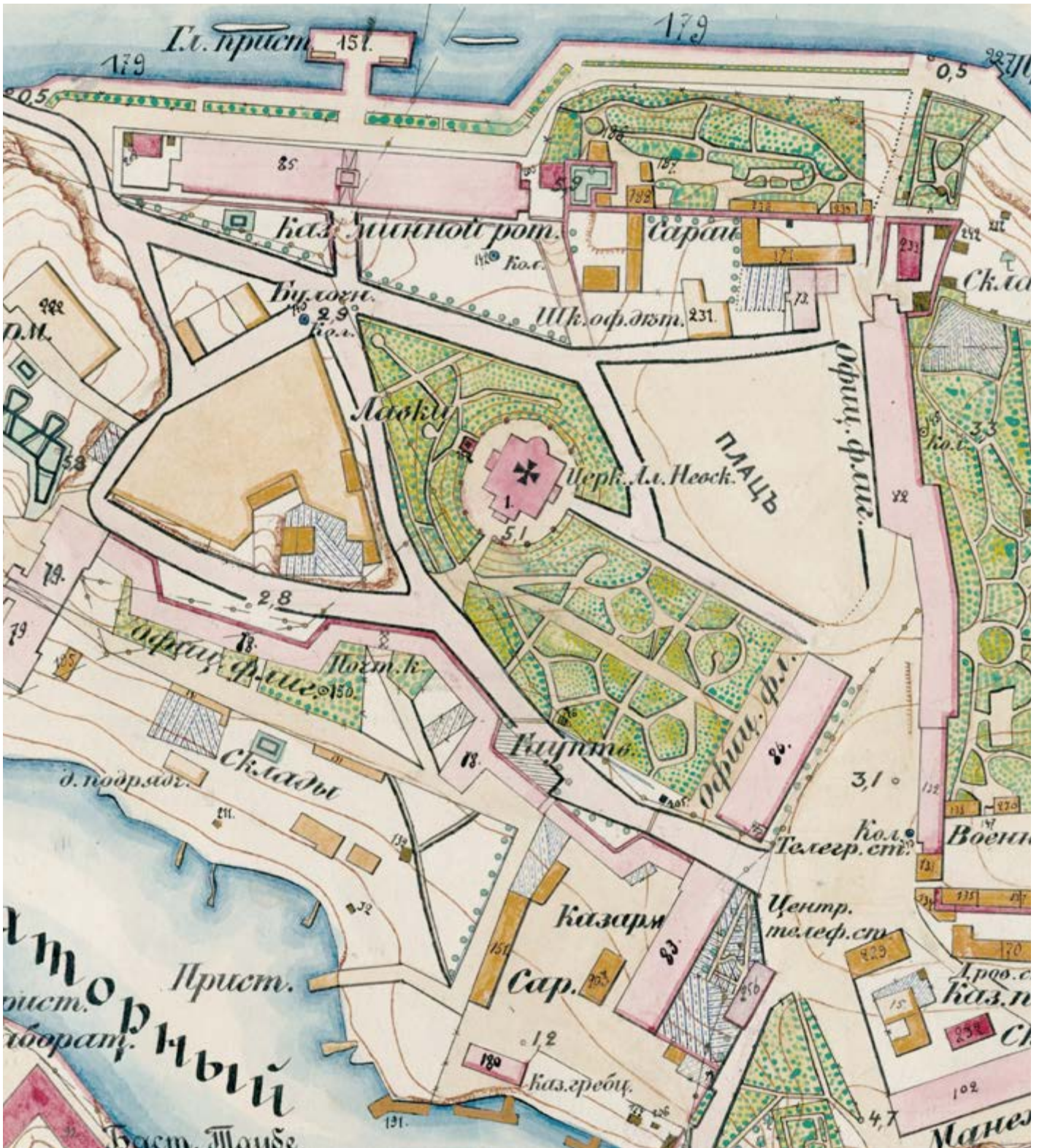

Kirkkopuiston rakentaminen alkoi toden teolla vasta 1870-luvulla. Puiston rakentaminen tehtiin useassa vaiheessa. Vuonna 1871 rakennettu Noakin arkin edustan puistoalue toteutettiin alun perin erillisenä rakennuksen edustapuistona, ja otettiin vasta myöhemmin osaksi kirkkopuistoa. Noakin arkin edustalle perustettiin rakennuksen levyinen suorakaiteen muotoinen sommitelma, joka perustui säännöllisiin puutarhakortteleihin ja geometrisiin ympyräkäytäviin. Pari vuotta myöhemmin myös vanha kirkkopuutarha kunnostettiin, jolloin sinne toteutettiin samanlainen ympyräkäytäviin perustuva sommitelma. Kaksi erillistä puutarhaa muodostivat kunnostuksen jälkeen yhtenäisen kirkkopuiston, jota rajaamaan istutettiin orapihlaja-aidat. Oletettavasti myös kirkkokummun koillisreunan orapihlaja-aita istutettiin tällöin. Puiston keskikäytävä sijoittui Noakin arkkiin nähden keskiakseliin. On jäänyt epäselväksi, istutettiinko sommitelmaan puita, kuitenkin viimeistään 1880-luvulla keskikäytävälle istutettiin puukujanne ja puistoon istutettiin muitakin puustoa (ks. kuva 25).

Rantakasarin rakentamisen yhteydessä 1860-luvun lopulla suunniteltujen ja tehtyjen tiejärjestelyjen myötä kirkon luoteispuolinen puistoalue sai nykyisen muotonsa. Sen paikalta purettiin joitakin puurakennuksia 1870-luvun alkuun mennessä. Luoteiskärjen istutusten suunnitelma ei ole säilynyt. Kellotapuli rakennettiin vuosina 1888–1889 kirkon luoteispuolelle aitarakennelman linjaan.²²

Vuoden 1899 kartassa kirkkoa ympäröi laaja yhtenäinen puistoalue. Kirkon kaakkoispuoleinen geometrinen ympyrä- ja ristikäytävien sommitelma on edelleen näkyvässä, tosin kartassa käytävät on piirretty lähes suoriksi ja selkeät ympyrät ovat kadonneet. Kirkon luoteispuoleinen yksinkertainen puistoalue uusittiin monimuotoiseksi käytävien ja syreenimajojen sommitelmaksi todennäköisesti 1890-luvun kunnostusvaiheessa. 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun ilmakuviin ja valokuvien perusteella puistoon istutettiin reilusti puustoa. Puut näyttävät sijoittuvan tasaisesti alueelle,

Kuva 25, viereisellä sivulla ylhäällä. Näkymä kohti kirkkoa ja kirkkopuistoa 1880-luvulla. Kirkkopuiston keskikäytävän varrelle on istutettu kujanne, joka näyttäisi koostuvan ainakin koivuista. Ympyräkäytävien lomassa näkyy myös yksittäisiä puita. Nurmi on pitkää ja joitakin pensasistutuksia on puistossa nähtävissä. Kirkkokummun ympärillä oleva syreenikehä näkyy yhtenäisenä aidanteena. Kirkon lähellä olevat puut ovat muuta puistoa selvästi kookkaampia, todennäköisesti siis vanhempaa perua. MVKA.

Kuva 26, viereisellä sivulla alhaalla. Ote vuoden 1886 kellotapulin suunnitelmasta. Asemapiirros, johon kellotapuli merkitty. Asemapiirroksessa näkyy hyvin kirkkopuiston kokonaisuus käytävineen. Lounaisosassa on yhden poikkikäytävän lisäksi pisto kellotapulille.

Kuva 27, yllä. Ote vuoden 1899 kartasta Kirkkopuiston kohdalta. Kartasta voidaan nähdä puiston asu 1890-luvun kunnostusvaiheen jälkeen. Kirkon lounaispuolen sommitelma on tässä vaiheessa runsaimmillaan, alueella on mm. kolme lehtimajaa. Kirkon ja Noakin arkin välisen puistoalueen 1873 perustetut ympyräkäytävät ovat osin menettäneet kaarevan muotonsa. Kirkkopuiston eteläosiin on merkitty kaivo (nro 146). Aidatussa Kasinopuistossa on nähtävissä monimuotoinen käytävien sommitelma sekä useita upseeriston kesärakennuksia. Puisto on rajattu aidalla. Vaikka aidan ulkopuolelle näyttääkin jäävän valkoista aluetta, sekin lienee ollut puistomainen. Puiston itäosa on aidattu omaksi alueekseen. Upseerikerhon puurakennukset puistossa on numeroitu: kesäravintola (188), lukusali (186) ruokasali (187), keittiö (239), keilarata (238). KA.

Kuva 28, viereisellä sivulla ylhäällä. Vuosisadan vaihteen valokuvassa (arvioitu ajoitus n. 1898-1904) kirkkopuisto näyttää hyvin puustoiselta. Kirkkokummulla ei ole kirkon julkisivuja peittävää puustoa, joten kirkko näkyy selkeästi. Kuvassa kenraalikuvernööri Bobrikov ottaa vastaan paraatin Suomenlinnan Paraatikentällä. P.Aleksandrow. MVKA.

Kuva 29, viereisellä sivulla alhaalla. Venäläisen varuskunnan lippujuhlan paraati paraatikentällä 1900-luvun alussa. Taustalla näkyy kirkkokumpua ympäröivät syreenipensaat ja hieman alempana kentän reunassa leikattu orapihlaja-aita. HKMKA.

Kuva 30, yllä. Näkymä kohti kirkkoa vuonna 1908. Kuvassa venäläisen varuskunnan 100-vuotisjuhla Paraatikentällä. HKMKA.

Kuva 31, vieressä. Näkymä Paraatitieltä kohti kirkkoa vuonna 1923. Kuvan keskellä näkyy vanha havukasvi, mahdollisesti tuija, joka ei ole säilynyt. Tornien kupolit on poistettu, tämä oli välivaihe kirkon uudistamisessa. Kirkkopuisto oli aidattu valkoisella ristikkosäleaidalla ainakin parinkymmenen vuoden ajan. Aita poistettiin todennäköisesti kirkon kunnostuksen ja julkisivumuutoksen yhteydessä tai pian sen jälkeen 1930-luvulla. Foto Kavanen. HKMKA.

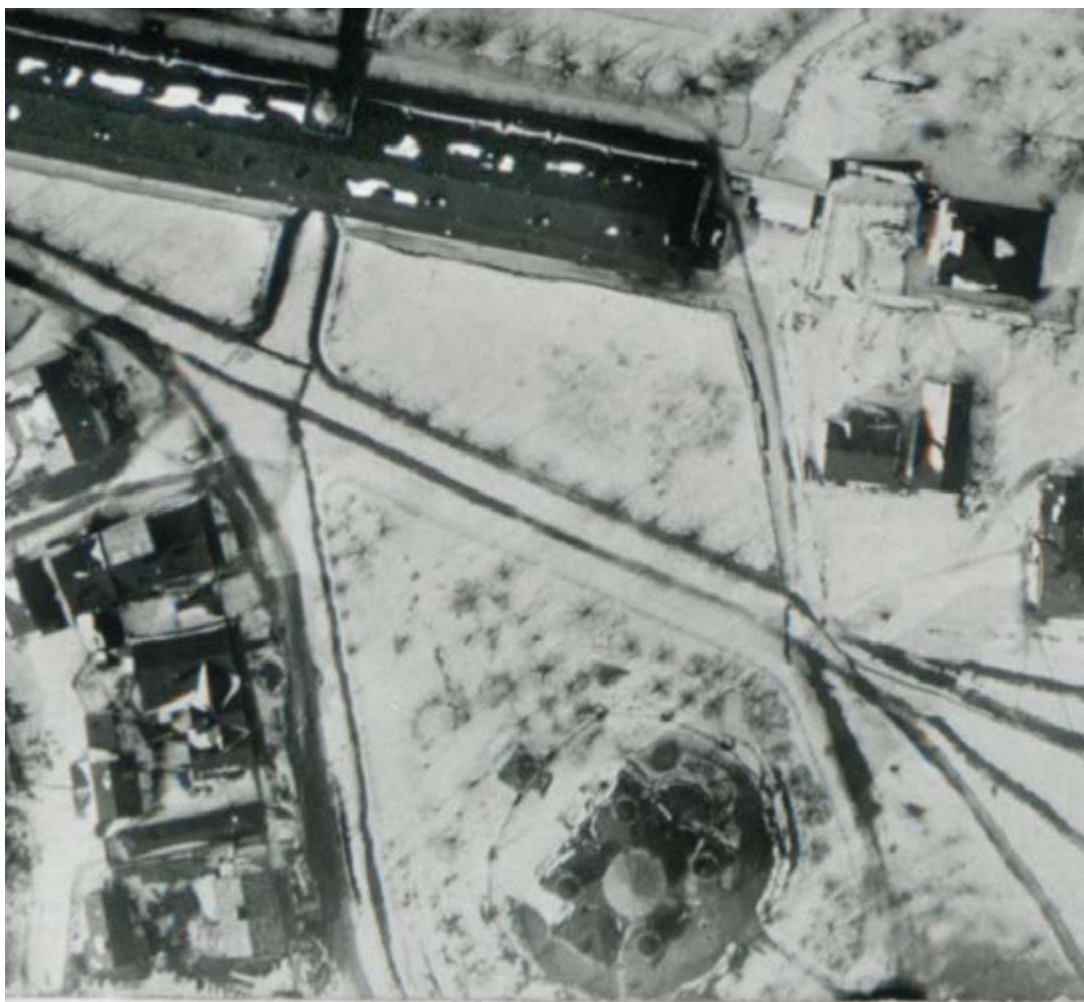
Kuva 32, yllä. Viistoilmakuva vuodelta 1926. Puiston kaarevista käytävistä voi nähdä säilyneitä osuuksia puiden latvusten alla, vrt. kuva 33. Puistoa ympäröi valkoinen ristikkosäleitä. Kirkon vierustat ovat ruohottuneet. Tässä kuvassa näkyy hyvin myös Paraatikentän pohjoisreunan rajautuminen ja kuluneisuus, sekä yhteys Kasinopuistoon. Paraatikentälle on piirretty tenniskenttä. Kirkon lounaispuolella, kirkkopuiston ja tien väliin jäävä kapea istutettu alue sijaitsi varsinaisen kirkkopuiston ulkopuolella. Se rajasi aidan viertä kulkevan jalankulun reitin pääraitista. Osa saatumanvaraisesti syntyneestä käytävästä on nykyään edelleen kuljettavissa. K. Vuorela. SM..

Kuva 33, vieressä. Ote ortoilmakuvasta vuodelta 1926. Kuvassa näkyy ympyräkäytäväsomittelusta säilyneet käytäväosuudet, jotka muodostavat mutkittelevia yhtenäisiä käytäviä. Puistoa ympäröi aita. Paraatikentän puoleisella sivulla näkyy aitalinjassa olevat penkkisyvennykset. Puisto on hyvin puustoinen. Kuva Eskola. SM.

Kuva 34, viereisellä sivulla ylhäällä. Ote talvisesta ortoilmakuvasta vuodelta 1927. Puiston lounaisosan istutukset, kuten pyöreät lehtimajat ja runsas puusto sekä puistoa ympäröivä aita erottuvat talvikuvasta hyvin. K. Vuorela. SM.

Kuva 35, viereisellä sivulla alhaalla vasemmalla. Kirkko 1930-luvun alussa julkisivumuutoksen jälkeen. Kirkkopuisto ympäröi vielä aita. MVKA.

Kuva 36, viereisellä sivulla alhaalla oikealla. Päivämätön kuva kirkosta. Tämä on todennäköisesti 1940-50-luvulta. MVKA.

000 / ... / VATAINEN

Kuva 37. Iso Mustasaaren puistojen puu- ja pensasistutusten 1930-luvun asu käy ilmi tästä vuoden 1931 talvi-ilmakuvasta. Kuva Vatanen. SM.

Kuva 38. Viistoilmakuva 1950-luvulta. Kirkon länsipuoli on hyvin puustoinen, kun luoteisosassa on nähtävissä pensaiden rajaamia avoimia nurmipintoja. Veljekset Karhumäki. HKMKA.

Kuva 39. Näkymä Paraatitieltä kohti kirkkoa vuonna 1955. Kirkkopuiston luoteiskärjessä on kioskinakennus. Luoteisosaa rajaa pensasaidat. Kirkon takana näkyy jääne syreeniamajasta. Oikealla olevassa tiilirakennuksessa toimi kansakoulu vuoteen 1959 asti. Volker von Bonin. HKMKA.

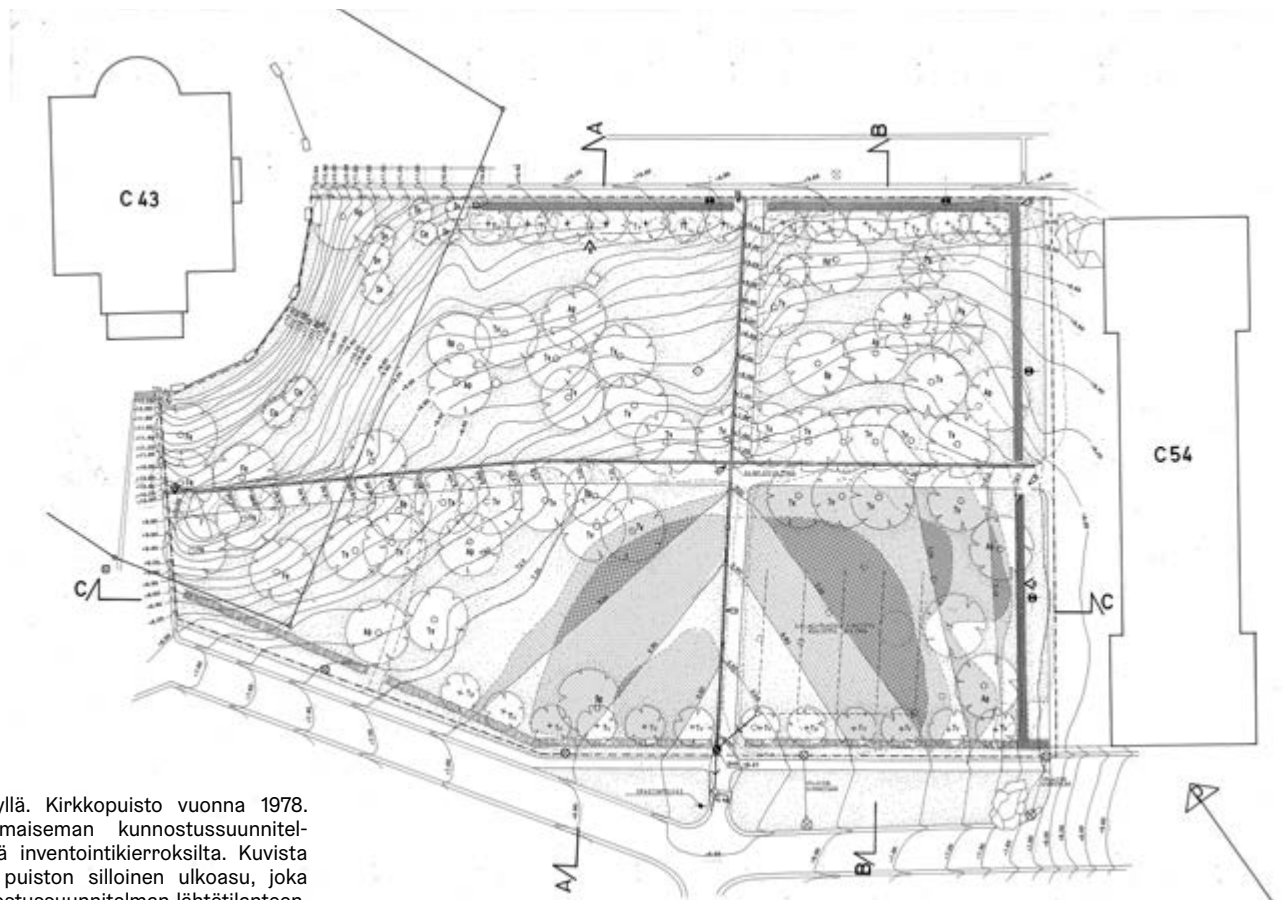

Kuva 40. Näkymä kohti kirkkoa vuonna 1963 Kruununlinna Ehrensvärdin edestä. Puisto on säilynyt puustoisena, lehmusten lisäksi siellä kasvoi mm. koivuja. Kuva C. Grünberg. HKMKA.

Kuva 41. Kirkkokuistin varjoisa keskikäytävä kesällä 1970. Taustalla Noakin arkki. Kuva Simo Rista. HKMKA.

Kuvat 42-45, yllä. Kirkkopuisto vuonna 1978. Sarja kuvia maiseman kunnostussuunnitelmaan liittyneiltä inventointikierroksilta. Kuvista on nähtävissä puiston silloinen ulkoasu, joka muodosti kunnostussuunnitelman lähtötilanteen. Kuvat Arkkitehtuuri & Maisema Oy. 0128/0033, 0128/0034, 0319/0049, 0316/0061, SLHKA.

Kuva 46. Kirkkopuiston kunnostussuunnitelma vuodelta 1994. Pekka Nevalaisen laatima suunnitelma toteutettiin 1995. SLHKA.

mutta myös keskikäytävän molemmille puolille. Kirkkopuiston käytävasomitelma säilyi 1900-luvun alkuun asti. 1920-luvun ilmakuvissa on ympyräkäytävistä jäljellä enää pieniä palasia osana käytäväverkostoa, joka muodostuu pitkistä loivasti kaartelevista käytävistä. 1900-luvulla, todennäköisesti 1900-luvun alussa puisto rajattiin vaalealla ristikkosäleaidalla, ks. kuvat 30 ja 31. Samaa aitaa käytettiin myös rantakasarmien eteläpuolisten viheralueiden rajaamiseen.

Kirkko kunnostettiin 1920-luvulla, jolloin muun muassa sen ortodoksiset piirteet poistettiin. Vaikuttaa siltä, että samassa yhteydessä myös kirkkopuistoa kunnostettiin. Ainakin säleaidat poistettiin silloin, ja viimeistään tässä vaiheessa puiston luoteisosaan istutettiin pensasaidat. Yhtenäisimmillään puistoa ympäröivä pensasaita lienee ollut 1950- ja 1960-luvulla. Kunnostuksen yhteydessä tehtiin saarni-istutukset kirkon pääsisäänkäynnille vievän käytävän varteen.

1970-luvulla puistoa hallitsivat vanhat korkeat lehmukset, joiden joukossa oli säilynyt myös muutamia vanhoja koi-vuja. Kirkon pääsisäänkäynnille johtavan käytävän molemmin puolin sijoittuivat saarniryhmät. 1970-luvulle mennessä käytäväverkosto on yksinkertaistunut siten, että pelkääntään puiston suoraviivaiset ristikkäin asettuvat pääkäytävät olivat jäljellä. Kirkkokumpua Paraatikentästä rajaavat pensasaidat olivat kasvaneet korkeiksi ja peittäviksi. Puiston Paraatikentän sivulla oli leikatun pensasaidan taustan pensaat olivat kasvaneet korkeiksi ja puumaisiksi.

1990-luvulla puistoon laadittiin kunnostussuunnitelma (Pekka Nevalainen), joka nojautui 1980-luvulla määriteltyihin kunnostusperiaatteisiin. Kunnostustyöt tehtiin kesällä 1995. Tavoitteena oli puiston yleisilmeen kohentaminen ja puisto sekä tien pintavesiongelman korjaaminen. Kunnostuksessa poistettiin puita ja kantoja, osa pensasaidoista uusittiin sekä istutettiin uudet lehmusrivit Noakin arkin edustalle ja pihlajarivistö luoteiskulmaan. Samalla puiston käytäviä ja kuivatusongelmia korjattiin sekä rakennettiin uusi paikka kioskille puiston luoteiskulmaan. Tässä vaiheessa luoteiskulman puiston aluetta levennettiin sekä lännen että pohjoisen suuntaan. Lisäksi puistoa ympäröivien raittien valaisimet uusittiin.

Kuva 47, ylinnä. Kirkkopuisto kunnostettiin Pekka Nevalaisen kunnostussuunnitelman mukaan 1990-luvun puolella välissä. Vuonna 1995 otetussa kuvassa puiston vastaistutettu lehmusrivi, jonka kallistuneita puita ylipuutarhuri Anja Pitkänen on suoristamassa. Kuva Pekka Nevalainen, 9000/0045, SLHKA.

Kuva 48, keskellä. Kirkkopuiston poikkikäytävän kunnostus ja käytävän kivityöt käynnissä vuonna 1995. Kuva Pekka Nevalainen, 9000/0045, SLHKA.

Kuva 49, alinna. Kuvassa puiston luoteiskärki vuonna 1996. Alueelle istutettiin pihlajarivistö. Kuvan keskellä vielä nähtävissä syreenimajan jäänteet. Kioskin paikkaa siirrettiin kunnostuksen myötä puiston luoteiskärjestä sivulle. Kuva Heikki Lahdenmäki, 9003/6691, SLHKA.

Paraatikenttä

Paraatikenttä syntyi saaristolaivaston linnanpihan monumentaalisen sommitelman jäänteinä. Kirkkokummun ja bastioni Bielen väliin jäi vapaa tila, jossa sijaitsi mm. muonamakasiiini keittiöpihoineen 1800-luvun alusta 1850-luvulle asti (ks. kuva 17). Kentän muoto alkoi hahmottua jo 1850-luvun alussa kirkon rakentuessa sen länsipuolelle. Kentän lounaisreuna vakiintui 1850-luvun lopulla, kun kirkkopuutarha perustettiin. Kentän reuna asettui linjaan kirkkopuutarhan ja Noakin arkin pohjoispäädyn kanssa. Tämä linja näkyy hyvin mm. vuoden 1858 kartalla, jossa näkyy myös tulevaa kenttää rajaava Noakin arkin keittiöpiha (ks. kuvat 17 ja 19). 1870-luvun alussa tulevan kentän eteläpuolelle keittiöpihan ja kirkkopuutarhan paikalle perustettiin kirkkopuisto. Pohjoisen puolustusmuurin vierellä on sijainnut eri vaiheissa runsas joukko erinäisiä puisia hyötyrakennuksia. Tulevan Paraatikentän pohjoispuolelle oli rakentunut vuonna 1841 sotilaskeittiö.

Paraatikentän kohdalta louhittiin kalliota jo vuonna 1871. Ensimmäinen suunnitelma laadittiin kuitenkin vasta 1890-luvulla, jolloin kenttä sai nykyisen muotonsa. Sorapintaista keskikenttää rajasi kenttäkivetty reunaoja ja makadamisoitu eli vesisepelletty tie. Suunnitelmassa paraatikenttää

reunustavan tien reunalla kulkivat jalkakäytävät. Ainakin Kirkkopuiston reunaan ne toteutettiin kapeina nupukiveyksinä. 1890-luvun puolen välin tienoilla kentän pohjoispuolelle rakennettiin puurakenteinen kaksikerroksinen upseerikoulu. Upseerikoulun piirustukset on päivätty vuodelle 1894.

Kenttä on ollut näyttämönä monelle linnoituksen juhlatilaisuudelle. Venäläisen kauden merkittävin tapahtuma oli Viaporin valtauksen 100-vuotisjuhla vuonna 1908.

Vuonna 1919 Birger Brunila laati Suomenlinnaan suunnitelman, jossa ehdotettiin laajaa lisärakentamista ja muutoksia. Kentän ympärille sommiteltiin uusia rakennuksia sekä puurivejä. 1940-50-luvuilla upseerikoulun vanhoissa tiloissa toiminut sotilaskoti purettiin 1950-luvun lopulla. 1960-luvulla alueelle pystytettiin lipputanko ja sen vierelle sijoitettiin kaksi tykkiä. Alueen ympärille perustettiin käytäväverkosto ja istutuksia. Pohjoisreunassa kulki 1960- ja 1970-luvulla kapea kentän suuntainen käytävä, joka oli jatke Paraatitien ”jalkakäytävälle”. Käyttösuunnitelmassa ja Suomenlinnan maiseman kunnostussuunnitelmassa kentän pohjoisreunaan ehdotettiin puuriviä.

Kuva 50, viereisellä sivulla. Venäläisen varuskunnan 100-vuotisjuhla Paraatikentällä vuonna 1908. Kenttää rajaava vaalea sotilaskeittiön rakennus valmistui vuonna 1841 ja kaksikerroksinen upseerikoulu valmistui vuoteen 1895 mennessä. Kaksi muuta puurakennusta, jotka lienee olleet asuin- ja varastokäytössä. Upseerikoulun edustalla näkyy juhlallisuuksiin liittynyt soittoalava. Kuvan vasemmassa reunassa näkyy puinen siltakansi kenttää rajaavan kivetyn ojan yli. HKMKA.

Kuva 51, ylempi kuva. Paraatikentän suunnitelmapiirustus vuodelta 1895. Piirustuksessa on esitetty kentän tasoitus sekä kenttää rajaavat ojat ja tiet sekä tien leikkaus. Leikkauksessa näkyy myös kentän suhde kirkkokumpuun ja sen istutuksiin. Tien vierellä, kirkkokummun vierellä kulki myös kapea "jalkakäytävä". KA.

Kuva 52, alempi kuva. Paraatikenttä ja bastioni Bielke vuonna 1920. Kenttällä rannikkotykistörykmentin valanvannomistilaisuus käynnissä. SM.

Kuvat 53, viereisellä sivulla. Presidentti Relander uuden kirkon vihkiäistjumalanpalveluksessa vuonna 1929. Kirkkopuiston reunaa kulki kirkolta Noakin arkille asti nupukivetty "jalkakäytävä". MVKA.

Kuvat 54, ylempi kuva. Viistoilmakuva vuodelta 1943. Paraatikentän reunat ovat nurmettuneet ja kenttää ympäröivät tiet erottuvat selkeästi. Vanhan upseerikoulun vierustan nurmet ovat kuluneet. Kirkkopuiston luoteiskärjessä näkyy kioski. Kuva R. Ahlqvist. SM

Kuvat 55, alempi kuva. Valokuva Paraatikentältä noin 1940-luvulla. Taustalla sotilaskotina 1940-luvulla toiminut vanha upseerikoulu, sotilaskieittiö ja bastioni Bielke. Valokuva Sotilasmestari Leo Tuomala, 9001/8299, SLHKA.

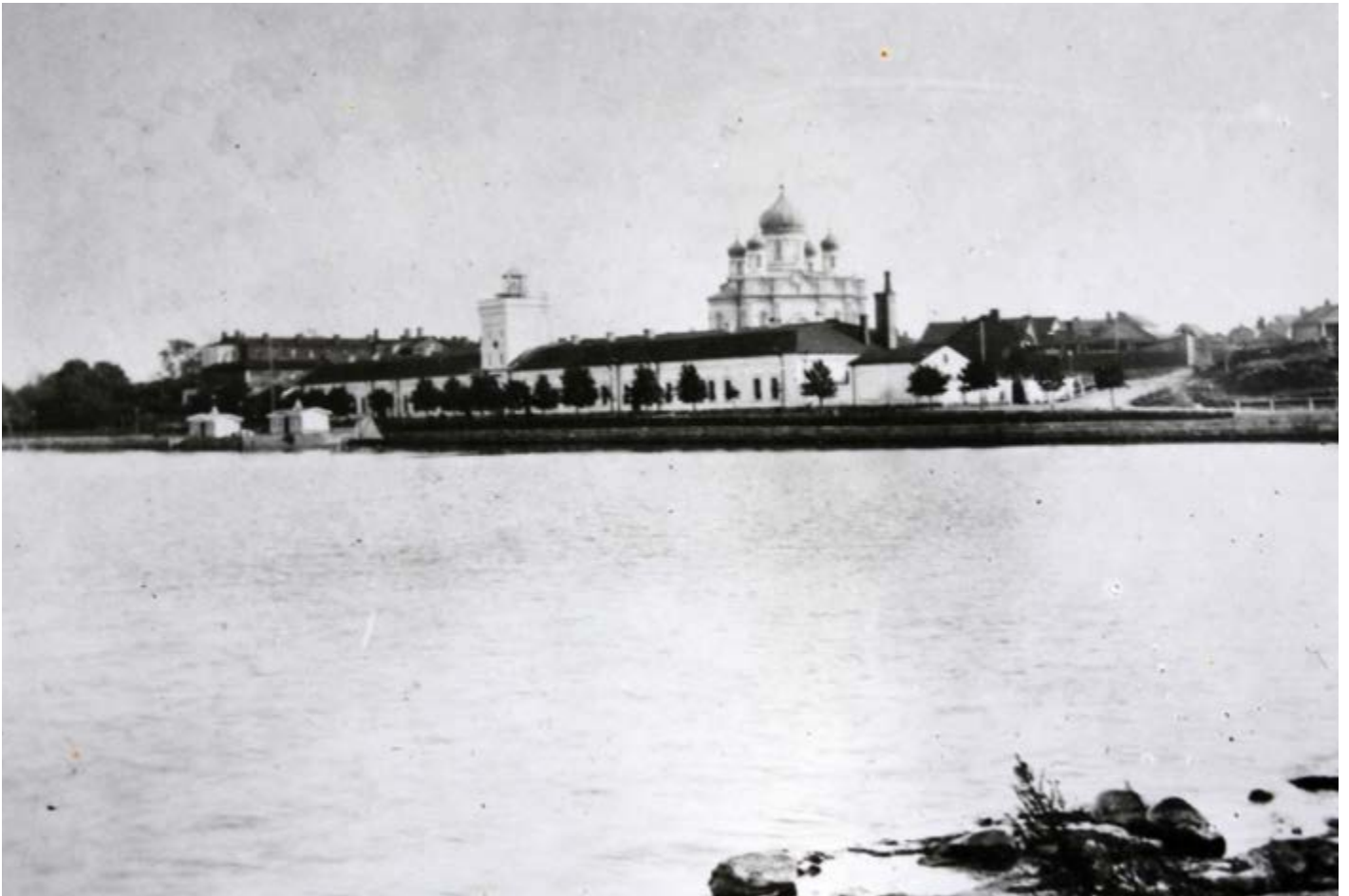
Kuva 56, viereisellä sivulla ylinnä. Eversti Sario ilmoittaa joukot kenraali Waldenille vuonna 1943. Paraatikkentän lounaiskulmassa on kulkuyhteys rantakasarmen pohjoispuolelle. Kuvan vasemmassa reunassa näkyy rantakasarmen eteläpuolisen puurivin erityisen komea lehmuspari. 1940-luvulla. Valokuva Esko Suomela. SA-kuva.

Kuva 57, viereisellä sivulla alinna. Paraatikkenttä 1940-luvulla. Puiset jalkapallomaalit kertovat kentän urheilukäytöstä. Valokuva Leo Tuomala, 9001/8358, SLHKA.

Kuva 58, ylinnä. Leikkiviä lapsia Paraatikkentän reunalla vuonna 1970. Valokuva Simo Rista. HKMKA.

Kuvat 59-60, keskellä ja alhaalla. Näkymä kirkon tornista kohti Paraatikkenttää vuonna 1991. Purettu upseerikoulun tilalle perustettiin nurmialue istutuksineen. Rakennusten takana sijainneet vanhat puut säilytettiin. Paraatikkenttä on reunoiltaan nurmeltu. Valokuvat Timo Soppela, 0011/0100, 0012/0002, SLHKA.

Rantakasarin ympäristön puurivit

Iso Mustasaaren pohjoisrantaan ryhdyttiin rakentamaan venesatamaa vuonna 1803.²³ Satama sijoittui nykyisten laituriin kohdalle. 1840-luvun loppuun mennessä rantaviiva oli vähitellen kokonaan rakennettu, mutta rantapengerrykset ja kiveykset olivat polveilevia ja muodostivat laitureita ja pieniä satama-altaita.²⁴ 1860-luvulla ryhdyttiin suunnittelemaan uutta kasarmia, jonka paikaksi lopulta valikoitui ranta-alue sataman kohdalla. Rantakasarmi suunniteltiin uudeksi paraatissäänkäynniksi linnoitukseen. Rantakasarin rakentamishankkeeseen liittyi mm. louhinta- ja purkutöitä sekä uuden päälaiturin, tieyhteyksien ja rantabulevardin rakentaminen.²⁵ Rantakasarmi valmistui vuonna 1870, ja pian sen jälkeen pohjoisrannan rantapenger rakennettiin ja rantabulevardin lehmusrivi istutettiin. Pitkä yhtenäinen rantamuuri muurattiin ”hakatusta graniitista”. Muurin ja puurivin alle perustetun nurmialueen välissä kulki sorapintainen käytävä, ja käytävän ja muurin väli oli muotoiltu loivaksi sorapintaiseksi pengertuiskaksi. Rantaan tehtiin uusi laiturikeskustan ja linnoituksen laivaliikennettä palvelemaan. Laituri sijoittui symmetrisesti rantakasarmiin nähden. Laiturille rakennettiin kaksi huvimajaa matkustajien odotustiloiksi. Toinen tila oli varattu upseereille, toinen alemmille arvoille.²⁶

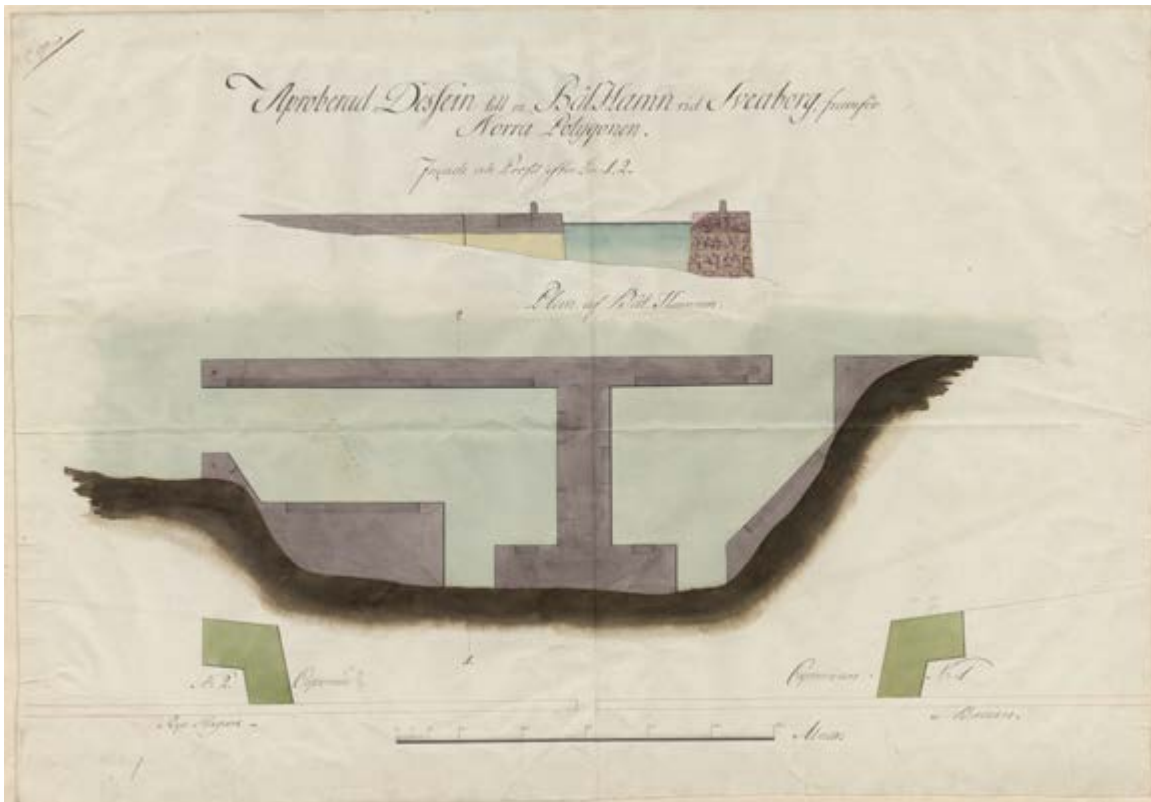
Rantakasarmiin liittyvien tiejärjestelyjen yhteydessä mm. nykyinen Paraatitie sai nykyisen linjauksensa. Paraatitien varren lehmusrivi istutettiin mahdollisesti samanaikaisesti rantabulevardin puurivin kanssa tai pian sen jälkeen. Rantakasarin keskeltä porttiholvista Paraatitielle nousevaa tietä reunustamaan istutettiin kuuden vaahteran kujanne.

Tie oli tältä kohdin kivetty kenttäkivin. Kiveys jatkui päälaiturille saakka. Rantakasarin ja Paraatitien väliin jäi kiilan muotoinen alue, joka nurmetettiin ja jolla sijaitisi ainakin 1870-luvulta aina 1920-luvulle asti kaivo. 1900-luvun alussa alue oli aidattu puuaidalla (ks. kuva 66). Samaa aitaa käytettiin myös kirkkopuistossa.

1890-luvulla rantapenkereen muotoa muutettiin jyrkemmäksi ja se nurmetettiin. Mahdollisesti jo tässä yhteydessä huonokuntoiset puut vaihdettiin uusiin puihin (ks. kuvat alla). On mahdollista, että puita pidettiin matalina leikkaamalla tai typistämällä, näin ainakin vuodelta 1908 olevan kuvan mukaan voisi päätellä. Rantakäytävä oli rajattu nurmialueista ja puuistutuksista matalalla puuaidalla, joka viimeistään vuonna 1908 korvattiin kevyellä metallisella vaijeriaidalla.

Lauttaliikenne nykyisen kaltaisessa muodossa avattiin olympiavuonna 1952.²⁷ Säännöllinen vesibussiliikenne aloitettiin 1960-luvun lopulla,²⁸ jolloin lauttaliikenne siirtyi uuteen laiturin. Uusi odotuskatos valmistui vuonna 2002 uuden laiturin edustalle.

Rantakasarin eteläpuolisella viheralueella oli ainakin 1970-luvulla viljelypalstoja. Itäisemmälle alueelle rakennettiin väliaikainen kaupparakennus vuonna 2007. Uuden kaupan valmistuttua vuonna 2013 väliaikainen kauppa purettiin. Nykyään alueella on kesäisin väliaikainen vessakontti.

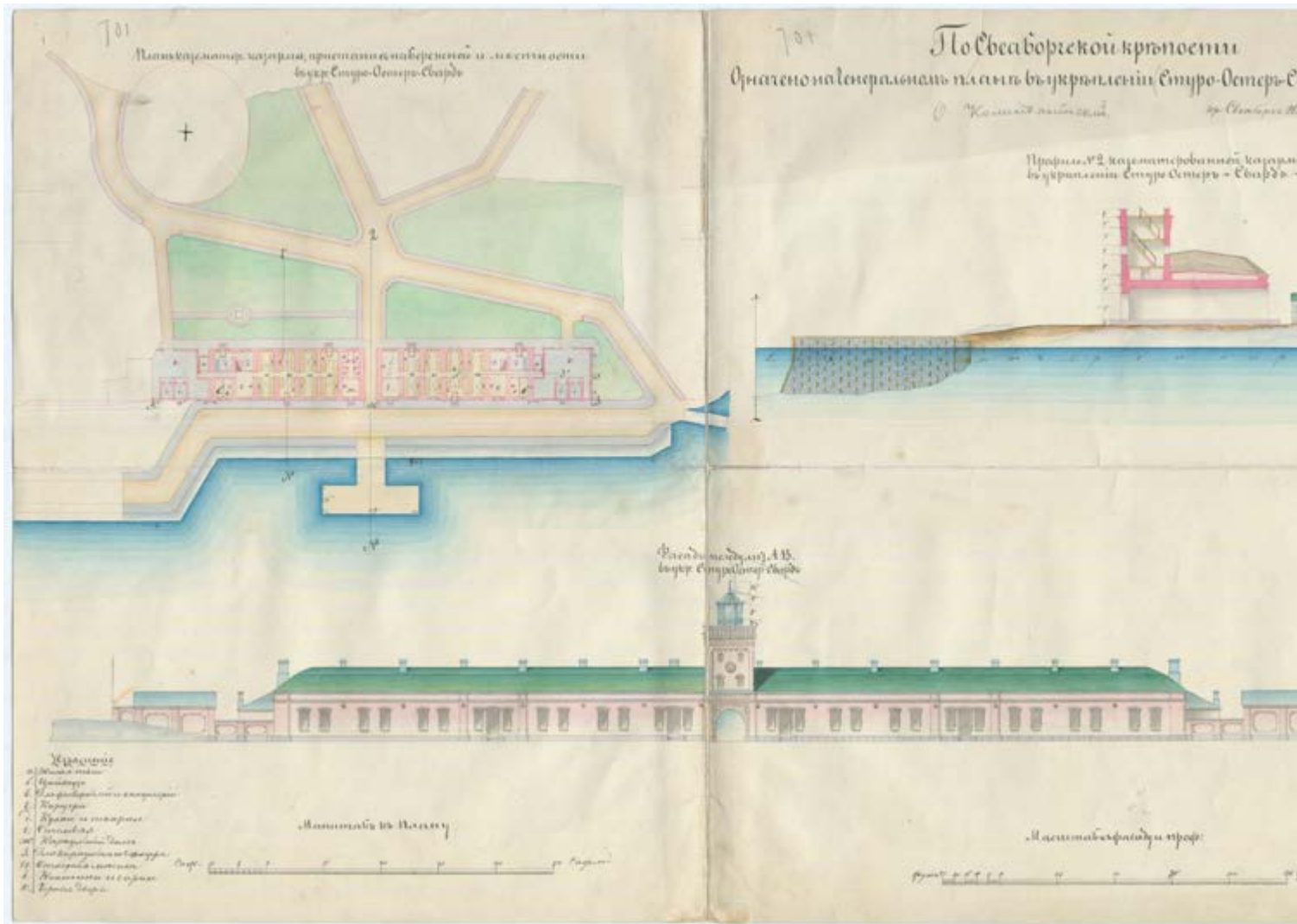

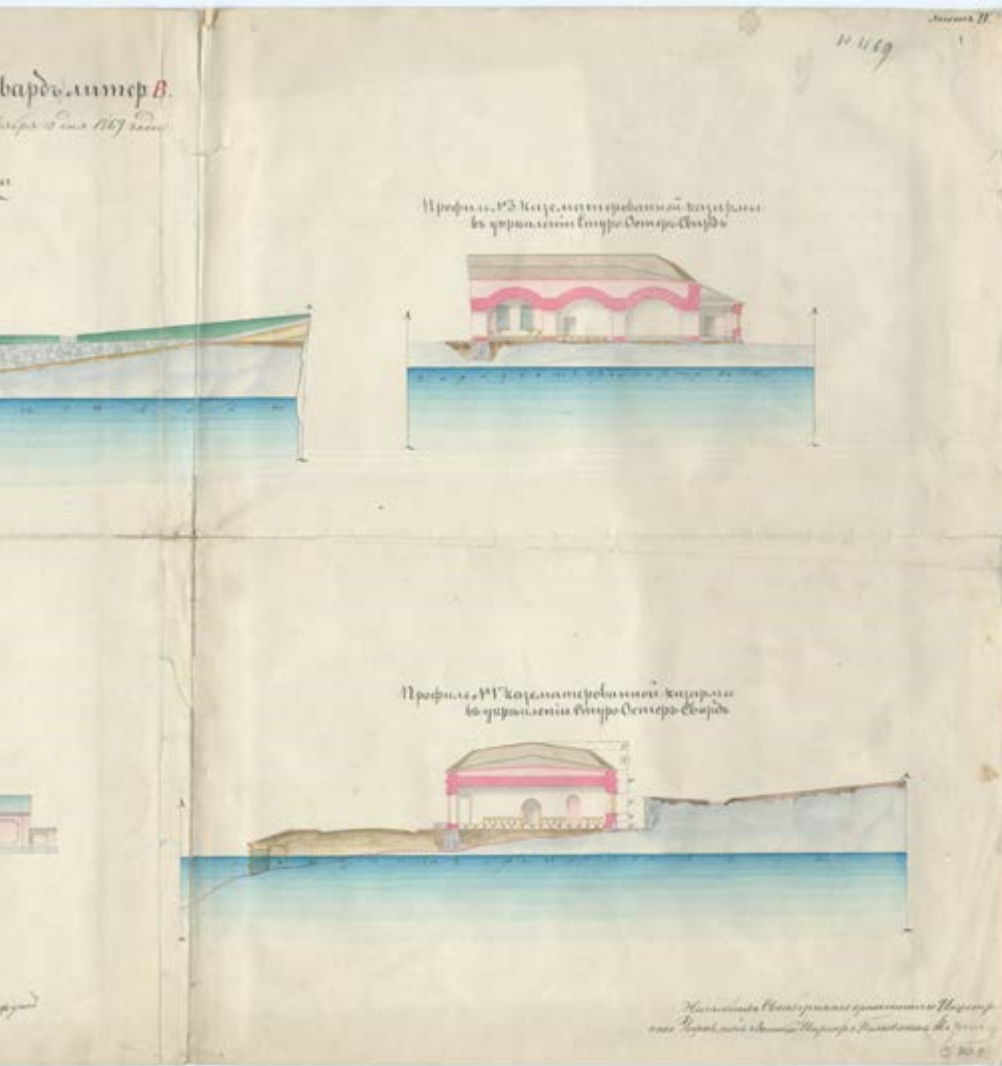
Ranta-aluetta kunnostettiin vuosien 2015-16 aikana. Rantamuuria korjattiin ja rannan käytävää levennettiin kohti rantamuuria. Nurmipinnoitteet päädyttiin kunnostuksen yhteydessä korvaamaan perennaistutuksilla puiden juuristoalueiden tiivistymisen ehkäisemiseksi. Samalla päädyttiin leventämään istutusalueita puiden juuristojen suojaamiseksi. Istutusalueet varustettiin metallisilla istutusten suoja-aidoilla. Samassa yhteydessä rakennettiin myös jätepieste ranta-alueen itäosaan, huonokuntoisena poistetun lehmuksen paikalle. Rannan länsipäähän päälaiturin läheisyyteen tehtiin rantapenkereelle pyöräparkki vuonna 2017 päälaiturin peruskorjauksen yhteydessä.

Kuva 61, viereisellä sivulla. Näkymä pohjoisrannasta vuonna 1892. Puurivi on aukkoinen ja uusia nuoria taimia näkyy muutamissa aukkoissa. HKMKA.

Kuva 62, ylinnä. Iso Mustasaaren pohjoisrannan venesataman suunnitelma 1800-luvun alusta. KRA.

Kuva 63, alinna. Rantakasarmen sijoittamissuunnitelma vuodelta 1867. Piirustuksessa näkyy hyvin tieyhteyksien suunnitelmat. Kirkon luoteispuolinen puistoalue sai tässä vaiheessa muotonsa. KA.

Kuva 64. Rantakasarmien ja ympäristön suunnitelma 1869. Kasarmien rakentaminen vaati kalliolouhintaa, ja ranta-aluetta täytettiin. Kasarmien eteläpuolelle sommiteltiin kaivo ja sinne johtava käytävä. Suunnitelmassa ei ole esitetty puuistutuksia, mutta ne tehtiin pian rakennuksen valmistumisen jälkeen. KA.

Kuva 65. Pohjoisranta vuonna 1908. Rannan puurivi on juuri hoitoileikattu. Puurivin alla nähtävissä pensasistutuksia. HKMKA.

Kuva 66. Näkymä kohti rantakasarmia 1920-luvulla. Kasarmien pohjoispuoliset puurivit olivat jo tuossa vaiheessa aukkoisia. MVKA.

Kuva 67, ylinnä. Näkymä päälaiturilta vuonna 1931. Porttiholvista johtaa kenttäkivetty alue laiturille asti. Pietinen, MVKA.

Kuva 68, keskellä. Päälaituri sijoittui rantakasarmiin nähden symmetrisesti. Laiturilta oli suora yhteys saaren sisäosiin kasarmin porttikongin kautta. Kuva vuodelta 1931. Pietinen, MVKA.

Kuva 69. alinna. Suomenlinnan lauttaranta vuonna 1937. Päälaiturilla oli kaksi odotuspaviljonkia. MVKA.

Kuva 70, viereisellä sivulla ylhäällä. Kuva kirkon tornista kohti Pikku Mustasaarta ja Helsingin kantakaupunkia vuonna 1937. Etualalla rantakasarmiin ympäristöä puuriveineen. Puinen ristikkosäleitä säilyi puurivin suojana pidempään kuin Kirkkopuiston ympärillä. HKMKA.

Kuva 71, viereisellä sivulla alhaalla Kuva vuodelta 1938 Rantakasarmi edustalta. Nurmi-alueita rajaa kevyt vaijeri-aita. Puurivistössä on nähtävissä eri-ikäisiä puita, mutta ne muodostavat visuaalisesti yhtenäisen kokonaisuuden. MVKA.

Kuva 72, ylempi kuva. Rantabulevardi nähtynä Kasinopuiston suunnasta vuonna 1940. Rantakäytävä on vielä rajattu kevyellä vajeriaidalla. Kuva Leo Tuomala, 9001/8973, SLHKA.

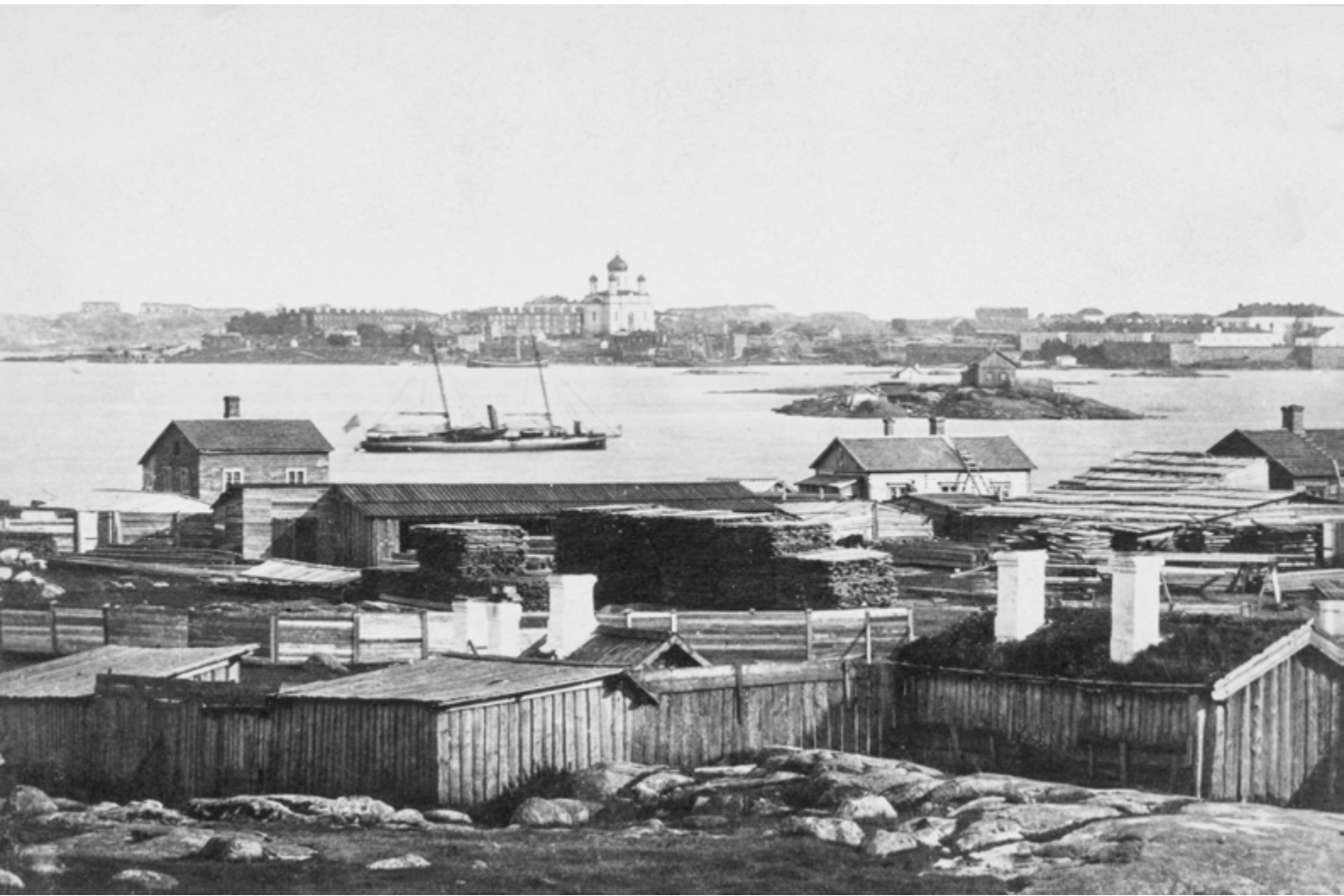
Kuva 73. Näkymä rantakasarin porttikongista kohti Kirkkopuistoa vuonna 1954. alkuperäiseen somitelmaan lienee kuulunut porttikongin läpi kulkevan käytävän reunustava puukujanne. HKMKA.

Kuva 74. Osa puurivin puista oli jo 1950-luvulla niin huonokuntoisia, että niiden onkalot täytettiin betonilla. Kuva vuodelta 1955. Kuva Volker von Bonin. HKMKA.

Kuva 75, viereisellä sivulla ylhäällä. Lautta saapuu Iso Mustasaarelle vuonna 1955. Kuva Volker von Bonin. HKMKA.

Kuva 76, viereisellä sivulla alhaalla. Varusmiehiä istuskelemassa ja loikolemassa puiden katveessa Rantakasarin edustalla Iso Mustasaarella kesällä 1970. Rantakäytävä ja nurmialueet ovat paikoin hyvin kuluneet. Metallivajeriaidat ovat osin säilyneet. Rantakäytävä on vielä linjassa Kasinopuiston portaiden kanssa. Kuva Simo Rista. HKMKA.

Kasinopuisto

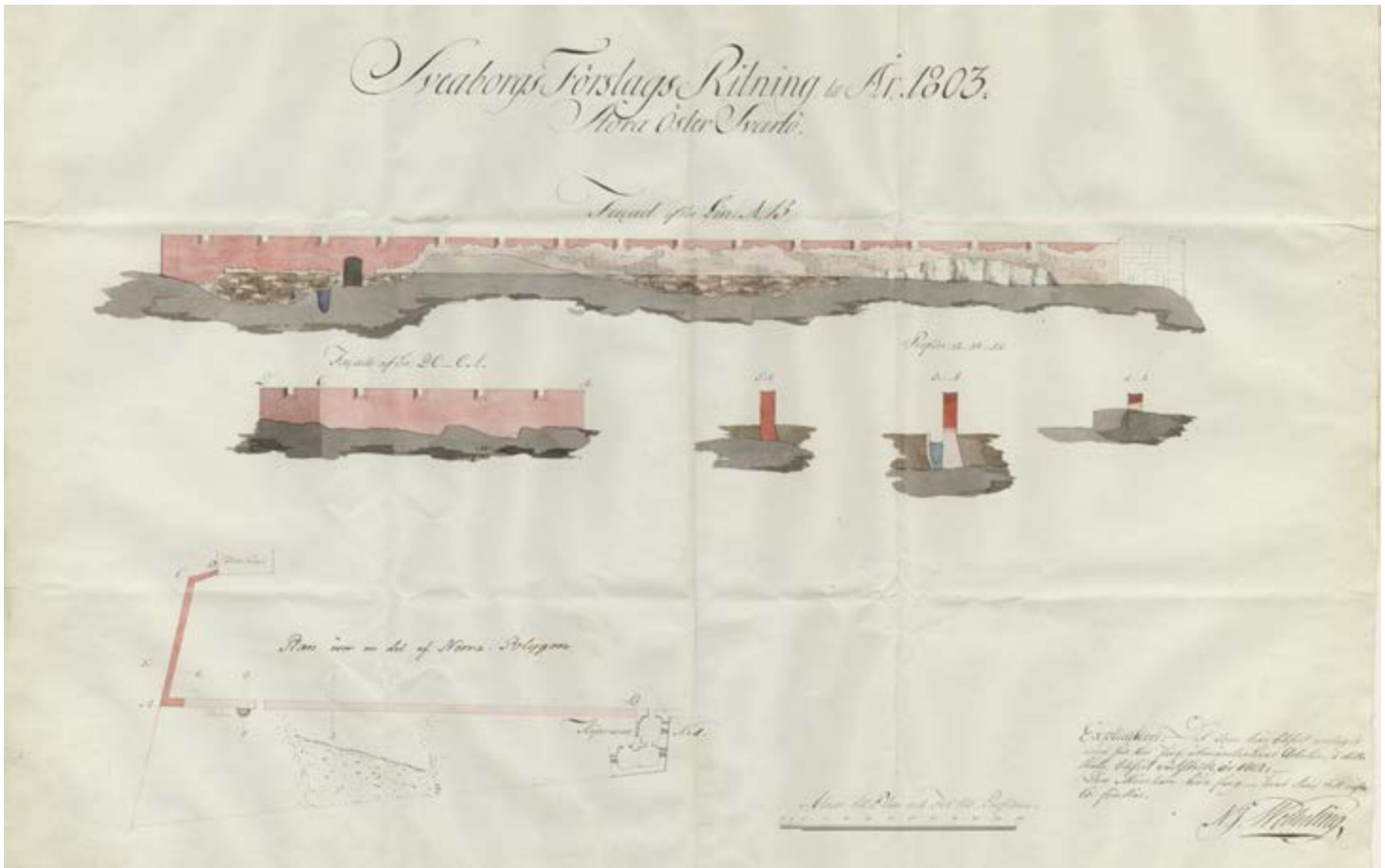
Ruotsalaisella ajalla alue oli kallioinen eikä istutuksia näytä olleen linnoituksen siirryttyä venäläisten haltuun (ks. kuva 8). Rannan bastionirintaman kaponieeri 1 valmistui vuonna 1788 ja rannansuuntainen puolustusmuurin rakentaminen aloitettiin vuonna 1802. Sitä ennen rannassa kiemurteli tilapäinen puinen paaluvarustus. Muurikiviä louhittiin rannan puolen kallioista ja paikoin tehtiin syviäkin täyttöjä maaston tasaamiseksi. Muuriin tehtiin portti ja sen läheisyyteen kivillä muurattiin kaivo. Muurin taakse suunniteltiin rakennusta köydenpunontarataa varten, mutta se ei koskaan valmistunut.²⁹

Vuoden 1818 yleisasemapiirustuksessa Itäisen kaponieerin itäpuolelle, rannan suuntaisen puolustusmuurin pohjoispuolelle on merkitty pieni puutarha ja sen keskelle kaksi pientä rakennusta.³⁰ Puutarha perustettiin kallion päälle ja siten vaatinut täyttötöitä. Puutarhan alapuolella rannassa näkyy meriviraston sauna ja vaja.³¹ Pohjoisranta oli suojainen satamapaikka, joten siellä oli erinäisiä laitureita 1800-luvun alusta lähtien.

Seuraavalle vuodelle päivätyssä kartassa puutarha on esitetty laajempaan ja sen karttamerkintä viitanee hyötypuutarhaan (vrt. Bielken puiston alue) (ks. kuva 9).

Parikymmentä vuotta myöhemmin, vuoden 1840 yleisasemapiirustuksessa puutarha esiintyy hieman laajempaan, mutta keskittyy edelleen puolustusmuurin edustalle. Puutarha on pitkä ja kapea, ja sen suoraviivaiset käytävät muodostavat säännöllisen sommitelman, johon kuuluu myös keskusaiheena oleva puistoaukio. Tämä on mahdollisesti karttatekninen esitystapa, eikä välttämättä kuvaa puutarhan todellista tilaa. Toisaalta merkintätapa ei viittaa myöskään hyötypuutarhaan, vaan esitystapa on selvästi puistomainen (vrt. Bielkenpuisto). Iso Mustasaaren pohjoisranta puiston kohdalla pengerrerettiin 1840-luvulla (ks. kartta 1948).

Vuoden 1854 yleisasemapiirustuksessa alueen eteläosa, em. ylätasanne puolustusmuurin tyvellä, erottuu suora-kaiteen muotoisena hyötypuutarhana, kun muu alue on piirretty puistomaiseksi. Puiston läpi kulkee muutamia diagonaalisia käytäviä. Kulku puistoon tapahtuu puolustusmuurissa olevan portin läpi. Rantaviiva on piirretty suoraviivaiseksi, mutta ei vielä noudata nykyistä rantamuurin linjausta. Rannan suuntainen puukujanne suoraviivaisine käytävineen reunustaa aluetta pohjoisesta. Alueen itäosassa on kuusikulmainen pieni rakennus, joka on mahdollisesti ollut kaivuhuone.³² Puisto ei tässä vaiheessa ole

Kuva 77, viereisellä sivulla. Valokuva Kaivopuistosta kohti Suomenlinnaa vuonna 1862. Kuvan keskellä näkyvä Alexander Nevskin kirkko valmistui 1854. Kasinopuistossa näkyy useita pieniä vaaleita rakennuksia. Rinnettä pitkin laskeva puistokäytävä muistuttaa vuoden 1854 kartan diagonaalikäytävää. Puiston keskivaiheilla näkyy selkeä suoraviivainen linja, joka voi olla esimerkiksi hyötytarhan aita tai puiston yläosan terassoinnin tukimuuri. Matalaa puustoa tai muuta kasvillisuutta näkyy puiston itäosissa, länssiosassa on muutamia korkeita puita ryhmässä kaponieeri ykkösen vierellä. Bielken puiston runsas puusto näkyy selkeästi. MVKA.

Kuva 78, ylinnä. Pohjoisen polygonin osan julkisivu-, poikkileikkaus- ja asemapiirustus vuodelta 1803. Vaaleammalla punaisella merkitty vuonna 1802 tehdyt työt, tumman punaisella seuraavana vuonna tehtävät työt. Puolustusmuurin ulkopuolelle muurattiin kaivo. Julkisivukuvassa näkyy myös linja, jonka yläpuoliset kalliot louhittiin muurikiviksi. Tumman ruskealla on merkitty täytetyt alueet. KRA.

Kuva 79, alinna. Ote yleisasemapiirroksesta vuodelta 1854. Itäosassa heikosti näkyvä rakennus on sotilaskeittiö, joka toimi 1840-luvulle asti. KA.

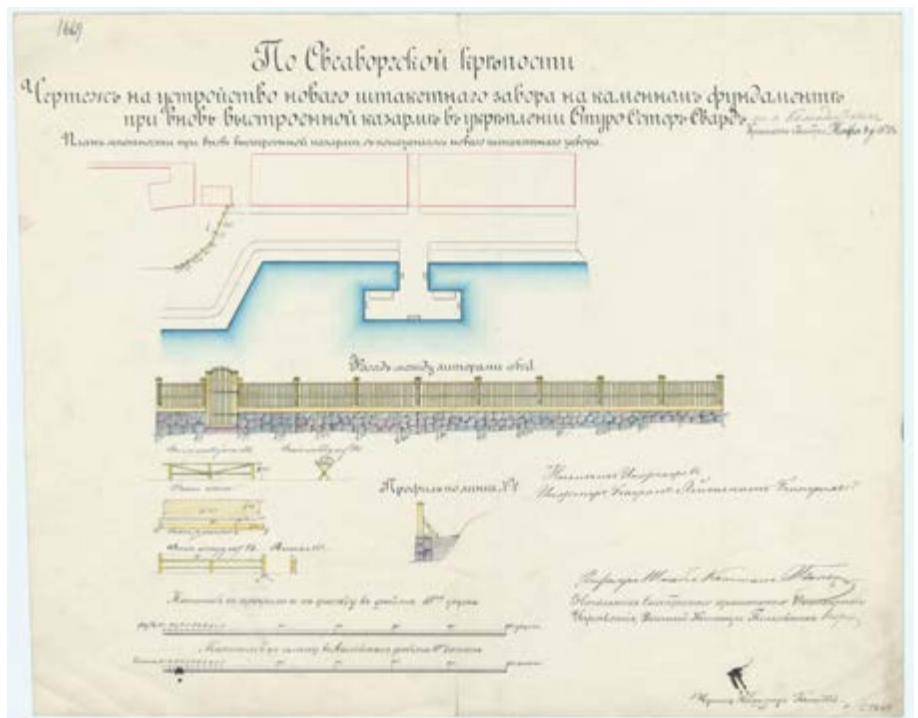
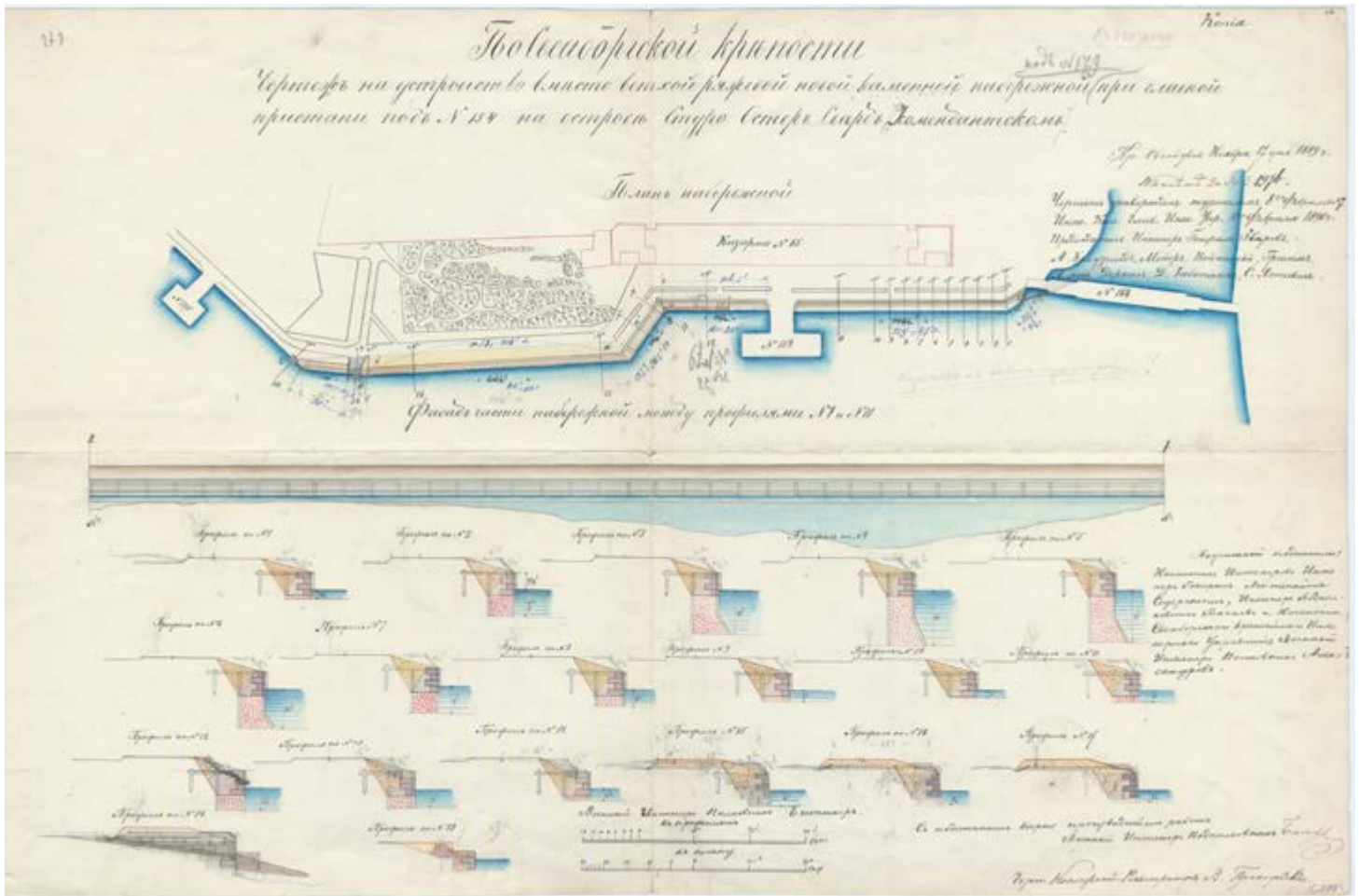

vielä aidattu, hyötytarhaa lukuun ottamatta (ks. kuva 79). Seuraavana vuonna alkanut Krimin sota runteli todennäköisesti myös Kasinopuistoa, jolloin rannan puurivi mahdollisesti tuhoutui ainakin osittain.

Vuodelle 1872 ajoittuvassa karttapiirustuksessa puisto hahmottuu kaksiosaisena. Varsinainen puiston alue on rajattu kolmelta sivulta puuaidalla (ks. kuva 23). Rantabulevardi jää puiston ulkopuolelle, minkä lisäksi myös puiston itäpuolinen osa on aidattu omaksi alueeksi. Puiston käytäväverkosto on varsin runsas ja monimuotoinen, ja muodostaa paikoin suorakulmaisia alueita, joiden tarkoitus on jäänyt epäselväksi. Muodot saattavat kertoa mahdollisesti puistossa sijainneista upseerikerhon rakennuksista.³³ Puisto lienee ollut aidattu upseerikerhon käyttöön. Myös alueen itäosassa olevan aidatun pienen puutarhan monimuotoinen käytäväverkosto on esitetty kartassa.

Kasinopuiston rannassa oli amiraali- ja tykistölaituri 1800-luvun lopulla.³⁴ Rantapenger korjattiin 1880-luvun tai 1890-luvun lopulla, jolloin se viimeistään rakennettiin nykyiseen sijaintiinsa. Vuoden 1889 ja 1894 rantapenger- ja laituri-suunnitelmissa puiston monimuotoinen ja runsas käytäväverkosto on pehmeästi polveileva. Puiston eteläosaan, puolustusmuurin tyvelle on muodostunut aukea. Vuonna 1891 puolustusmuuriin liittynyt portti purettiin rantalaitureille kulun helpottamiseksi.³⁵

Helanderin mukaan Kasinopuiston istutukset järjestettiin uudestaan 1800-luvun lopulla.³⁶ Suomenlinnan käyttösuunnitelman (1974) mukaan 1800-luvun kartat *"kertovat rehevästä rauhallisesta oleskelupuistosta, jossa epäsäännöllisesti kaartelevat käytävät rajaavat nurmikoita ja kukkaistutuksia, jotka keskittyvät terassien yhteyteen"*.³⁷ Vuoden 1899 kartassa käytäväverkosto esiintyykin astetta selkeämpänä ja säännöllisempänä (ks. kuva 27). Käytävälinjat ovat suurempia. Puiston sisäänkäynnit ovat länsi- ja itäpäädyissä. Rantabulevardin puurivi jää aidatun puiston ulkopuolelle. Ylätasolla, puolustusmuurin edustalla olevan puistoaukion reunoille sijoittuvat upseerikerhon puurakennukset: kesäravintola, luku- ja ruokasali, keittiö, keilarata ja musiikkilava.³⁸ Osa näistä rakennuksista oli sijoitettu puolustusmuuriin kiinni, muun muassa katettu keilarata. Puiston itäosassa oli lisäksi muutamia rakenteita, mahdollisesti ainakin kaivuhuone (vrt. kartta vuodelta 1854). Kesäravintola oli toiminnassa 1920-luvun alkuun asti, ja osa rakennuksista säilyi 1930-luvulle saakka.³⁹ Puistoon rakennettiin upseerikasinon vanhojen pienten upseerikerhoa palvelleiden rakennusten tilalle linnoituksen suomalaisen ajan alkupuolella, mahdollisesti heti 1920-luvun alussa. Puisto lienee tuolloin kunnostettu. Viimeistään tuolloin puhkaistiin portaat puolustusmuurin läpi. Upseerikasinon edestä oli suoraporras yhteys myös rantaan (joista alemmat portaat ovat edelleen olemassa). Vuonna 1923 Ehrensward-seuran julkaisemassa Vanhan Suomenlinnan oppaassa kerrotaan upseerikasinon olleen avoinna myös matkailijoille.⁴⁰

Kuva 80, viereisellä sivulla. Upseereita kerään-
tynyt yhteiskuvaan Upseerikasinolle johtavien
portaiden juurella. MVKA.

Kuva 81, ylläpäällä. Piirustus rantakadun kun-
nostuksesta 1889. Kasinopuisto on tässä esitetty
hyvin monimuotoisena, mutta perushahmo on
pitkästi sama kuin vuoden 1899 kartassa (ks. kuva
27). Puistoa reunusti aita, rajaten rantakadun
puiston ulkopuolelle. KA.

Kuva 82. Puistossa sijaitsi useita upseeriker-
hon käyttöön tarkoitettuja kevyitä rakennuksia.
Tässä piirustus kaponieeriä vasten rakennetusta
lukusalista vuodelta 1899. Rakennus säilyi 1930-
luvulle asti ja näkyy muun muassa vuonna 1937
rantakasarmien edustalta otetusta valokuvassa
(kuva 71). KA.

Kuva 83. Puiston länsiosan muurin päälle
sijoitetusta puuaidasta on säilynyt piirustus
vuodelta 1870. Aita lienee ollut samanlainen koko
matkaltaan. KA.

Kasinopuiston 1920-luvun asu selviää 1920-luvun alussa otetusta valokuvasta (ks. kuva 85). Rannan puurivi ja rantakäytävä ovat nyt selkeä osa puistoa, sitä itä- ja länsipäädystä rajaavien aitojen vuoksi. Vuonna 1932 otetussa talvi-ilmakuvassa puiston ja puutarhan istutukset erottuvat varsin hyvin (kuva 37). Saman vuoden kesäilmakuvasta näkyy selkeästi myös puiston silloinen käytäväverkosto, joka vaikuttaa vuoden 1899 kartassa esitettyä käytäväverkostoa huomattavasti yksinkertaisemmalta. Ilmakuvasta voidaan nähdä, miten puiston itäosassa pensasistutukset sijoittuvat selkeisiin ryhmiin puistokäytävien varrelle. Rantabulevardin puurivi on aukkoisen ja puuyksilöt selvästi eri-ikäisiä ja –lajisia (vrt. lauttarannan lehmusrivi, joka ulottuu puistoa rajaavaan aitaan asti). Pensasistutuksista suurin osa sijoittuu puiston keski- ja eteläosaan. Vuoteen 1943 mennessä kasino oli purettu ja sen paikalle oli tehty tenniskenttä. Käytäväverkosto oli yksinkertaistunut ja jäljellä on ainoastaan puiston läpi kulkeva suoraviivainen pääkäytävä, joka on linjattu länsiosastaan siten, että puiston läntinen sisäänkäynti on linjassa lauttarannan rantakäytävän kanssa. Kasinon purkamisen jälkeen Kasinopuisto jäi vaille käyttöä. Hiljaiseloa kesti useiden vuosikymmenten ajan ja hoitotoimenpiteiden keskittyessä Susisaaren puistoalueille, puiston istutukset pääsivät rapistumaan. 1970-luvulla käynnistetyn

kunnostussuunnittelun aikana myös Kasinopuisto inventoitiin. Niiden mukaan puiston hallitseva puulaji oli vaahtera. Rannan puurivissä kasvoi nuoria lehmuksia, mutta rivi oli edelleen monilajinen, lajeina koivu, saarni, poppeli, vaahtera ja lehmus. Puiston pääkäytävän varrelle tehtiin jossain vaiheessa 1970-lukua tammi-istutus. 1980-luvulla rannan puuriviä uusittiin ja sinne istutettiin useita lehmuksia. Puiston pensasryhmissä yleisin laji oli Suomenlinnalle tyypillinen syreeni, sen lisäksi puistossa kasvoi mm. kookkaita hernepensaita. Vuonna 1987 julkaistussa Suomenlinnan maiseman kunnostussuunnitelmassa puiston käytäväverkostoa ehdotettiin osittain uudistettavaksi ja ”paremmin puiston vanhaan luonteeseen sopivaksi”, mutta alkuperäisen monimuotoisen käytäväverkoston palautusta ei pidetty tarkoituksenmukaisena. Pekka Nevalaisen vuonna 1998 laatima kunnostussuunnitelma toteutettiin 1990-luvun lopussa. Nevalaisen suunnitelma perustui Suomenlinnan maiseman kunnostussuunnitelmassa esitettyyn ehdotukseen, mutta siinä oli puiston historiaan nähden myös uusia ratkaisuja, joista mainittakoon käytävien risteyksen oleskelupaikka lintujen juoma-altaineen ja rajaavine pensasistutuksineen sekä uusi käytävä yhteys puiston itäosiin. Suomenlinnan sotavankileirin muistomerkki sijoitettiin Kasinopuiston kallopaljastumaan vuonna 2004.

Kuva 84, viereisellä sivulla ylhäällä. Rantapuisto 1918. Kuva on otettu Kasinopuiston rantakäytävältä kohti kaupunkia. Kuvan vasemmassa reunassa on Kasinopuiston aita, joka ulottui ainakin 1900-alussa rantapenkereeseen asti. MVKA.

Kuva 85, viereisellä sivulla ylhäällä. Raitti pohjoisen puolustusmuurin läpi pohjoisrannalle ja Kasinopuistoon. Raittia on kutsuttu myös talvitieksi, koska talvisin se jatkui jälle ja Helsingin keskustaan saakka. Kuvassa näkyy puistoa rajannut aita. Tältä kohdalta purettiin muurissa ollut portti 1891. HKMKA.

Kuva 86, viereisellä sivulla alhaalla. Näkymä rantatietä vuonna 1920. Kauimmaisena näkyy puistoa lännestä rajannut puuaita. Rantakäytävän ja rantatien välissä on puurivi ja oja. HKMKA.

Kuva 87, yllä. Ote viistoilmakuva vuodelta 1929. Puustoisesta kasinopuistosta voi erottaa upseerikasinon ja soittolavan sekä osan puistokäytävistä. Kuvassa on nähtävissä hyvin myös Kirkkopuistoa rajannut ”jalkakäytävä” ja aita sekä Bielken puiston puustoisuus. SM.

Kuva 88, viereisellä sivulla ylhäällä. Vuoden 1927 talvi-ilmakuvasta voidaan erottaa upseerikasino, sen itäpuolella oleva avoin piha-alue, soittolava, puolustusmuurin läpi alas kasinon pihalle johtavat portaat tai luiska sekä runsaat puu- ja pensasistutukset. Puiston itäpuolella sijaitseva puutarha on rajattu kokonaisuudessaan pensasaidalla. Sen keskellä on havaittavissa kasvimaata. Kuva Vuorela. SM

Kuva 89, viereisellä sivulla alhaalla. Iso Mustasaaren pohjoisranta talvella 1929. Rannasta kasinolle nouseva suoraviivainen käytävä ja siihen liittyvät portaat näkyvät kuvasta selkeästi. Tästä kuvasta käyvät ilmi puiston käytäväverkosto, sekä upseerikasino ja siihen liittyvät rakennukset. Kaponieeri 1:sen seinämän edustalla, entisen kesäravintolan paikalla näkyy vielä tässä puinen rakennus. MVKA.

Kuva 90. Vuoden 1932 kesäilmakuvasta voidaan erottaa vielä upseerikasino. Käytäväverkosto on yksinkertaistunut. Puisto on hyvin puustoinen. Kuva Helsingin kaupunki.

Kuva 91. Vuoden 1943 keuhäältä olevassa ilmakuvassa voidaan nähdä mm. läntisen sisäänkäynnin muurit ja portaat. Tenniskentälle johtavan käytävän varrella näkyy uudehkoja pensasistutuksia. Puistoa rajanneet aidat on poistettu. Rannassa näkyy paviljongin kivijalka. Kuva Helsingin kaupunki.

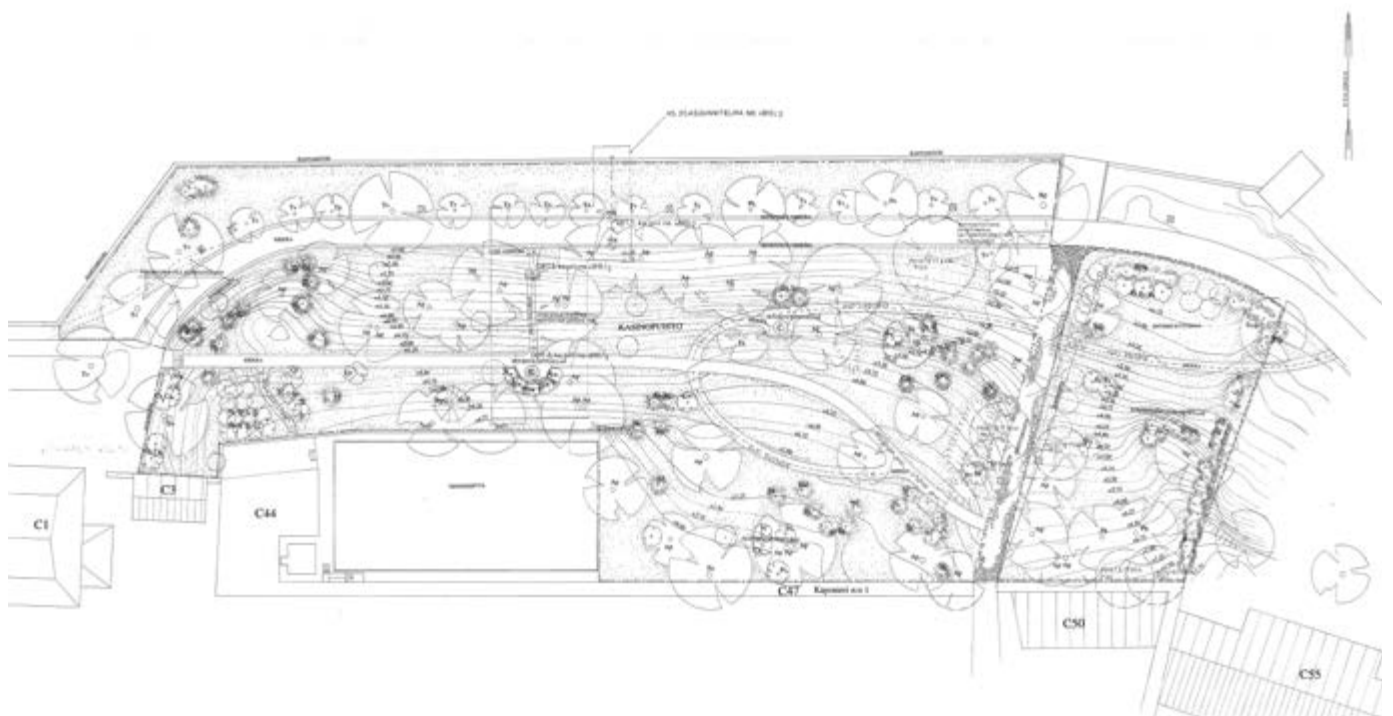
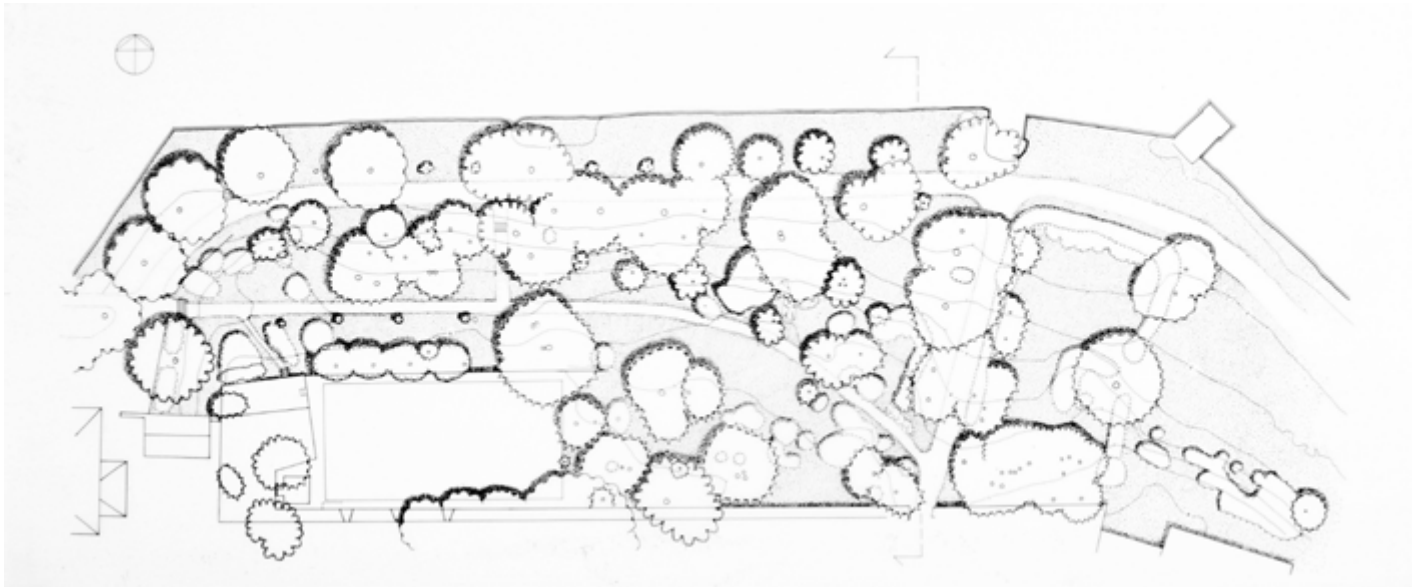
Kuva 92, ylinä. Ilmakuva keväisestä Iso Mustasaaresta 1960-luvulla. Saari näyttäytyy hyvin vehreänä. Kuva Volker von Bonin. HKMKA.

Kuva 93, alhaalla. Näkymä rantatieltä vuonna 1970. Tien päädyssä näkyy jokin aitarakenne. Kuva Simo Rista. HKMKA.

Kuva 94, ylinnä Näkymä puistokäytävältä kohti itää vuonna 1978. Oikealla tenniskentän tukimuuri ja sen edustalla uudempia istutuksia, kuten hopeapajut. Kuva A&M Oy, 0319/0058, SLHKA.

Kuva 95, keskellä. Puiston asu 1970-luvun inventoinnin mukaan. 0195/0095, SLHKA.

Kuva 96, alinna. Puiston kunnostussuunnitelma vuodelta 1998. Suunnitelman laati Pekka Nevalainen. Suunnitelma toteutettiin 1990-luvun lopussa. SLHKA.

Bielken puisto

Iso Mustasaaren itäreunalla sijaitseva bastioni Bielke ja kurtttiinitalo rakennettiin 1761-1772. Muun muassa asuin-käytössä olleiden rakennusten itäpuolella oleva puutarha perustettiin todennäköisesti vuonna 1803.⁴¹ Vilhelm Helander mainitsee puutarhan olleen tunnettu Dankwardtin puutarhan nimellä.⁴² Venäläisen ajan alussa vuonna 1809 laaditussa kartassa (kuva 8) Bielken puiston kohdalla on yksi niistä puutarhoista, jotka kartan mukaan ovat Ruotsin vallan aikaisten virkamiesten teettämiä.⁴³ Vuoden 1818 kartassa puiston kohdalla näkyy sarja pieniä käytävien rajaamia palstoja sekä istutusten rajaama pienten rakennusten alue. Seuraavan vuoden ilmeisen tarkkaan laaditussa yleis-asemapiirroksessa puutarha on esitetty astetta monimuotoisempaan (kuva 98). Rakennuksen suuntaiset käytävät ja poikkikäytävät muodostavat puutarhakortteleita, joita mahdollisesti reunustaa puurivit. Puutarhan keskellä on aukio ja sen vierellä näkyy tukimuurilla korotettu puutarhaterassi. Puutarhaa reunustaa idästä kesälaskumäki.⁴⁴ Jossain vaiheessa ”venäläisellä kaudella puutarha jaettiin aidattuihin palstoihin joihin johti portaita suoraan Bielken kasarmien asuntojen parvekkeilta ja ikkunoista.”⁴⁵

Vuoden 1840 kartassa puutarhan hahmo on kaavamainen (puutarhaterassi ei tässä hahmotu). Se on todennäköisesti karttatekninen merkintä eikä kerro puutarhan silloisesta asusta. Toisaalta samoja teemoja on nähtävissä vuoden 1854 kartassa, jossa puutarha on esitetty astetta monimuotoisempaan (ks. kuva 11). Siinä puutarhaan on piirretty kolme puistoaukiota, jotka sijoittuvat puutarhan käytävien

risteykseen. Kolmevuotta aiemmin laaditussa kartassa käytäväverkosto on hyvin erimuotoinen. Vuoden 1851 kartan sommitelma (kuva 100) kuvastaa todennäköisesti parhaiten puiston todellista asua, mistä antaa viitteitä muun muassa käytön synnyttämä tarkoituksen mukainen käytäväverkosto. Puiston reunoja pitkin kulkevat käytävät toistuvat näissä kaikissa.

Krimin sodan jälkeen Viaporin komendantti muutti bastioni Bielken F-rappuun. Suomenlinnan rakennusten historia-kirjan mukaan ”komendantin asuntoon liittyi rannan puolella puisto, jossa oli puutarharakennuksia ja huvimaja.” Vuonna 1862 valokuvassa (ks. kuva 77) puutarha näyttää hyvin puustoiselta. 1870-luvun alussa laaditusta kaaviomaisesta asemapiirustuksesta voidaan hahmottaa muun muassa lehti- ja huvimaja (ks. kuva 23). Vuonna 1876 puiston itäreunalle ryhdyttiin rakentamaan muonavarastoa. Rakennus sijoittui kesälaskumäen paikalle. Samoihin aikoihin bastioni Bielkea kunnostettiin ja sen eteläpuolelle, osaksi Taitetun kurttiinin tilalle rakennettiin upseerikerhon rakennus.

1800-luvun lopun karttapiirustuksissa puisto esittäytyy runsaiden vapaasti kaartelevien käytävien jäsentäminä alueina. Puisto uudistettiin vuoteen 1899 mennessä. Saman vuoden kartassa esiintyvässä puistosommitelmasta voidaan hahmottaa muun muassa huvimaja ja lehtimaja. Syreenipensaiden muodostama lehtimaja on säilyttänyt sijaintinsa 1870-luvulta, mutta nyt huvimaja on sijoitettu uudelleen. Huvimaja sijoittuu keskeisesti symmetrisen

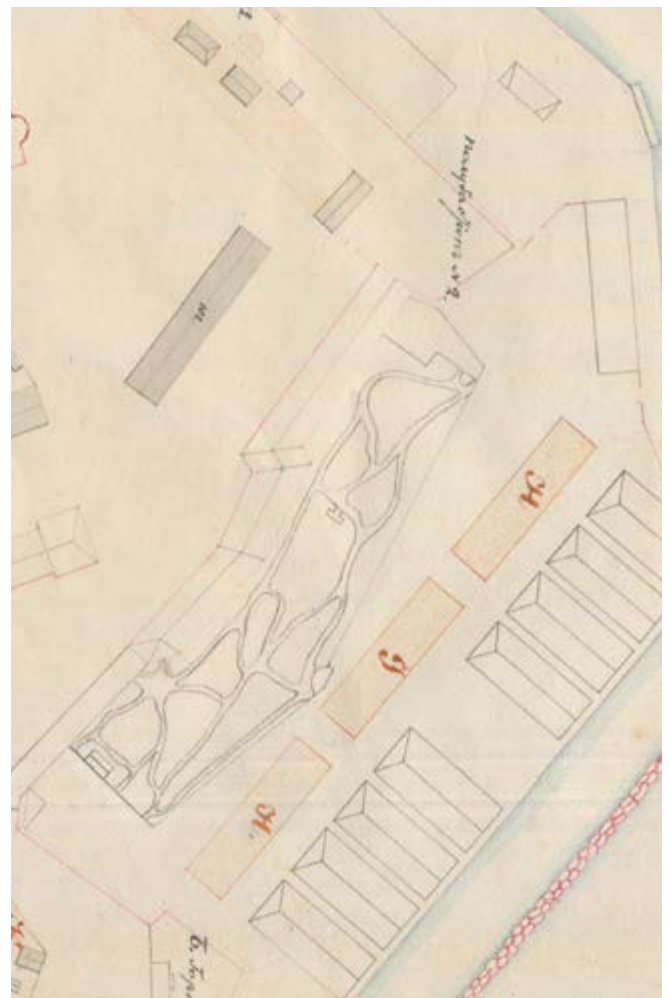
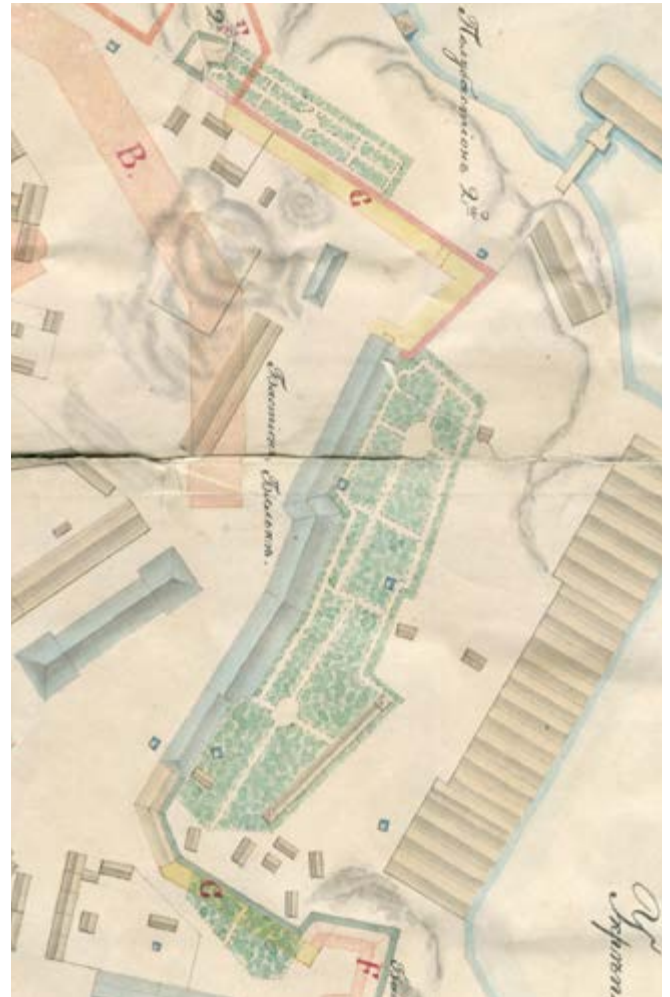

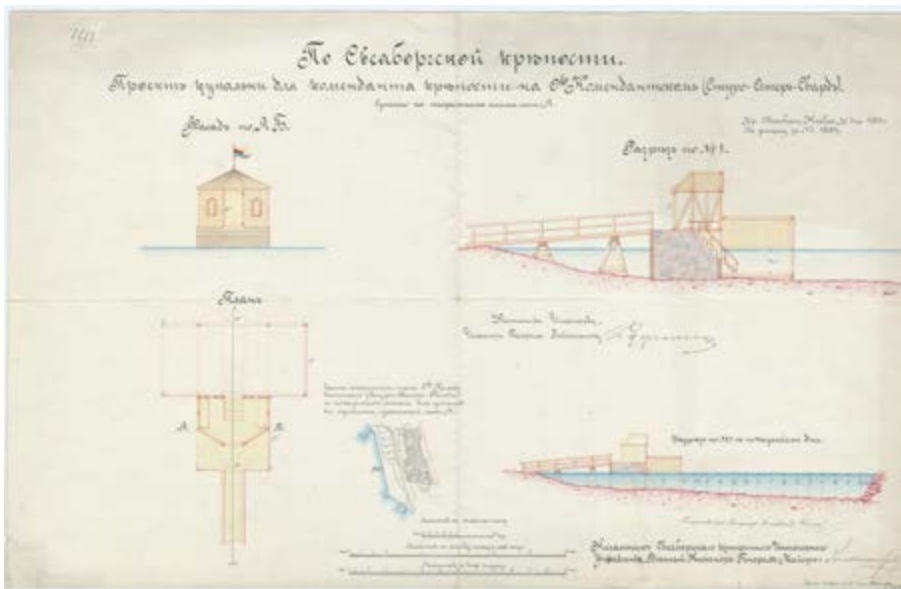
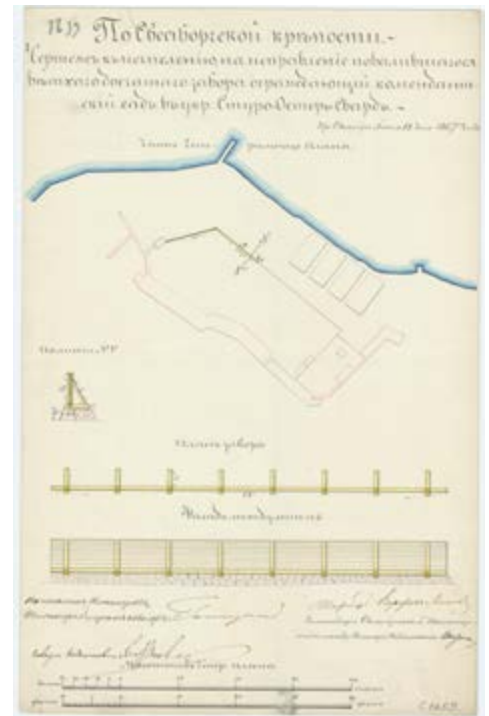
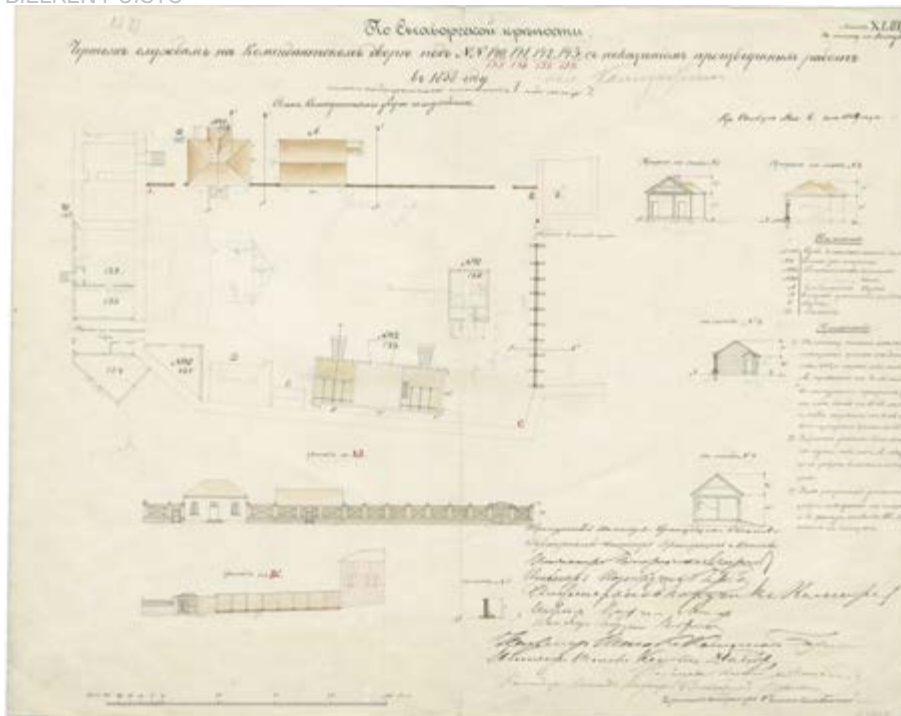
Kuva 97, viereisellä sivulla. Näkymä Iso Mustasaaren itärannalle vuonna 1909. Bielken puiston runsas puusto näkyy venevajojen ja muonamaksiinin takaa. Puiston pohjoisosassa näkyy puistoa rajaava puinen aita. Kuva M.L. Carstens. MVKA.

Kuva 98, vasemmalla yllä. Ote yleisasemapiirrokselta vuodelta 1819. Bielken puiston puutarhaterassi erottuu vaaleampana alueena. Puutarhakortteleita rajaa pensasaidat tai puurivit. KA.

Kuva 99, oikealla yllä. Ote vuoden 1840 yleisasemapiirrokselta. Kartassa esitetty puiston hahmo on kaavamainen eikä kerro puiston silloisesta asusta. Kartassa näkyy myös Kasinopuiston ylätasanteen puistomainen alue. KA.

Kuva 100. Vuoden 1851 kartta. Monimuotoinen käytäväverkosto ei ota huomioon vuoden 1819 kartassa olevaa ja nykypäivään säilynyttä puutarhaterassia. KA.

Kuva 101, ylhäällä vasemmalla. "Kommendantin pihan" eteläosaan rakennettiin useita talousrakennuksia, mm. sauna ja jääkellari Krimin sodan jälkeen kommandantin käyttöön. Piirustus vuodelta 1859. KA.

Kuva 102, ylhäällä oikealla. Kommendantin puutarhan aita, piirustus vuodelta 1867. Aita näkyy vielä ainakin vuoden 1909 valokuvassa sivulla 62. KA.

Kuva 103, vasemmalla. Vuoden 1893 piirustus Kommendantin uimapaavijongista. KA.

Kuva 104, viereisellä sivulla. Ote vuoden 1899 kartasta. Kartassa on nähtävissä 1800-luvun loppupuolella kunnostetun puutarhan sommitelma. Puutarhaterassia ei ole otettu esille myöskään tässä kartassa. Tässä otteessa näkyy myös Kasinopuiston sommitelma tarkemmin. KA.

käytäväsommitelman keskelle. Sommitelmaan liittyy pieni leikkikenttä. Sen lisäksi puiston keskellä näkyy pieni talousrakennus. Puiston pohjoispäädyssä on puistokäytävien rajaama ryytimaa. Puisto oli rajattu joka sivultaan. Rakennuksien lisäksi puistoa reunustaa puinen aita. Puiston eteläreunan rajalla oli myös pieniä kommandantin aikaisia talousrakennuksia kuten sauna ja jäävarasto.

1890-luvulla uudistetun puiston sommitelma näyttää säilyneen 1930-luvulle asti. 1920- ja 30-luvun viistoilmakuvissa puisto näyttäyty edelleen hyvin vehreänä ja puustoisena. Puistossa oli vielä 1920-luvulla huvimaja. Puutarhaa rajasi etelästä vielä 1920-luvulla aita ja saunaksi rakennettu rakennus. Puistoa idästä rajannut muonavarastona toiminut rakennus paloi 1920-luvulla. Rakennus kunnostettiin asunnoiksi 1930-luvun alussa. 1940-luvun puoleen väliin tultaessa viljelypalstat olivat syrjäyttäneet puiston 1890-luvulta olleen käytäväsommitelman lähes kokonaan. Puiston länsireunalla kulkeva käytävä näyttää säilyneen, samoin

muutama poikkikäytävä puiston läpi. Suurin muutos puistokuvaan tapahtui vuonna 1959, kun puiston pohjoispäähän rakennettiin kansakoulu. Koulun rakentamisen yhteydessä puistoa raivattiin ja kunnostettiin, tuolloin käytäväsommitelma yksinkertaistui entisestään.

1970-luvulle tultaessa puiston puustosta suuri osa oli hävinnyt ja puisto oli menettänyt vanhan puutarhan piirteensä. Suomenlinnan maiseman kunnostussuunnitelmassa (1987) todetaan puutarhan muuttuneen asuinpihaksi. Puiston keskellä oli laaja avoin tila, viljelypalstoja sekä suorakaiteen muotoinen leikkikenttä. Puiston läpi kulki selkeä pääkäytävä, joka johti koulun pihalle. Sen lisäksi itäisen rakennuksen edustalla oli rakennuksen rappuihin johtava käytävä. Puistossa oli myös pieniä kinttupolkuja. Syreenimaja puiston keskellä oli säilynyt. Puisto kunnostettiin 1990-luvun lopulla Pekka Nevalaisen suunnitelmien mukaan. Silloin puiston eteläreunaan istutettiin saarnirivi.

179

0,5

Прист.

Прист.

155

Сараи

Шк. оф. дѣл.

231

Офис. фл.

ПЛАЦЬ

Церк. Л. Невск.

Складъ

Продов. маг.

Ск

176

77,0

77,8

77,6

77,0

3,1

Кол.

Телегр. ст.

Военн. собр.

Казарм

Центр.

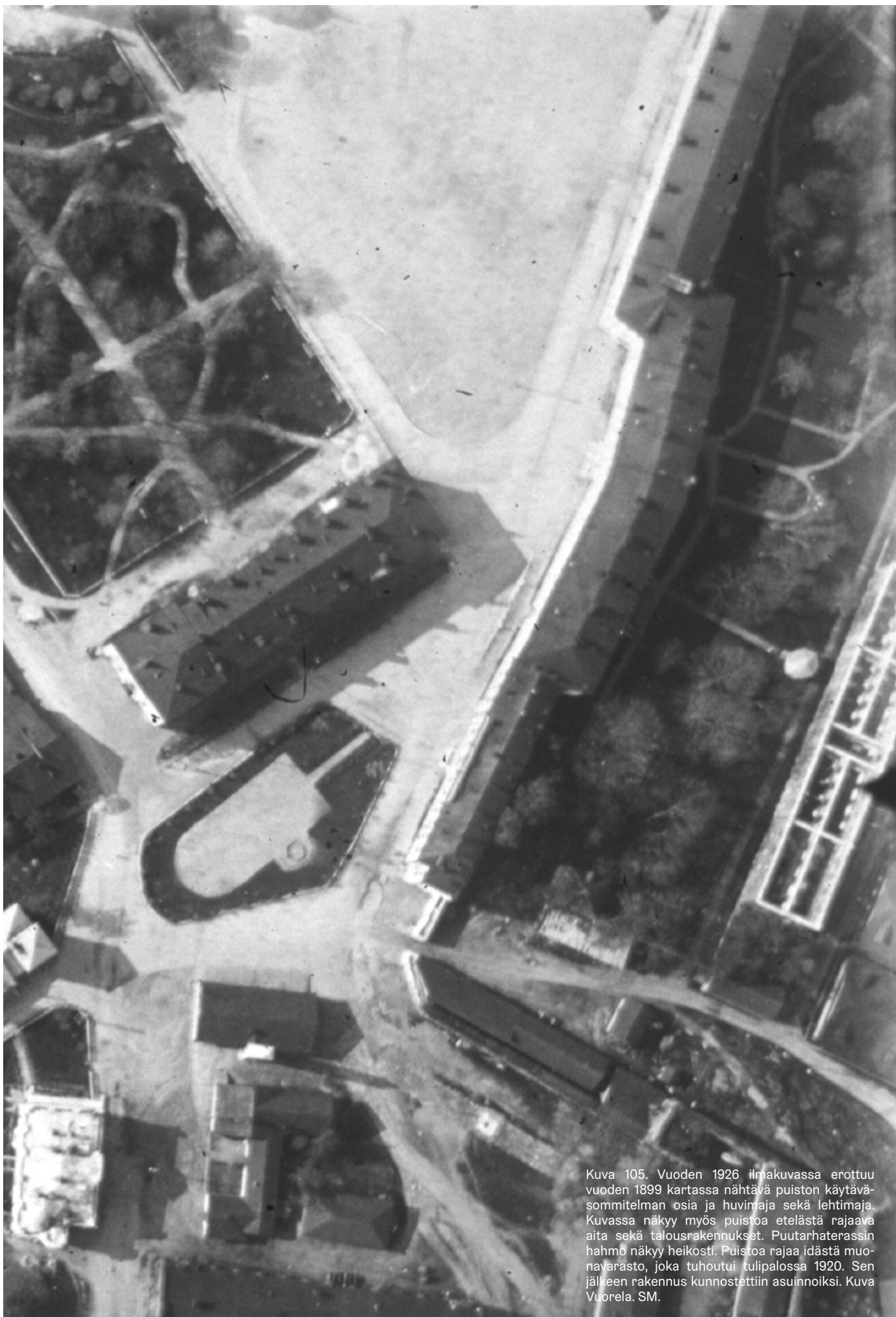
телеф. ст.

Дров. скл.

Каз. пож. об.

Складъ

Бас

Kuva 105. Vuoden 1926 ilmiakuvassa erottuu vuoden 1899 kartassa nähtävä puiston käytävä-sommitelman osia ja huvimaja sekä lehtimaja. Kuvassa näkyy myös puistoa etelästä rajaava aita sekä talousrakennukset. Puutarhaterassin hahmo näkyy heikosti. Puistoa rajaa idästä muonavarasto, joka tuhoutui tulipalossa 1920. Sen jälkeen rakennus kunnostettiin asuinnoiksi. Kuva Vuorela. SM.

Kuva 106, ylinnä. Viistoilmakuva 1934 Iso Mustasaaresta. Kuvan etualassa bastioni Bielken ja aliupseeritalon välissä oleva Bielken-puisto. Puiston länsireunassa on nähtävissä eteläreunan aidan paikka, johon on kylväytynyt puustoa sekä puutarhan itäreunan pensasaidat ja puiston keskiosan runsas puusto. Kuva Sipilä. SM.

Kuva 107, alinna. Viistoilmakuva Iso Mustasaaresta vuodelta 1943. Puustoinen Bielken puisto kuvan oikeassa reunassa. Puiston keskellä näkyy kookas lehtipuu. Kuva Harju. SM.

Kuvat 108-109. Näkymiä Bielken puistosta vuodelta 1935. Ylemmän kuvan oikeassa reunassa näkyy kookas puu, ja alemmassa kuvassa nuori mäny. Kuvat Pietinen. HKMKA.

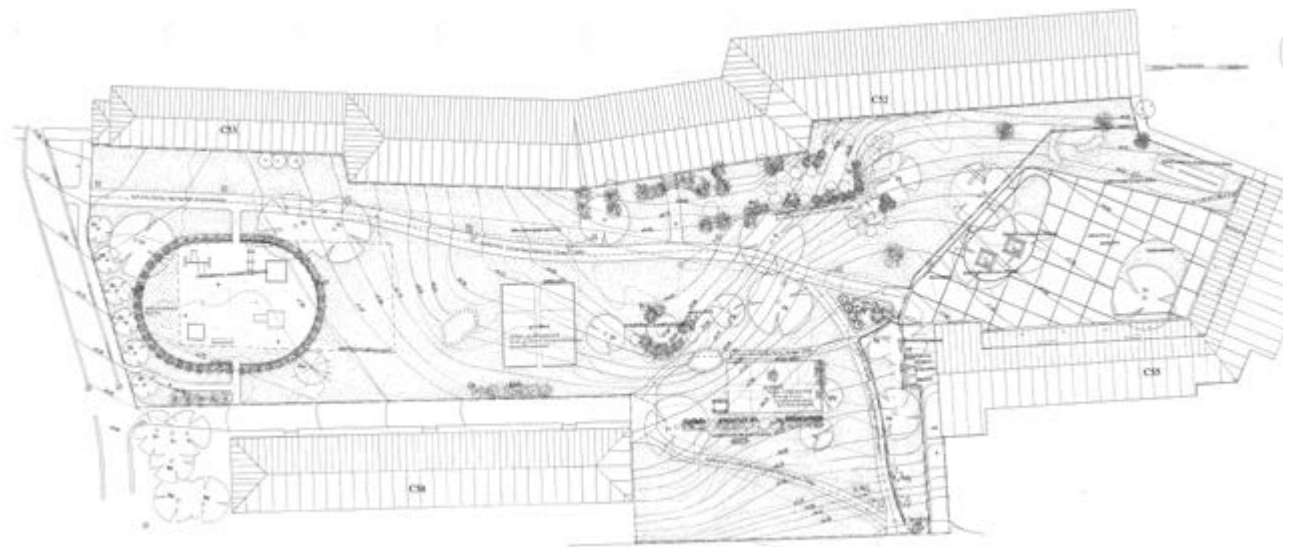
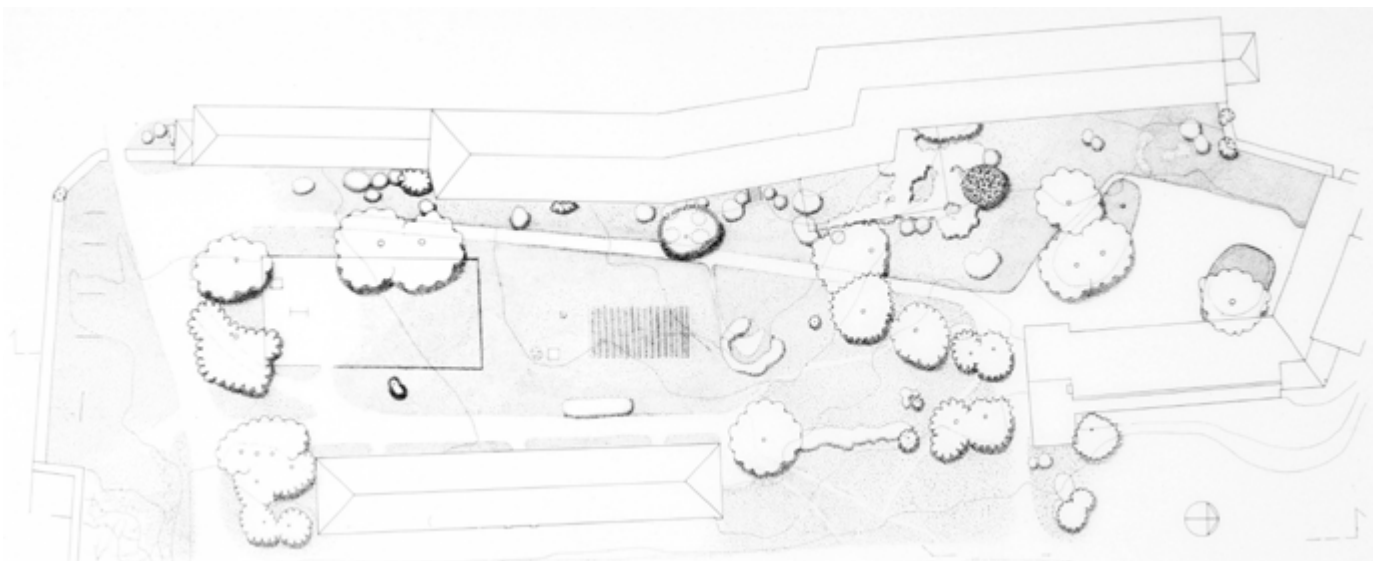

Kuvat 110-111, yllä. Näkymä Bielken puistosta vuonna 1970. Vasemmassa kuvassa puiston leikkikenttä. Kuvat Simo Rista. HKMKA

Kuva 112, vieressä Puiston kunnostus käynnissä 1990-luvun lopulla. Leikkipaikka sai soikean muodon ja uuden aidan ympärilleen. Kuva Pekka Nevalainen, 9000/2774, SLHKA.

Kuva 113, alla. Puiston 1970-luvun asu esitettynä asemapiiroksessa. 1900-luvun alun tiheä puusto oli jo 1970-luvun mennessä selvästi harventunut. Kuva A&M Oy, 0195/0090, SLHKA.

Kuva 114, alinna. Puiston kunnostussuunnitelma vuodelta 1998. Pekka Nevalainen. SLHKA.

Kirsikkapuutarha

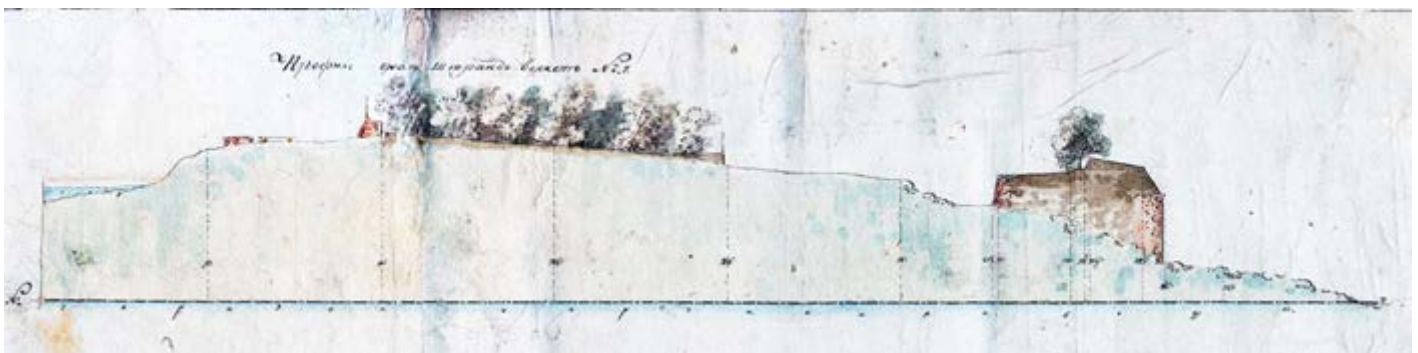
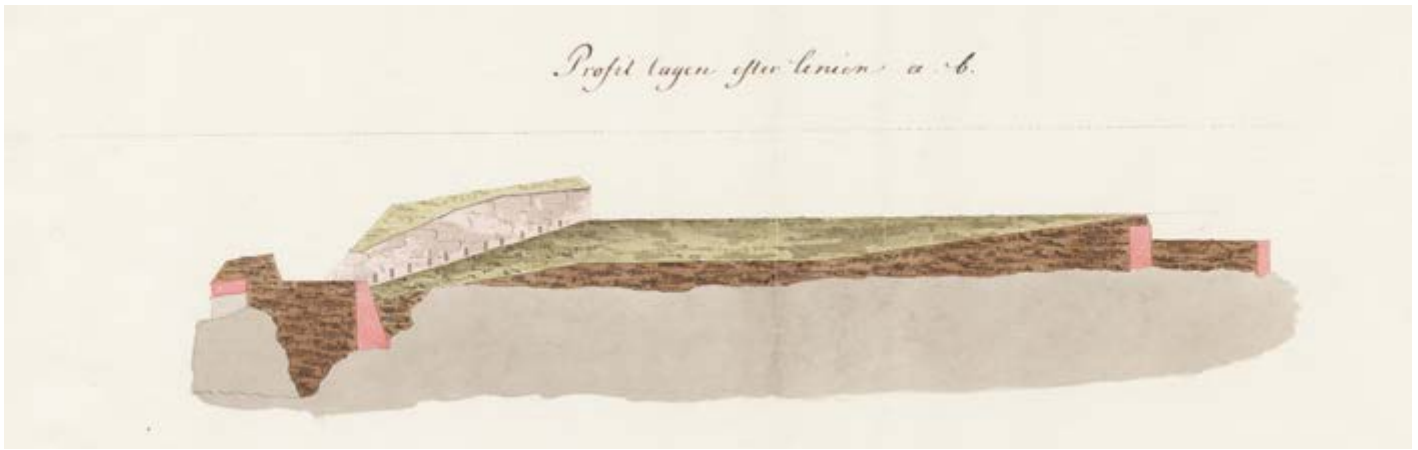
Iso Mustasaaren linnoitustyöt aloitettiin saaren eteläosista, jonne ryhdyttiin vuonna 1749 rakentamaan mm. glasiisia eli linnoitusluiskaa. Luiska liittyi suunniteltuun linnoitusjärjestelmään, joka ei kuitenkaan sellaisenaan koskaan toteutunut. Luiska jäi pian rakentamisensa jälkeen merkityksettömäksi, kun sen etuvarustukseksi valmistui viisi vuotta myöhemmin bastioni Aminoff. Kesken jäänyt rantavarustus rakennettiin valmiiksi 1773-76.⁴⁶ Luiskaa tukevan muurin taakse rakennettiin vallikäytävä tukimuureineen vuonna 1774 (ks. kuva 117). Tarpeettomaksi jääneelle, etelään avautuvalle ja tuulelta suojassa oleva loivalle linnoitusluiskalle perustettiin myöhemmin kasvimaata.⁴⁷ Vuonna 1790 luiskalle perustettiin puutarha huvimajoineen upseeri C.P. Nybergin toimesta. Hän oli tullut linnoitukseen vuonna 1788, ja vastasi koko Viaporin ruokahuollosta sekä oli linnoituksen rahastonhoitaja.⁴⁸ Punaiseksi maalatulla säleaidalla rajattuun puutarhaan oli istutettu puita sekä marja- ja kukkapensaita.⁴⁹ Huvimajan lisäksi siellä tiedetään olleen kalustovaja.⁵⁰

Vuonna 1810 laaditussa profilipiirustuksessa on nähtävissä puutarhan sijainti linnoitusluiskalla. Puutarha rajautui kolmelta sivulta tukimuuriin.⁵¹ Ampumatason päällä oli puurivi, jonka puut sijoittuivat tykkiasemien väleihin. Nämä puut näkyvät myös vuoden 1819 kartalla, jossa puutarha on esitetty tarkasti. Kartassa suoraviivaiset käytävät jakavat puutarhan kortteleihin. 1980- ja 1990-luvuilla tehtyjen selvityksien ja tutkimuskaivauksien mukaan puutarha on ollut

terassoitu ja ainakin osa käytävistä on ollut kivetty.⁵² Kerrotaan, että käytävät olisivat olleet varustettu puu- tai pensaskujilla, jotka mahdollisesti ovat olleet syreeneitä.⁵³ Lisäksi puutarhassa kasvoi kirsikkapuita. Suunnitelmissa esitetty huvimaja sijoittui puutarhan yläosiin.⁵⁴

Puutarhaan kuljettiin pohjoisesta kalliosyvänteen yli rakennetun sillan kautta tai nousemalla rantavarustuksen päälle. Kyseisiin kalliosyvänteisiin puutarhan pohjois- ja länsipuolelle rakennettiin vesivarastoaltaat 1830-luvulla.⁵⁵ 1990-luvulla sitten tehtyjen selvitysten mukaan huvimajan ja vesialtaan välillä on saattanut olla jossain vaiheessa pumppu, ja siten puutarhassa kastelujärjestelmä.

Puutarhan vuoden 1819 kartalla esitetty sommitelma säilyi jossain määrin aina 1840-luvulle asti. 1850-luvulla puutarhan ala oli pienentynyt ja se oli suurelta osin viljelyaluetta. 1860-luvulla bastioni Aminoffin tykkipattereiden rakennustyöt vaurioittivat puutarhaa.⁵⁶ Tuolloin bastionipihan kulmassa sijainnut ruudinsäilytyspyramidi purettiin.⁵⁷ Puutarhan lähistöllä sijainneen kiväärigallerian itäinen osa purettiin 1870-luvulla.⁵⁸ Siihen liittyvä, puutarhaa lännestä rajannut muuri lienee purettu tai tuhoutunut pian sen jälkeen. Vielä 1870-luvun alkuun ajoitetussa kartassa puutarhan käytäväverkostosta näkyy viitteitä. Vuoden 1899 kartalla puutarha on esitetty pieninä palstoina ja sen vierelle on merkitty laaja kasvimaata tai viljelyala.

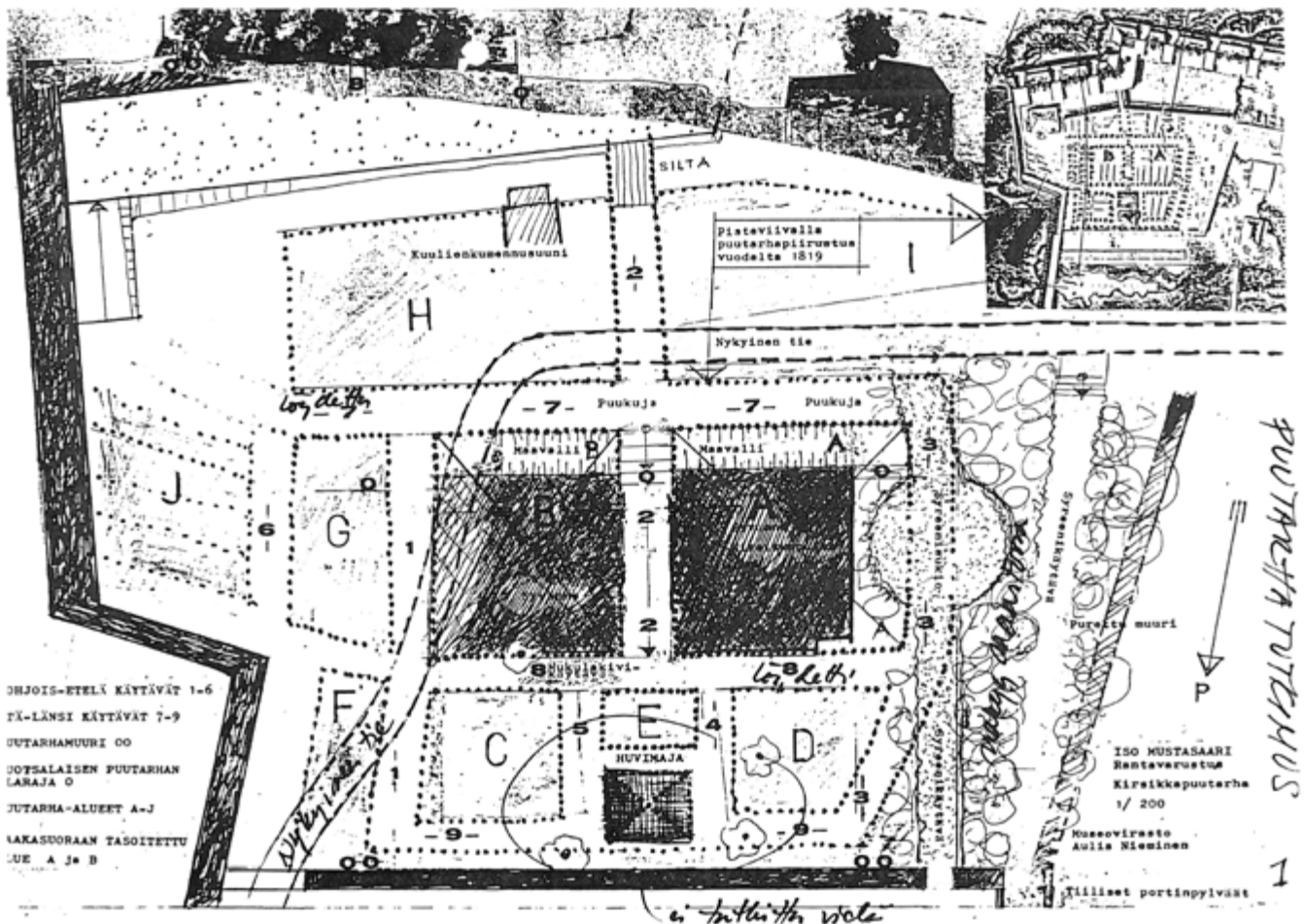
Kuva 115, viereisellä sivulla. Näkymä kohti Iso Mustasaaren eteläosan rantavarustusta. Linnoitusmuurin takana näkyy Kirsikkapuutarhan puustoa. Suomen olympiajoukkueen paluu Amsterdamin olympialaisista 11.8.1928. s/s Oihonna Ison Mustasaaren kohdalla. HKMKA.

Kuva 116, ylinnä Ote Iso Mustasaaren etelärannan rantavarustuksen profilipiirustuksesta vuodelta 1774. KRA.

Kuva 117, keskellä vasemmalla. Ote rantavarustuksen asemapiirustuksesta vuodelta 1774, johon linnoitusluiska (glasin) on merkitty vihreänä. Kuvassa 116 esitetyn profiilin paikka esitetty oranssilla viivalla. KRA.

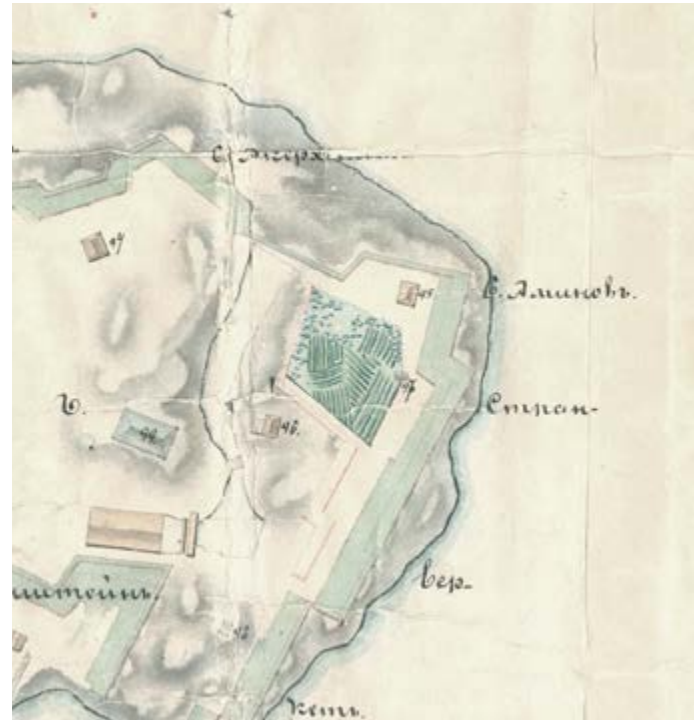
Kuva 118, keskellä oikealla. Päiväämätön yleisasemapiirros kuvaa linnoitusta noin vuonna 1810. Kuvassa 119 esitetyn profiilin paikka esitetty oranssilla viivalla. KA.

Kuva 119, alinna. Profilipiirustus vuodelta 1810. Piirustuksen mukaan puutarha rajautui sekä pohjoisesta että etelästä tukimuriin. Muurien päällä näkyy aita. Pohjoisesta muurista Helander käyttää termiä kontreskarp-muuri. Sen taustalla näkyi vuonna 1774 rakennetun vallikäytävän tukimuri ja sen vierellä kulkeva puinen kävelytaso. Ampumatasolla näkyy puuistutus. KA.

Kuva 120, viereisellä sivulla ylhäällä. Ote yleis-
asemapiirroksista 1819. Puutarhassa on moni-
muotoinen puutarhakorttelien sommitelma.
Puutarhan keskellä on huvimaja. VeSA Linnoitus-
ja rakennuspiirustukset, KA.

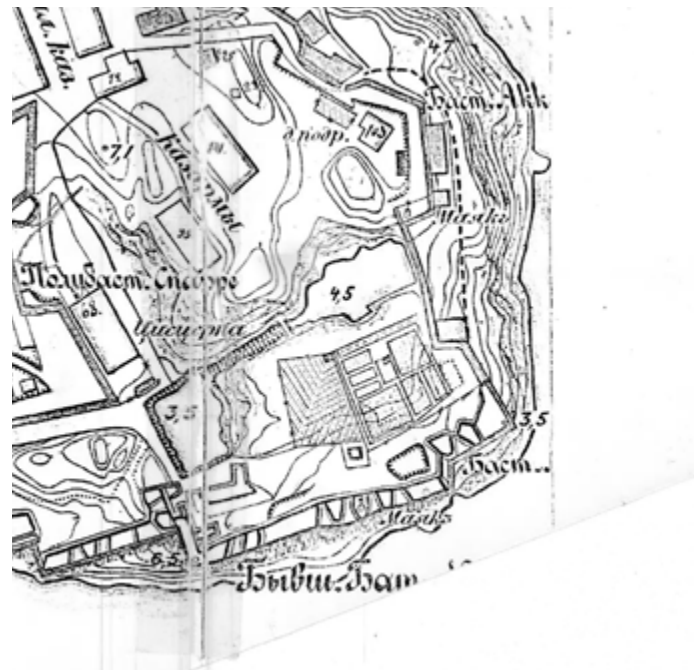

Kuva 121, viereisellä sivulla alhaalla. Museoviras-
tossa laadittiin 1990-luvulla rantavarustuksen
kunnostuksen yhteydessä rekonstruktio-
piirustus puutarhan asusta 1810/1819. SLHKA.

Kuva 122, ylhäällä vasemmalla. Ote yleisase-
mapiirroksista vuodelta 1840. Puutarhan
sommitelma on esitetty kaavamaisesti ja yksin-
kertaisesti verrattuna vuoden 1819 karttaan (ks.
kuva 120). KA.

Kuva 123, ylhäällä oikealla. Ote yleisase-
mapiirroksista vuodelta 1854. Osa puutarhasta
on merkitty viljelyalaksi. KA.

Kuva 124, vieressä. Vuoden 1899 kartta. Yli puolet
puutarhan alasta on edelleen merkitty puutarha-
merkinnällä ja osa alueesta kasvimaaksi. Kartta-
merkinnöissä ei ole selitystä raidoitetulle alueelle,
mutta sen oletetaan viittaavan kasvimaahan tai
viljelyalueeseen. KA.

Linnoituksen siirryttyä venäläisten hallinnasta Suomelle, puutarha jäi vähemmälle käytölle. Vuonna 1971 Iso Mustasaaren eteläkärkeen rakennettiin Suomenlinnan työsiirtola. Siirtola oli tarkoitettu tilapäiseksi ja tarkoituksena oli käyttää vankeja linnoituksen muurien ja vallien korjaustöissä.⁵⁹ 1970-luvulta alkaen bastionirintaman ja rantavarustuksen kunnostuksen työmaat ulottuivat myös puutarhan alueelle. Tässä vaiheessa lieenee osa puutarhan säilyneistä elementeistä tuhoutunut, etenkin puutarhan itä- ja kaakkoisreunassa. Bastionirintaman reunaa kulkenut kapea polku muuttui tässä vaiheessa leveäksi ajotieksi. Vuonna 1974 valmistuneessa käyttösuunnitelmassa mainitaan, että alueella kasvoi 1970-luvulla runsaasti mm. ukkoman-sikkaa ja suopayrttiä.⁶⁰ 1970-luvun lopulla tehdyssä inventoinnissa todettiin puutarhasta säilyneen enää syreeni- ja

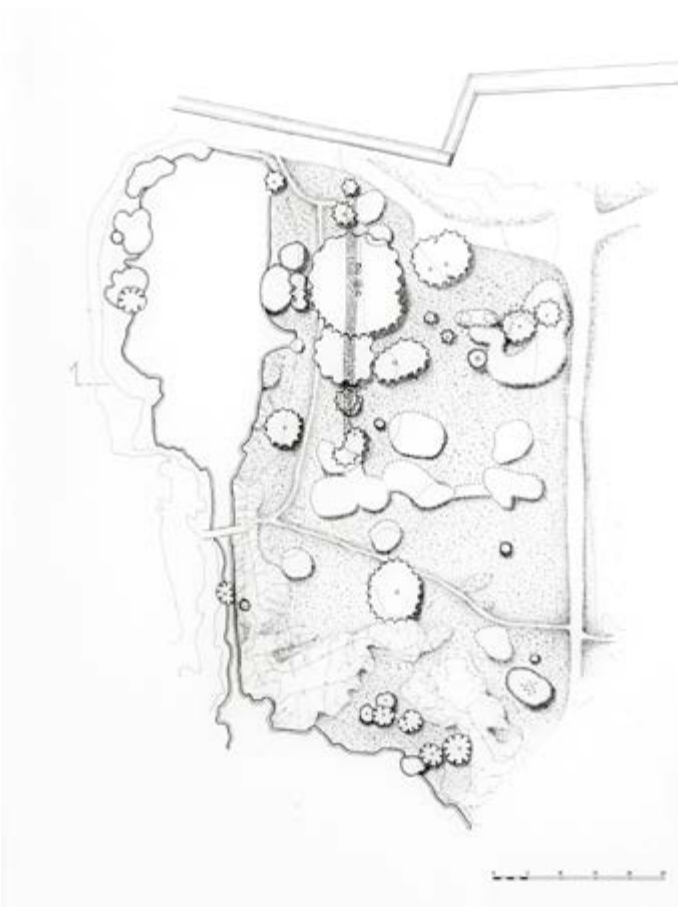
kirsikkaistutusten rippeitä. Säilyneen pohjoisen tukimuurin kupeessa kasvoi lehmuksia. Inventointien perusteella laaditun kunnostusehdotuksen tavoitteena oli glasiisin muodon ja rajauksen selvittäminen ja istutusaiheiden kunnostaminen. Suomenlinnan maisemasuunnitelmassa julkaistu suunnitelmaehdotus perustui pitkälti 1800-luvun oletettuun ilmeeseen. Puutarhasta laadittiin museovirastolla 1990-luvulla rekonstruktio-
piirustus, joka pyrki esittämään 1800-luvun alun puutarhaa. Se perustui pitkälti vuosien 1810 ja 1819 karttoihin. Tämän pohjalta jossain vaiheessa 1980-luvun loppua rantavarustusten tutkimuskaivantojen yhteydessä myös puutarhaa tutkittiin ja siellä tehtiin kaivantoja. Sen perusteella laadittiin suunnitelma puutarhan muurien kunnostuksesta vuonna 1990, mutta sitä ei koskaan toteutettu.⁶¹

Kuva 125, ylinnä. Vanha valokuva kohti puutarhaa vuodelta 1918. Puiden ja pensaiden taustalla näkyy rakennus, joka on mahdollisesti huvimaja tai jokin muu myöhempi rakennus. Syreeni-istutus näkyy matalana, vastaistutettuna tai alasleikattuna etualalla. Etualalla näkyy myös puutarhaa rajanneen muurin jäänteet. Puutarhassa näyttää kasvavan lehmusten lisäksi vaahteroita, jotka ovat mahdollisesti itsestään kylväytyneitä. Kuva Eric Sundström. HKMKA.

Kuva 126, alhaalla vasemmalla. Vuoden 1934 viistoilmakuvassa voidaan nähdä puutarhan jäänteitä. Puusto keskittyy puutarhan pohjoisosiin, eteläosan ollessa avoimempi. Kuva Sipilä. SM.

Kuva 127, alhaalla oikealla. Vuoden 1943 ilmakuvassa näkyy selvästi puutarhan jäänteitä, mm. puutarhakortteleita rajanneet pensasrivistöt ja käytävien pohjat. Ilmakuva Helsingin kaupunki..

Kuva 128, ylhäällä. Viistoilmakuva vuodelta 1970. Puiston länsireunan pensaat muodostavat vielä käytäviä rajaavan kujanteen. Rantavautustuken kunnostu ei ole vielä alkanut ja käytävät ovat kapeita kinttupolkuja. Kuva Simo Rista. HKMKA.

Kuva 129, vieressä. Puutarhan 1970-luvun asua esittävä piirustus vuodelta 1978. 0195/0092, SLHKA.

Kuva 130, keskellä. Viistoilmakuva kirsikkapuutarhasta vuodelta 1996. Puisto näyttää olevan osin työmaan varastona. 0090/0068, SHLKA.

Kuva 131. Näkymä kohti Mironotsentskin puutarhaa vuonna 1970. Sininen talo vasemmalla. Kuva Simo Rista. HKMKA.

Mironotsentskin puutarha

Arkeologisen selvityksen mukaan nykyisen puutarhan alueella on ollut asuinrakennus ja rajattu pihapiiri jo 1750-luvulla.⁶² Vuoden 1750 kartassa näkyy pihapiirillä merkintä "Wredes hus". Tämä viitanee Ulla-Riitta Kaupin mukaan Fabian Casimir Wredeen, joka oli pystyttänyt pienen puutalon piharakennuksineen ja aitauksineen rakenteilla olevan linnoituksen tallipihalle, linnanpihan lähistölle. Lähellä sijaitsi myös Augustin Ehrensvaldin pieni puutalo (kartalla "mitt hus"). Pihapiiri oli Wreden käytössä vuoteen 1755 asti, jonka jälkeen se lienee siirtynyt yksityishenkilöiden omistukseen, minkä takia se hävisi linnoitustyökartoista.⁶³ Pihapiiri lienee sijoittunut kalliokumpareen alapuolelle. Laajempi puutarha perustettiin viimeistään ruotsalaisen ajan loppupuolella paikalla sijaitsevalle kalliokumpareelle ja sen ympärille. Tarkempia arkistotietoja ruotsalaiselta ajalta ei ole, mutta vuodelta 1810 olevan kartan mukaan puutarha on ollut linnoituksessa palvelleiden siviilihenkilöiden käytössä, todennäköisesti viljelysmaana.⁶⁴

Puutarha näyttäytyy hyvin erilaisena 1800-luvun vanhoissa yleisemapiirroksissa ja muissa karttalähteissä. Lähes kaikissa venäläisen insinöörikomennuskunnan kartoissa puutarha on merkitty istutetuksi tai kasvillisuuspeitteiseksi. Osassa kartoista kalliialue on tuotu esille, toisissa merkintä on kaaviomainen näyttäen koko puutarhan istutettuna alueena. Monissa kartoissa puutarhaan katsotaan kuuluvan myös Ekbladin paviljongin kulmauksessa, Palmstiernan pihaan johtavan kulkuväylän pohjoispuolella oleva istutettu alue. Vuosien 1811 ja 1818 yleisemapiirroksissa puutarhan alue on esitetty pyöreämuotoisena istutettuna

alueena. Vuoden 1818 kartassa voidaan hahmottaa ristikkäisten käytävien sommitelma, tosin kyse voi olla myös pelkästä puutarhan karttamerkintätavasta. Tarkimmin puutarha on esitetty vuoden 1820 mittauksessa ja vuoden 1826 Susisaaren yleisemapiirroksessa, jossa sen muoto on selkeä ja suoraviivaiset puurivien reunustamat käytävät halkovat puutarhan neljään osaan. Puutarhaa reunustaa kolmelta sivulta puukujanteet, jotka rajaavat sen puutarhaa ympäröivistä leveistä kulkuväylistä. Puurivin rajaama kaareva käytävä erottaa kalliialueen muusta puutarhasta. Vuoden 1820 mittauskartan mukaan puutarhan sisäosien voisi olettaa olevan nurmipintaisia, toisaalta vuoden 1826 kartassa alueet vaikuttavat taas selvästi istutetuilta. On jäänyt epäselväksi vastasiko puutarhan todellinen asu kartalle piirrettyä hahmoa. Todennäköistä on, että puutarha on ollut selvästi yksinkertaisempi kuin kartoissa esiintynyt puutarhan hahmo, joka on mahdollisesti ollut karttatekninen symboli eikä puutarhan todellista tilaa esitellyt merkintä. Vuoden 1824 puutarhoja esittävässä kartassa alue oli merkitty paikallismajurin vihannesmaaksi.⁶⁵

Puutarhan eteläreunassa bastioni Kunnian viertä kulkevan tien varrella, porttirakennuksen vierellä oli ainakin 1820-luvulta 1850-luvulle asti vartiopaikka. Vuoden 1840 kartassa kaksi ristikkäistä käytävää jakaa puutarhan neljään osaan. Kalliialue on tässä otettu selvästi puutarhan osaksi ilman omaa merkintää. Käytävien risteykseen piirretyllä pyöreällä puistoaukiolla on huvimaja. Se on sijainnut mahdollisesti kalliokumpareen päällä. Puutarhaan on merkitty myös kaivo tai vesiallas. Puutarhan muoto on selvästi

suipompi kuin vuoden 1826 kartassa. On epätodennäköistä, että kartan merkintä kuvaa puutarhan todellista sommitelmaa. Puutarhan merkintätapa on kuitenkin eri kuin esimerkiksi tallipihan vihannestarhoilla, joten todennäköisesti alueella on kasvanut koristeistutuksia.

Vuodelle 1844 päivytyssä tallipihalle suunnitellun insinöörirakennuksen asemapiirustuksessa puutarha esiintyy saman muotoisena kuin vuoden 1826 kartassa. Tässä asemapiirustuksessa korostuu kuitenkin puurivit, jotka rajaavat puistoa kolmelta sivulta. Vihreäksi värjätty kallioalue kertonee sen kasvipeitteisyydestä. Saman suunnitellun rakennuksen myöhemmin laaditussa suunnitelmapiirustuksessa puutarhan käytäväverkosto esiintyy monimuotoisena. Suoraviivaisia säteittäisiä polkuja yhdistävät poikittaiset polut. Piirustus ajoittuu todennäköisesti vuoden 1844-1868 väliselle ajalle. Piirustuksessa esiintyvissä puutarhan hahmossa voidaan nähdä myös yhteneväisyyksiä hyvinkin tarkkaan vuoden 1899 karttaan, joten voi olla, että se lopulta kuvaa puiston asua. Vuoden 1844 piirustuksessa esitetty hahmo on mahdollisesti jäljennetty vanhemmista kartoista (esim. 1826).

Vuoden 1854 kartassa näkyy uudelleen huvimaja. Kartan mukaan puutarhan reunaa kiertää käytävä, joka kaartuu kohti huvimajaa. Puutarhan alaosa on esitetty puutarhamaisena (samalla merkinnällä kuin Piperin puisto) ja kallion päälliset osat on esitetty hyötytarhana kuten myös Ekebladin paviljonkiin rajoittuva osa.

Kuva 132, ylhäällä. Ote linnoituksen yleisasemapiirroksesta vuodelta 1750. Kartan keskellä Ehrens-värdin ja Wreden talot. KA.

Kuva 133, alhaalla. Ote linnoituksen yleisasemapiirroksesta vuodelta 1791. KA.

Kuvasarja Mironotsentskin puutarhasta 1809-1899:

Kuva 134. Ote yleisaseapiirroksesta vuodelta 1809. KA.

Kuva 135. Ote yleisaseapiirroksesta vuodelta 1812. KA.

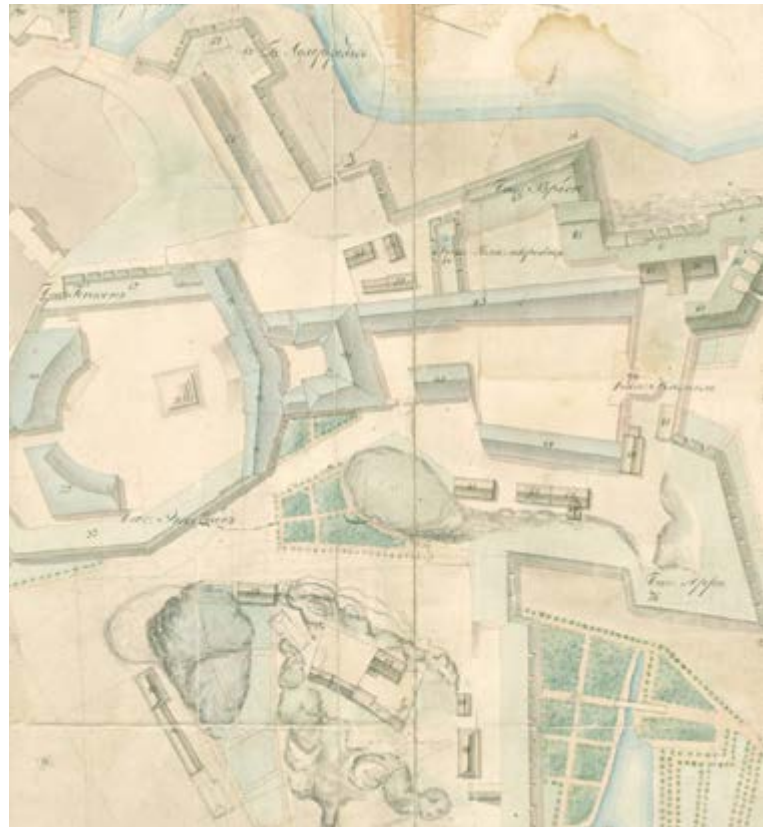
Kuva 138. Ote yleisaseapiirroksesta vuodelta 1840. Kumpareen laella käytävien risteyksessä on huvimaja. KA.

Kuva 139. Ote puutarhan eteläpuolelle kaavaillun insinööritalon suunnitelmasta, asemapiirros 1844. KA.

Kuva 136. Ote yleisemapiirroksista vuodelta 1820. KA.

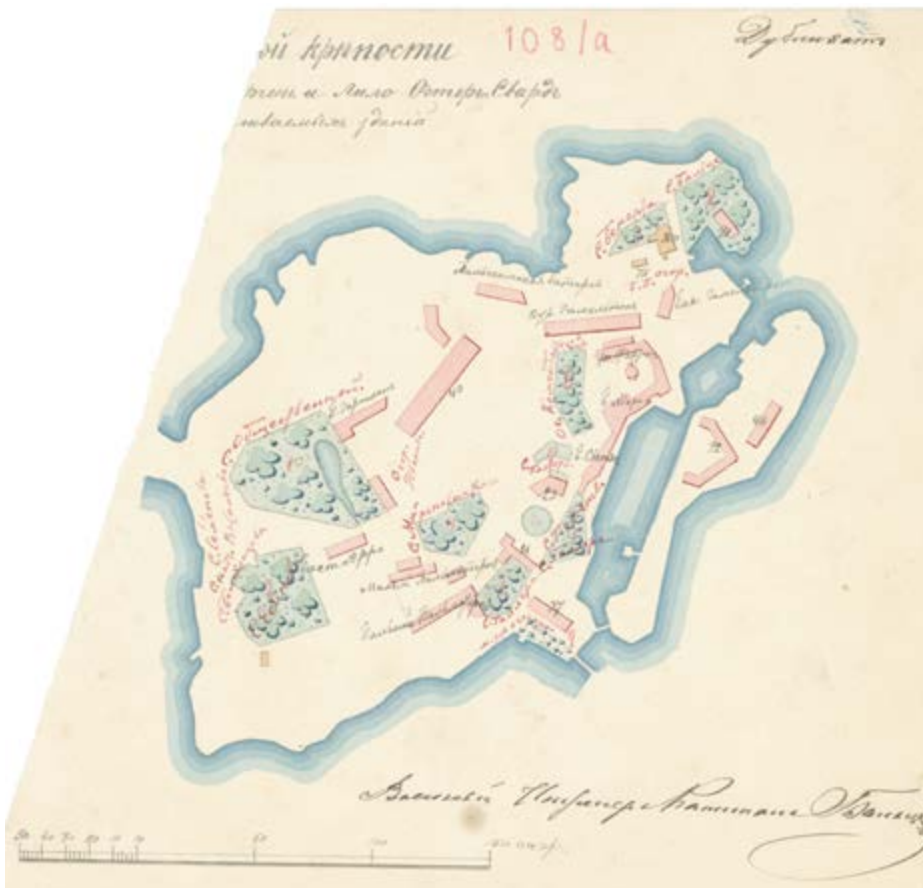
Kuva 137. Ote yleisemapiirroksista vuodelta 1826. KA.

Kuva 140. Ote yleisemapiirroksista vuodelta 1854. Osa puutarhasta on merkitty viljelyalueeksi. Kumpareen päällä on huvimaja. KA.

Kuva 141. Ote yleisemapiirroksista vuodelta 1899. Kumpareen laella on huvimaja. Puutarha sijoittuu kumpareen alapuolisille tasaisille alueille. KA.

Kuva 142. Asemapiirros Susisaaren puistojen omistajista vuodelta 1905. KA.

Kuva 143, viereisellä sivulla, ylin. Ilmakuva Susisaaresta 1922. Puutarhan alatasanteella on vielä runsaasti kasvillisuutta. Kumpareen laella näkyy huvimaja. Valokuva Stenbäck. SM.

Kuva 144, viereisellä sivulla keskellä. Viistoilmakuva Susisaaresta vuonna 1925. Syreenien peittämän kumpareen laella näky valaisin tai muu tolppa. Valokuva Jussila. SM.

Kuva 145, viereisellä sivulla alin. Talvinen viistoilmakuva Susisaaresta vuonna 1926. Puutarhan itäreunalla on aita. Valokuva Sarasto. SM.

Krimin sodassa osin tuhoutunut Kommendantin talon (Ekebladin paviljonki) eteläosa purettiin vuonna 1864 ja pahoin vaurioitunut bastioni Ekeblad 1876-79. Sininen talo valmistui bastionin paikalle vuonna 1882.⁶⁶ Krimin sodan pommitukset tuhosivat myös linnanpihan lähistön puutarhoja, jolloin suurin osa Ruotsin vallan ajalta periytyneistä istutuksista todennäköisesti tuhoutui. Krimin sodan jälkeisiä kunnostustöitä lienee tehty myös Mironotsentskin puutarhassa, ainakin vuoden 1899 kartassa puutarha esiintyy laajempaan kuin aiemmin. Varsinainen istutettu puutarha käytävineen sijoittuu puistona alaosaan. Loivasti kaartuvien käytävien linjaukset ovat 1800-luvun tyylin mukaisia. Kallion reunoilla on hyötytarhat ja kallion päällä huvimaja. Tässä vaiheessa puutarha näyttää olleen aidattu. Päällekkäistarkastelusta voidaan nähdä, että 1800-luvun lopulla puutarhan koko ja rajat olivat hyvin lähellä puutarhan nykyistä muotoa. 1920-luvun ilmakuvasta voidaan nähdä, kuinka nykyään puutarhan läpi Linnanpihalta etelään johtava pääkäytävä on alkanut muodostua. Kallion laella näkyy huvimajan aumakatto. Heikosti voidaan erottaa muutama kallioille nouseva kaareva polku. Alatasanteella kasvaa puita ja sen poikki kulkee käytävä, käytävän lähellä vaikuttaa olevan jokin suoraviivainen rakenne, joka voisi olla esimerkiksi aidan osa. Rinteillä näkyy pensaikkoa. Huvimajan pohjoispuolella on pensaiden ympäröimä suorakaiteen muotoinen alue. Tämä voi olla vanhan huvimajan kivijalka. Kuvasta voidaan nähdä myös viljelyalue puutarhan pohjoisosissa.

Vuoden 1925 viistoilmakuvasta puutarhan kahteen osaan jakava käytävä näkyy jo selvästi ja on jo tuolloin saavuttanut nykyisen leveytensä. Kallion päällä on valaisinpylväs. Kalliolla kulkevat käytävät erottuvat heikosti kuvasta. Kallion ja kivimuurin edustalla kasvaa nuorta puustoa, ja rinteillä sekä kallion päällä näkyy pensaita. Seuraavan vuoden talvikuvasta on havaittavissa selkeästi puutarhan vanhimmat

puut, jotka sijoittuvat puiston pohjoisosiin. Kolme puuta muodostaa rivin sinisen talon edustalle. Myös kirsikkapuut erottuvat selkeästi pohjoisosassa. Puutarhan alaosaan näkyy muutamia pensastupsuja. Puutarha näyttää rajautuvan aitaan tai aidanteeseen etelässä, muurin päällä. Kustaanmiekalle johtavan käytävän varteen on kylväytynyt puustoa tiheään riviin.

Vuoden 1943 ilmakuvassa näkyy selkeästi nurmipintaiset alueet sekä kallion rinteillä pensaikot. Kallion lakialue näyttää vielä avoimelta. Ilmakuvasta ei hahmota selkeitä rakenteita, mutta kapeita polkuja voi havaita pensaiden keskellä. Alaosan ehjää nurmiosaa reunustaa puut.

1970-luvun alussa laaditussa Suomenlinnan käyttösuunnitelmaehdotuksessa kerrotaan puutarhasta seuraavasti: *Piperinpuiston pohjoispuolella kallion laidalla on jäänteitä ns. Mironotsenskin puistosta: kallion laella on laaja ja tiheä syreenipensainpensaikko, kallion juurella taas kirsikkametsikkö. Puiston toinen puoli on kuivaa mitäänsanomattonta heinikköä. Aivan pohjoisreunalla on paksurunkoinen saarni, joka voi olla peräisin alkuperäisestä puistosta. Otaksuttavasti myös syreenit ja kirsikat ovat 1700-luvulta.*⁶⁷ Käyttösuunnitelmaehdotuksessa puutarha "entistetään vain vähäistä hoitoa tarvitseväksi." Käyttösuunnitelma ei sellaisenaan toteutunut.

1970-luvulla laaditussa ja 1980-luvulla valmistuneen kattavan Suomenlinnan maiseman kunnostussuunnitelman mukaan vielä 1970-luvulla puiston kallion laella oli jäänteitä entisen huvimajan paikasta sekä jäänteitä syreenipensaiden muodostamasta lehtimajasta.

Puisto inventoitiin ja sinne laadittiin kunnostussuunnitelma vuonna 1996. Kunnostussuunnitelma toteutettiin osittain.

Kuva 146, yllä. Näkymä porttikongista kohti Sinistä talo 1940-luvulla. Taustalla Mironotsentskin puutarha ja Sininen talo. Kuva Leo Tuomala, 9001/8349, SLHKA.

Kuva 147, yllä oikealla. Näkymä kohti Sinistä talo 1990-luvulla. Kuva Anja Pitkänen, 9002/9346, SLHKA.

Kuva 148, alinna. Kunnalistekninen työmaa puutarhan kohdalla 1976. Kuva Tom Simons, 0310/0019, SLHKA.

Kuva 149, viereisellä sivulla ylinnä. Talvinäkymä Piperin puistosta kohti Mironotsentskin puutarhaa 1970. Kuva Simo Rista. HKMKA.

Kuva 150, viereisellä sivulla alhaalla. Viistoilma-kuva Susisaaren linnanpihasta vuonna 1977. Kuva A&M Oy, 0313-0025, SLHKA.

4 Puistojen nykytila ja säilyneisyys

Kirkkopuisto

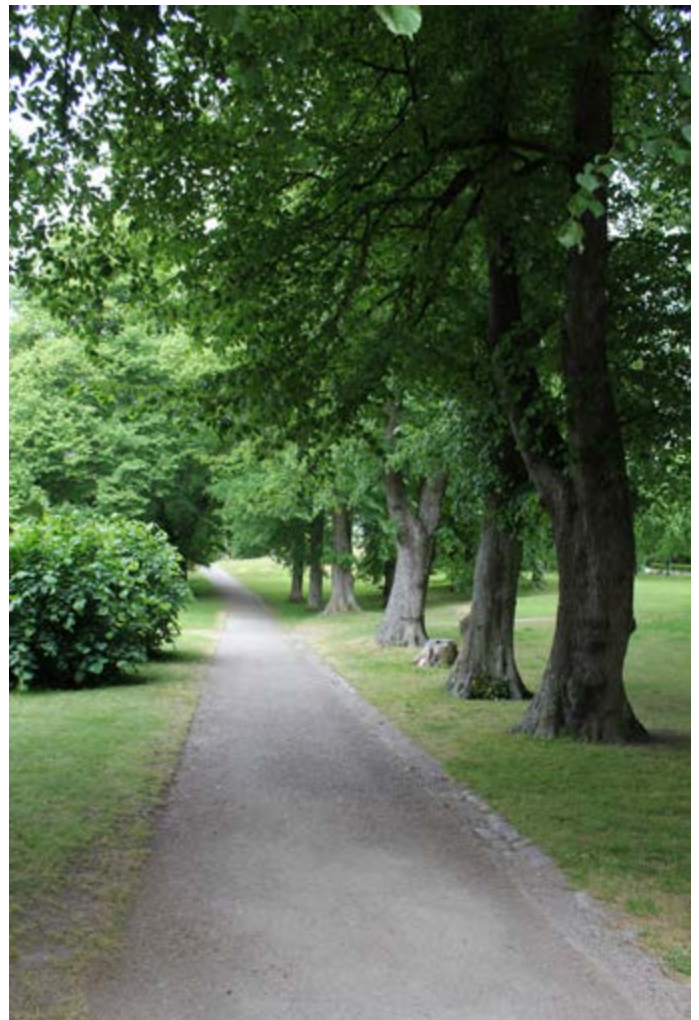
Iso Mustasaaren keskellä, saaren pohjoisosan korkeimmalla kohdalla sijaitsevan kirkon ympärille vaihteittain syntynyt puistokokonaisuus voidaan jakaa kolmeen osaan syntyhistoriansa mukaan: ensimmäisessä vaiheessa rakennettuun Kirkkokumpuun, suunnitelmallisesti rakennukseen Noakin arkin edustan puistoon ja myöhemmässä vaiheessa syntyneeseen puiston luoteisosaan. Vaikka Kirkkopuisto nykyään nähdäänkin yhtenäisenä puistoalueena, erottuvat nämä osa-alueet edelleen selkeästi. Puiston ulkoasu on kuitenkin ajan saatossa muuttunut ja nykyään kokonaisuus on kerroksellinen sisältäen säilyneitä osia 1850-, 1879-, 1890- ja 1930-luvuilta, uusimpana kerroksena 1990-luvun kunnostusvaihe.

Kirkkopuisto rajautuu kaakkoissivulta Noakin arkin piha-alueeseen ja muilta sivuiltaan kulkuväyliin. Maasto laskeutuu ensin kirkkokummulta jyrkästi ja sitten loivemmin kohti kaakkoa ja luodetta kirkkopuiston näin sijaitessa pääosin loivassa rinteessä. Kirkkopuiston maasto-olosuhteet ovat säilyneet alkuperäisinä lukuun ottamatta 1990-luvulla kuivatuksen parantamiseksi tehtyä tasausmuutosta puiston eteläosissa. Kirkkopuutarhan paikalle 1870-luvulla perustetusta ympyräkäytävien sommitelmasta on jäljellä sommitelman runkona olleet pääkäytävät. Käytävät ovat säilyneet sorapintaisina. Niitä reunustavat ainakin osin nupukivikourut, joista osa lienee alkuperäisiä. Puiston lounaissivulla on säilynyt vanha nupukivetty ”jalkakäytävä”, joka johtaa kirkkokummulle. Luoteisosan 1890-luvun loppuun mennessä syntyneestä käytäväsommitelmasta on säilynyt osia, kuten puiston poikki kulkeva puistokäytävä sekä osa kirkkokumpua kiertävästä käytävästä.⁶⁸

Kirkkopuiston kokonaisuutta hallitsevat sen keskellä sijaitsevan kirkkorakennuksen lisäksi lähes 150-vuotiaiden puistolehmusten (*Tilia x vulgaris*) kookkaat latvukset. Nurmelta nousevat vanhat lehmukset muodostavat edelleen vaikuttavan ja tunnelmallisen kokonaisuuden, mutta samalla estävät kirkon vapaan näkymisen ympäröiviltä alueilta. Puut peittävät edelleen myös Noakin arkin pääjulkisivua, vaikka

alkuperäisen puuston määrä on vuosien saatossa vähentynyt lähes puoleen.⁶⁹ Puiden välistä aukeaa kuitenkin kapeita näkymiä kohti kirkkoa ja Noakin arkkia. Paraatikentän puolelta avautuu laaja panoraama, jossa kirkko nousee kasvilisuuden yläpuolelle. Lehmusten lisäksi puistossa kasvaa muutamia vaahteroita (*Acer platanoides*) sekä saarnia (*Fraxinus excelsior*). Saarnet keskittyvät kirkon pääsisäänkäynnille johtavan käytävän molemmin puolin, osa niistä lienee lähes 100-vuotiaita. Puistossa kasvaa enää yksi koivu kirkon luoteispuolella.

Puiston pensasistutukset keskittyvät kirkkokummulle sekä puiston reunoille eri-ikäisiin pensasaitoihin tai -aidanteisiin. Istutusaiheista vanhinta kerrostumaa edustaa kirkkokummun 1850-luvulla istutettu syreenikehä, josta on säilynyt enää puolikaari kirkon pohjoispuolelle. Pihasyreeni-istutusta (*Syringa vulgaris*) on vuosien saatossa karsittu ja uusittu, ja vain osa syreeneistä on alkuperäisiä tai niiden jälleitä.⁷⁰

Kuva 151, viereisellä sivulla. Näkymä kirkkopuistosta kesällä 2018. Oikealla näkyy 1990-luvun lopulla istutettu lehmusrivi. Kirkon edustalla vanhoja syreeni pensaita.

Kuva 152. Kirkkopuiston keskikäytävä ja sitä reunustavat vanhat lehmukset.

Kuva 153, ylinä. Näkymä Susisaarelle johtava pääreitiltä kesällä 2018. Vasemmalla Kirkkopuiston luoteisosan pensasistutuksia.

Kuva 154, keskellä vasemmalla. Kuvassa Kirkkopuiston Paraatikentän reunan leikattu orapihlaja-aita ja 1990-luvulla istutettu lehmusrivi.

Kuva 155, alhaalla vasemmalla. Noakin arkin edustalla säilynyt leikattu orapihlaja-aita sekä puiston ainut havupuu.

Kuva 156, alhaalla oikealla. Näkymä keskikäytävältä kohti Noakin arkia. Oikealla reunalla oleva pensas on versova lehmuksen kanto.

Kuva 157, viereisellä sivulla ylhäällä. Näkymä Paraatikentän yli kohti kirkkoa. Paraatikenttää reunustava tylppöorapihlaja-aita on kasvanut korkeaksi. Sen takana kasvavia syreenipensaita ei näy.

Kuva 158, viereisellä sivulla alhaalla. Puiston poikki kulkeva käytävä rakennettiin uudelleen 1990-luvun kunnostusvaiheessa. Näkymä kohti Paraatikenttää kesällä 2018.

Puiston 1870-luvulla istutetuista pensasaidoista on säilynyt vain eteläsivun pensasaita. Pohjoissivun orapihlaja-aita (*Crataegus sp.*) on aiheena säilynyt, mutta nykyinen aita on peräisin 1990-luvun kunnostuksesta, jolloin se uusittiin kokonaan. Samalta ajalta on peräisin Noakin arkin suuntainen orapihlaja-aita sekä puiston molemmilla reunoilla olevat nuoret lehmusrivistöt. Kirkkokumpua paraatikentästä rajaava vanha, alun perin leikattuna pensasaitana hoidettu orapihlaja-aita on kasvanut vaikuttavaksi monimetriseksi tuuheaksi aidanteeksi. Tämä ylikasvanut tylppöorapihlaja-aidanne (*Crataegus monogyna*) on aiheena peräisin mahdollisesti jo 1870-luvulta, kuitenkin viimeistään 1890-luvulta.⁷¹

Kirkon länsipuolella sijaitseva nykyään monilajinen, leveä vapaasti kasvava aidanne koostuu syreeneistä sekä tylppö- ja aitaorapihlajasta. Se lienee istutettu yksilajisena jaksoissa 1920-30-luvulla. Ainakin 1950-luvun valokuvissa länsisivun pensasaita näyttäytyy vielä leikattuna. Pensasaita ei missään vaiheessa muodostanut pitkää yhtenäistä aitajaksoa länsisivulle. Nykyinen aidanne lienee osin

itsestään kylväytynyt. Puiston luoteiskulman lyhyt leikattu orapihlaja-aita istutettiin 1990-luvun kunnostuksen yhteydessä siirtämällä vanhan pensasaidan jäänteet Paraatitien varrelta.⁷² Muista pensaista mainittakoon kirkkokummun reunoilla kasvavat hernelpensaat sekä lumimarja. Hauta-ahon syreeniselvityksen mukaan puistossa kasvaa pihasyreenin vanhaa Prince Nottger-lajiketta.⁷³ Tämä yksilö sijoittuu puiston luoteisosiin, ja on todennäköisesti jääne 1870-1890-luvulla istutetusta syreenimajasta. Myös puiston luoteiskärjessä sijaitseva syreenipensas on todennäköisesti jääne syreenimajasta (ks. kuva 88).

Kirkkopuisto on pääosin säilyttänyt alkuperäiset 1890-luvulle mennessä muodostuneet rajansa, ja 1870-luvun loppuun mennessä toteutetun alkuperäisen sommitelman perusrunko on pääosin säilynyt. Puiston ulkoasu on nykyään kuitenkin kerroksellinen sisältäen säilyneitä osia 1850-, 1879- ja 1890-luvuilta, uusimpien sommitelma-aiheiden ollessa peräisin 1990-luvun kunnostusvaiheesta.

Kuva 159, ylinnä. Näkymä bastioni Bielken edustalta. Aukkaiden pyöräpysäköinti sekä hiekkalaatikot sijoittuvat paraatikentän reunalle. Kenttää ympäröivä raitti on tässä kohdin erotettu kentästä kapealla nupukivikourulla. Paraatikentän reunoilla on säilynyt valaisimien puupylväät ja ilmajohdot.

Kuva 160, alhaalla vasemmalla. Kenttää ympäröivä kenttäkivetty reunaoja on paikoin säilynyt. Kuvan oikeassa reunassa näkyy vanhaa makadamipinoitetta.

Kuva 161, alhaalla oikealla. Näkymä kirkkokummulta kohti bastioni Bielkeä.

Kuva 162, viereisellä sivulla ylhäällä. Näkymä kentän ylitse kohti Kirkkopuistoa.

Kuva 163, viereisellä sivulla keskellä. Panoraama Kirkkopuiston reunalta Paraatikentän ylitse.

Kuva 164, viereisellä sivulla alhaalla. Panoraama Paraatitien päädyistä kohti bastioni Bielkeä.

Paraatikenttä

Kentän käyttö on nykyään vähäistä, minkä takia hiekkapintainen kenttä on suurelta osin nurmeltunut. Nurmeltuneilla alueilla kaunokainen (Bellis perennis) on vallannut alaa ja muodostaa paikoin yhtenäistä mattoa.⁷⁴ Kenttä toimii nykyään virkistyskäytössä pallokenttänä, myös alakoulu käyttää kenttää. Kenttäkivetyt reunaosat ovat paikoin huonokuntoisia ja jääneet osin irtosoran alle. Ne ovat mahdollisesti alkuperäisiä. Kenttää ympäröivien 1890-luvulta periytyneiden raittien pinnoitteena on säilynyt alkuperäinen venäläisaikainen makadamipinnoite. Pohjoisreunan nykyinen hiekkapintainen tielinjaus on syntynyt vasta 1950-luvun jälkeen. Kentän koillisreunassa on lyhyt osuus myöhemmin asennettua nupukivikourua samassa linjassa kenttäkivetyksen reunaosan kanssa. Kentän reunat näyttävät säilyneen 1890-luvulla toteutetun sommitelman mukaisina. Kentän reunalla, bastioni Bielken vierellä on kaksi pientä hiekkalaatikkoo sekä pyörätelineitä. Kentällä on jalkapallomaalit. Talvisin kenttä on jäädytetty luistelua varten.

Kenttää rajanneiden puurakennusten purkamisen jälkeen paraatikentän rajautuminen pohjoisen suuntaan on ollut epämääräinen. Kenttää rajaa edelleen nykyään asuinrakennuksena toimiva entinen sotilaskeittiö pihoineen. Sitä reunustavalla avoimella nurmialueella on paikoin näkyvissä avokalliota sekä jäänteitä kivijaloista. Lipputanko sijaitsee vanhoista kivipaaseista rakennetulla jalustalla. Nurmialueen pensasistutukset ovat peräisin 1960-luvulta. Pohjoisen puolustusmuurin tyvellä rivissä kasvavat satavuotiaat puut muodostavat nurmialueen taustalle vihreän seinän.

Paraatikentän nykyinen asu on peräisin pitkälti 1890-luvulta. Vaihteittain syntyneen avoimen kaupunkitilan tilallinen hahmo on peräisin 1950-luvulta. Vanhimmat paraatikenttää reunustavat rakennukset ovat peräisin 1770-luvulta.

Kuva 165, yllinnä. Näkymä lautalta kohti saaren pohjoisrantaa ja rantakasarmia. Kuvasta voi nähdä kuinka puurivin puut ovat lauttalaiturin kohdalla pienikokoisempia verrattuna muihin rivin puihin.

Kuva 166, keskellä vasemmalla. Näkymä rantakasarmin edustalta. Puiden leveät latvukset muodostavat vihreän katoksen raitin päälle.

Kuva 167, keskellä oikealla. Näkymä rantakasarmin portilta kohti etelää. Reunustavaat puusitutukset tekevät näkymästä vihreän.

Kuva 168, alhaalla vasemmalla. Näkymä Paraatitien varrelta. Rantakasarmien eteläpuolinen puurivi on aukkoisempi kuin pohjoispuolinen puurivi. Penkit sijoittuvat puiden alle, Paraatitien 'jalkakäytävälle'. Paraatitien vanha makadamipinnoite ja kientäkivetty reuna-aoja on säilynyt.

Kuva 169, alinna. Lauttarannan uusi pyöräpysäköinti on sijoitettu puurivin ja rantamuurin väliin. Rantamuriin on asennettu kaide. Perennaistutukset on aidattu. Taimien suojelemiseksi kasvillisuuden suoja-aitaan on kiinnitetty väliaikainen suojaverkko.

Kuva 170. Näkymä kohti rantakasarmia Kasino-
puiston suunnasta. Jätepiste on sijoitettu puiden
väliin, paikalle josta lehmus poistettiin 1990-luvulla
huonokuntoisena.

Rantakasarmen ympäristön puurivit

Iso Mustasaaren pohjoisrantaa hallitsee yli 150-vuotiaiden lehmusten muodostama rivistö. Kesäisin tuuheat latvukset muodostavat vihreän seinän, jonka takaa rantakasarmen julkisivu vain vaivoin pilkottaa. Suurin osa 1870-luvulla istutetuista puurivin alkuperäisistä 28 lehmuksesta on säilynyt nykypäivään. Rivi koostuu pääosin puistolehmuksista (*Tilia x vulgaris*). Sen lisäksi rivissä on 1970-luvun inventoinnin mukaan myös kaksi isolehtilehmusta (*Tilia platyphyllos*) sekä yksi metsälehmus (*Tilia cordata*). Rantakasarmen eteläpuolella olevaa nurmialuetta reunustavan, Paraatitien suuntaisen puurivin lehmukset ovat pääosin pohjoisrannan puiden kanssa samanikäisiä. Kahteen jaksoon sijoittuvasta 21 puun rivistä on jäljellä suurin osa. Myöhemmin istutetut nuorimmat puut voi erottaa mm. rungon paksuudesta. Rantakasarmen portin kautta kulkevan tien molemmin puolin kasvaa neljä vaahteraa (*Acer platanoides*), jotka ovat osin huonokuntoisia. Kasarmen eteläpuolisella alueella kasvaa myös vapaamuotoisia ryhmiä, joissa kasvaa jo kookkaiksi varttuneita saarnia (*Fraxinus excelsior*) ja vaahteroita. Ne lienevät itsestään kylväytyneitä. Viheralueella sijainneesta kaivosta ei ole jäänyt maanpäällisiä jäänteitä.

Pohjoisrannan puiden alla kasvavat nuoret maanpeiteperennaistutukset, jotka eivät vielä ole levinneet peittäväksi matoksi. Rantakäytävän ja rantamuurin välinen kapea alue

on säilynyt nurmipintaisena. Hiekkapintainen rantakäytävä on aiheena säilynyt, mutta sitä on levennetty 2010-luvulla. Käytävän levennys ja vanhan puiden alla olevan istutusalueen leventäminen muuttivat käytävälinjausta pohjoisemmaksi, jonka myötä käytävälinja ei enää johda suoraan Kasinopuiston portaille. 1890-luvulla kunnostettu rantapenger muureineen säilyi yli 100 vuotta samanmuotoisena. Käytävän varrella on useita penkkejä. Puurivin linjassa, sen itäpäässä on jätepiste.

Kasarmen eteläpuolinen puurivi sijoittuu viheralueen ja Paraatitien rajalle. Paraatitien reunalla on hiekkapintainen ”jalkakäytävä”, joka on osin kulunut ja osin nurmettunut. Rantakasarmille johtavaa käytävää reunustava kivimuuri kääntyy Paraatitien suuntaisesti. Osa puista kasvaa muurissa kiinni. Paraatitien reunalla, puiden alla on muutamia penkkejä.

Vaikka puurivit eivät ole säilyneet ehjinä ja yhtenäisinä, muodostavat vanhat kookkaat puut edelleen vaikuttavan istutusaikkeen. Rivin suuntaisissa näkymissä aukot ja eri-ikäiset puut eivät häiritse puurivin vaikutelmaa. Kasarmen eteläpuolella kasvaa rivistä erkaantunut lehmuspari, jonka puuyksilöt ovat erityisen komeat ja kookkaat.

Kuva 171, ylinnä. Näkymä Kasinopuiston pääkäytävältä kohti länttä.

Kuva 172, keskellä vasemmalla. Kasinopuiston itäisessä osassa on säilynyt syreeninimajan jäänteet ja komea iso vaahtera. Syreenien rajaamalla alueelle oli pitkään viljelyalue.

Kuva 173, alhaalla. Puolustusmuurin tyvellä kasvaa joukko komeita syreenejä. Syreenien ikä on jäänyt epäselväksi.

Kuva 174, oikealla. Vanhat kiviportaavat ovat säilyneet upseerikerhon aikaisesta puistosommitelmasta. Nykyään ne johtavat puiston pääkäytävälle. Polkujen risteykseen perutettiin oleskelualue istutuksineen 1990-luvun kunnostuksessa.

Kuva 175. Kasinopuiston leveä rantakäytävä on osa saaren huoltoajoreittiä. Sekalajinen ja ikäinen puurivi reunustaa käytävää rannan suunnasta. Rantamuurin tyvellä kulkeva käytävä on hävinnyt.

Kasinopuisto

Vanhan linnoitusketjun ulkopuolelle, Iso Mustasaaren pohjoisrannalle, loivaan rinteeseen sijoittuvan Kasinopuiston kehitys hyötytarhasta puistoalueeksi 1800-luvun aikana lienee ollut suoraviivainen, vaikka puisto näyttäytyy hyvin erilaisena ja monimuotoisena eri vuosikymmenten kartoissa. Varsinaista puistosuunnitelmaa ei ole säilynyt, mutta puiston kultakausi ajoittunee linnoituksen venäläisen kauden loppuun, jolloin Suomenlinnassa elettiin puistosuunnittelun ja puutarhanhoidon loistokautta.⁷⁵ Kasinopuistoa muokattiin tuolloin kohti vallalla olevaa romanttisen maisemapuutarhan ihannetta. Kasinopuiston varsin monimutkainen käytäväverkosto toteutti juurikin tuota ihannetta, tosin tyylille poikkeuksellisessa mittakaavassa.⁷⁶ Puisto vaikuttaa olleen kultakautenaan aidoin suljettu upseerikerhon jäsenten rauhallinen virkistätymispaikka, jossa oli siihen liittyviä rakennuksia ja rakennelmia. Puiston nykyinen nimi juontaa juurensa 1920-luvulle, jolloin upseerikerhon käytössä olleeseen puistoon rakennettiin upseerikasino.

Kasinopuiston vanhin osa sijoittuu puiston eteläosaan ylätasanteelle, puolustusmuurin tyvelle, joka on ollut rakennettuna viheralueena jo 1810-luvun lopulta lähtien. Kallioiselle alueelle perustettu puutarha on vaatinut huomattavia täytötöitä. Todennäköisesti se perustettiin alun perin hyötytarhaksi, vaikka sen sijainti puolustusmuurin varjossa ja pohjoisrinteellä ei ollut viljelyn kannalta merkittävä. Nykyään kyseisellä alueella on tenniskenttä tukimuureineen.

Nykyisen laajuutensa viheralue sai 1854 mennessä ja hyötypuutarha väistyi viimeistään 1800-luvun lopulla alueen tullessa upseerikerhon kesäkäyttöön. Alue muuttui selvästi puistomaiseksi upseerikerhon kesärakennuksiin liittyvien käytävisommitelmien ja -istutuksien täydentäessä jo olemassa olevaa sommitelmaa. Puistoa rajaavan aidan sijainti ja näin ollen myös puiston koko on vaihdellut vuosien saatossa, ollen laajimmillaan 1910-30-luvulla, jolloin rantakäytävä on ollut osa aidattua puistoa.

Puistokuvaa hallitsee nykyään nurmelta nouseva runsas puusto, vanhat syreenit ja hernepensaat sekä rannan monilajinen puurivi. Suurin osa 1970-luvulla inventoiduista lajeista on puistossa edelleen nähtävissä. Pensasistutuksista vanhinta kerrostumaa edustavat puiston itä- ja länsipäädyissä kasvavat syreenit (*Syringa*) ja hernepensaat (*Caragana*). Lisäksi vanhoista lajeista mainittakoon lumimarjat (*Symphoricarpus albus*) ja tuomipihlajat (*Amelanchier*). Uusimpia istutuksia ovat tenniskentälle johtavan poikkikäytävän varrella olevat angervot. Pensaiden määrä ja pensaslajisto on vähentynyt vuosien saatossa. Puuston vanhinta kerrostumaa edustavat eräät kookkaat vaahterat (*Acer platanoides*) sekä puuriviin sijoittuva koivu (*Betula*) ja lehmukset (*Tilia*). Pääpuulaji on vaahtera. Puistossa, tenniskentän vierellä vielä 1990-luvulla kasvanut yksittäinen okakuusi (*Picea pungens*) lienee istutettu 1900-luvulla. Tenniskentän vierelle 1900-luvun puolella välissä istutetuista

Kuva 176, vasemmalla ylhäällä. Vanhat kiviportaatt ovat todennäköisesti peräisin 1890-luvulta, jolloin puisto kunnostettiin laajalti.

Kuva 177, oikealla ylhäällä. Rantamuurin linja on pitkälti peräisin 1840-luvulta. Rantakäytävä on nurmettunut.

Kuva 178, keskellä vasemmalla. Puiston länsireunan 1870-luvulta peräisin oleva vanha kivimuuri, jota on paikkailtu vuosien saatossa.

Kuva 179, alhaalla vasemmalla. Pohjoisen puolustusmuurin portti purettiin vuonna 1891. Pohjoisrantaan kulkenut käytävä on säilynyt kenttäkivettynä. Tätä käytävä pitkin oli kulku talvisin jäätielle, ks. kuva 37.

Kuva 180, oikealla. Suomenlinnan sotavankileirin muistomerkki sijaitsee Kasinopuistossa.

Kuva 181. Näkymä puiston keskiosasta. Puisto on hanhien laidunnusalue. Tenniskentän betoni-muuri ja kaide on ovaat huonossa kunnossa.

hopeapajuista (*Salix sibirica*) jäljellä on yksi yksilö. Puiston kenttakerrosta hallitsee vanhojen nurmikoiden laji kauno-kainen (*Bellis perennis*), joka on levinnyt hanhien välityk-sellä ja muodostaa laajoja kasvustoja.

Epäselväksi on jäänyt se, onko rantakäytävän puuistutus ollut alun perin monilajinen ja onko tavoitteeksi vasta myö-hemmin muutettu yksilajinen lehmusrivi. 1840-luvulla rannan pengerryksen jälkeen istutettu puurivi on todennäköisesti tuhoutunut osin Krimin sodan pommituksissa, jonka jälkeen sitä on mahdollisesti paikattu eri lajeilla. Puurivin 18 puusta vain neljä oli 1970-luvun inventointien mukaan lehmuksia. Puurivissä kasvaa edelleen yksi koivu ja saarni (*Fraxinus excel-sior*) sekä poppeli (*Populus*). Puurivin vanhimmat lehmukset on istutettu samanaikaisesti kuin rantakasarmen edustan lehmusrivi (1870-luvulla). Rivin nuorimmat lehmukset on istutettu 1970- ja osa 1980-luvulla. 1980-luvulla istutetut lehmukset ovat kasvaneet kituliaasti. Aiheena rantaa koko matkaltaan reunustava puurivi näkyy ensimmäisen kerran kartoissa 1880-luvun lopulla. Karttatulkinnan perusteella Kasinopuiston edustalla oleva jakso on sommitelmallisena aiheena vanhempi kuin rantakasarmen edustan säilynyt leh-musrivi.

Nykyisessä yksinkertaisessa kivituhkapintaisessa käytä-väverkostossa on säilynyt vain fragmentteja 1800-luvun monimuotoisista maisemapuistotyylisiin sommitelluista kaartuvista käytävistä. Aiheena puiston läpi kulkeva pää-käytävä on säilynyt. Sen nykyinen suoraviivainen linjaus lienee peräisin 1900-luvun alusta. Pohjois-eteläsuuntainen käytävä portaineen on osittain säilynyt ja se on rakennettu viimeistään 1870-luvulla. Puistoa uudistettiin ainakin upsee-rikasinon purkamisen yhteydessä, jolloin käytäväverkostoa

karsittiin. 1990-luvun lopulla toteutetussa kunnostuksessa rakennetut uudet käytävät ovat edelleen olemassa, vaikka niistä eteläisempi on pahoin ruohottunut.

Säilyneistä 1800-luvun rakenteista mainittakoon puis-ton keskivaiheilla sijaitsevat kiviportaat sekä puistoa län-nestä rajaava matala luonnonkivitukimuuri. Jälkimmäinen on todennäköisesti muurattu rantakasarmen ympäristön rakentamisen yhteydessä 1870 ja se vaikuttaa säilyttä-neen ainakin osin alkuperäisen asunsa. Muuria on korjailtu betonilla vuosien saatossa ja pienempiä kiviä on vaihdettu suuriin kivipaaseihin. Muurin päällä kulki 1870-luvulta aina 1930-luvulle asti puinen aita. Muuriin liittyvät portaat ovat todennäköisesti peräisin viimeistään 1890-luvulta, jolloin puistoa kunnostettiin laajasti ja puistoa halkovan käytävän pää siirrettiin rantabulevardin linjaan. 1940-luvulla raken-netun tenniskentän aidat ovat huonokuntoiset. Kenttään liittyvät huonokuntoiset betoniset tukimuuri ja portaat ovat peräisin 1940-luvulta. Tukimuuri sijainnee likimain puiston alkuperäisen pengerryksen linjassa.

Puisto on nykyään hyvin rauhallinen ja sivussa turistien pää-kulkureiteistä. Runsas varjostava puusto tekee puistosta hyvin kylmän. Alkuperäinen yleisöltä suljettu puistoalue on muuttunut avoimeksi rantavyöhykkeeksi ja läpikulkupai-kaksi. Rannassa kulkeva leveä reitti on osa saaren huoltoli-i-kenteen käytössä ja liikenne on paikoin vilkasta. Rapistunut tenniskenttä on kesäisin ahkerassa käytössä.

Historiallisesti kerroksellisen Kasinopuiston sommitel-man perushahmo periytyy 1870-90-luvulta. Puistossa on säilynyt fragmentteja 1840-, 1870- ja 1890-luvuilta, uusim-pien sommitelma-aiheiden ollessa peräisin 1990-luvun kunnostusvaiheesta.

Kuva 182, ylinä. Kurttiinitalon ja bastioni Bielken liittymäkohdassa on puiston puolella kivimuurilla korotettu puutarhaterassi, joka on todennäköisesti peräisin 1800-luvun alusta. Puutarhaterassin edustalla kasvaa komea vaahtera. Puutarhaterassin päällä kasvaa mm. pensasangervoja.

Kuva 183, keskellä vasemmalla. Puiston eteläosassa on 1990-luvulla istutettu saarnirivistö.

Kuva 184, keskellä oikealla. Näkymä puiston pohjoisosaan, jossa puisto yhtyy koulun pihaan. Näkymää reunustaa vanhat lehmukset. Puisto on hanhien laidunnus aluetta.

Kuva 185, alhaalla vasemmalla. Näkymä puiston eteläosaan, jossa on puiston leikkipaikka. Puiston keskellä on kaksi viljelypalsta-aluetta, jotka on rajattu keltaiseksi maalatulla puuaidalla.

Kuva 186, alhaalla oikealla. Puistossa on säilynyt useita vanhoja, komeita lehmäksiä. Puiston eteläosan rakennusten suuntaiset käytävät ovat säilyneet samalla paikalla 1850-luvulta asti.

Kuva 187. Puiston keskellä on nykyään avoin alue. Vielä 1930-luvulla puisto oli selvästi puustoisempi. Kuvassa näkyy vuoden 2018 kuivan kesän polttama nurmikko.

Bielken puisto

Bielken puiston 1700-1800-luvun vaihteesta alkava historia kuvastaa hyvin Suomenlinnan viheralueiden vaihteita eri aikakausina. Puiston perusmuoto pysyy pääpiirteissään samana 1900-luvulle saakka mutta suunnitelma kadottaa asteittain selkeytensä: muodot pyöristyvät ja epämääräistyvät, joskin puisto ehkä saa todellisia tarpeita vastaavia asumapuiston piirteitä. 1800-luvulla puisto on ollut aidattuna.⁷⁷

Vaikuttaa siltä, että puutarha uudistettiin 1890-luvulla, jolloin sen sommitelma oli laajimmillaan. Monimuotoisesta ja runsaasta käytäväverkostosta osa oli vielä jäljellä vuonna 1926 (vuoden ilmakeku). Puutarhassa oli huvimaja ainakin 1870-luvulta 1920-luvulle. Sen paikka ei enää ole nähtävissä. Puiston länsireunassa olevan puutarhaterassin tarkoitus ja käyttö sekä kehitys on jäänyt epäselväksi, mutta se on todennäköisesti peräisin 1800-luvun alusta.

Puisto on ollut luonteeltaan yksityinen asuinpiha sen alusta lähtien. Se pysyi aidattuna aina 1930-luvulle asti. Asuinpihakäyttö korostui 1930-luvulla kun varastona toiminut rakennus muutettiin asunnoiksi. Nykyään puisto on edelleen yksityisenomainen, vaikka sen luonne muuttui selvästi astetta julkisemmaksi koulun rakentamisen yhteydessä. Koulun piha on säilynyt yksinkertaisena, eikä merkittäviä uusia istutuksia ole tuotu sen ympäristöön.

Rauhallinen puisto sijaitsee syrjässä turistien pääreiteistä. Puistokuvaa hallitsee nurmelta nousevat puut sekä leikki-paikka. Puiston keskellä on nykyään viljelypalstoja. Ne ovat peräisin 1990-luvun lopun kunnostuksesta, joka pohjautui

pitkälti vuoden 1987 maiseman kunnostussuunnitelmaan. Lehmuksista vanhimmat ovat peräisin 1800-luvulta, niitä on säilynyt yhdeksän. Lisäksi puistossa kasvaa muutamia vaahteroita ja saarnia. Puistossa kasvanut maisemallisesti merkittävä kuusi kaadettiin 2010-luvun alkuun mennessä. Puistossa kasvaa nykyään yksi havupuu, bastioni Bielken edustalla oleva mänty, joka on peräisin 1900-luvun alusta. Puiston suuret saarnet tuhoutuivat vuoden 1940 pakkas-talvena.⁷⁸ Pensasistutuksista vanhinta kerrostumaa edustavat puiston itäreunassa oleva siperianhernepensasaita (*Caragana arborescens*). Se kasvaa puiston reunassa paikalla, jossa vielä 1930-luvulla oli myös puuaita. Myös toinen siperianhernepensasaidan jakso on säilynyt itäisen rakennuksen edustalla, se lienee peräisin 1900-luvun alusta. Puiston keskellä on myös aiheena säilynyt syreenimaja (*Syringa vulgaris*), joka uudistettiin 1990-luvun lopun kunnostuksen yhteydessä. Se on aiheena peräisin vähintäänkin 1870-luvulta. Syreenimajaan johtavia käytäviä ei palautettu 1990-luvun kunnostuksessa. Ovaalin muotoista leikkikenttää rajaa 1990-luvun lopulla istutetut angervo- ja jasmikeaidanteet (*Spiraea*, *Philadelphus*). Itäisen rakennuksen edustalla kasvavat rungolliset syreenit on istutettu vuonna 2005. Samalla seinustalla kasvava omenapuu on lähtenyt kasvuun siementaimena 1970- tai 1980-luvulla.⁷⁹

Historiallisesti kerroksellisen Bielken puiston sommitelman nykyään heikosti hahmotettava perushahmo periytyy pääosin 1890-luvulta. Puistossa on säilynyt fragmentteja 1800-luvun alusta ja 1890-luvulta, uusimpien sommitelma-aiheiden ollessa peräisin 1990-luvun kunnostusvaiheesta.

Kuva 188, ylinnä. Näkymä kohti puutarhan keskiosaa. Kuvan vasemmassa reunassa vanhoja kirsikkapensaita. Ne sijoittuvat puutarhan eteläosiin.

Kuva 189, keskellä. Panoraama puutarhan lounaispuolelta kohti puutarhaa. Kuvan keskellä näkyy vanhat syreeni-istutukset.

Kuva 190, alhaalla vasemmalla. Näkymä puutarhan keskeltä kohti merta. Maasto nousee pohjoiseen siirryttäessä, jolloin puutarhasta avautuu näkymä merelle. Kuvan keskellä olevat pensaat ovat jäänteitä kirsikkaistutuksesta..

Kuva 191, alinna. Ilmakuva vuodelta 2018. Puutarhakorttelit eivät enää erotu. Puutarhaa pohjoisesta rajaava muuri ja laaja syreenipensasto näkyy selkeästi.

Kuva 192, viereisellä sivulla. Puutarhassa kasvaa muutamia kookkaita ja komeita lehtipuita. Kookkaan vaahteran takana kasvaa vanha lehmus, joka on peräisin 1800-luvulta.

Kirsikkapuutarha

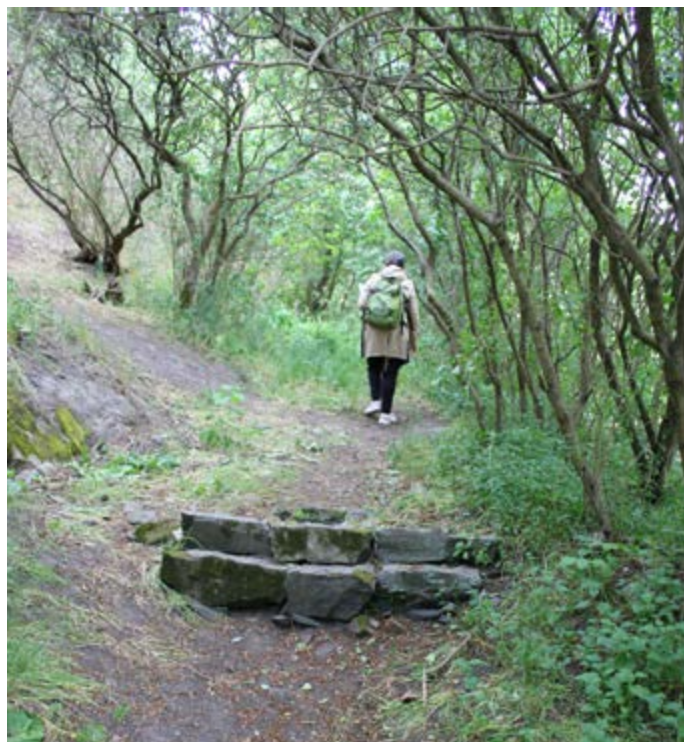
Vankila-alueella sijaitsevan nykyään Kirsikkapuutarhana tunnetun puutarhan jäänteet sijoittuvat bastioni Aminofin ja makeanvedenaltaiden väliin, historialliselle ja loivalle etelään aukeavalle linnoitusluiskalle. Puutarha rajautuu etelässä sorapintaiseen kulkuväylään, jonka nykyinen linjaus on pääosin peräisin 1960-luvulta, mutta nykyiseen leveyteensä työmaatienä toiminut tie rakennettiin 1970- ja 1980-luvuilla tehdyn linnoituslaitteiden kunnostustyön yhteydessä. Tien mutka puutarhan kaakkoiskulmalla oikaistiin 1990-luvun kunnostustyön yhteydessä. Pohjoisesta puutarhaa reunustaa linnoitusluiskaan eli glasiisiin liittynyt tukimuuri, joka on osin säilynyt ja muodostaa edelleen selkeän puutarhan rajan pohjoispuolelle. Glasiisin taustalla kulkeneen vallikäytävän tukimuuri on edelleen havaittavissa. Maisema-arkkitehtiopiskelija Milja Halmkronan vuonna 2018 tekemän rakenneinventoinnin perusteella puutarhassa näyttäisi edelleen olevan havaittavissa joitakin jäänteitä muuri- ja porraskanteista ja mahdollisesti käytäväkanteista.⁸⁰ Vielä 1970-luvulla nähtävillä olleet käytävän pohjat eivät enää ole maastossa havaittavissa. Maanpinta on paikoin epätasainen, eikä glasiisin alkuperäistä muotoa enää hahmoteta. Epätasaisuudet kertovat mahdollisista rakenteiden jäänteistä, toisaalta myös puutarhalle aiheutuneista vaurioista. 1970-luvun alun linnoituslaitteiden kunnostustöiden aikana puutarhan itäosat olivat työmaan alla ja osin varastoalueena, joka näkyy maastossa edelleen avoimena ja kumpareisena alueena. Myös 1990-luvun kunnostustöissä työmaa ulottui vanhan puutarhan alueelle. Alueelle on mahdollisesti myös tuotu maata ja rakennusjätettä vuosien saatossa.

Puutarhan kasvillisuutta hallitsevat kookkaat vanhat lehtipuut sekä laajat syreenipensastot ja vanhat hapankirsikkapuut. Paikoin ränsistyneen ja huonokuntoisen pihasyreenikasvuston (*Syringa vulgaris*) pitkänomainen muoto on mahdollisesti jäänne puutarhassa 1800-luvulla olleesta syreenien reunustamasta käytävästä. Vanhat ja osin

huonokuntoiset matalat kirsikkapuut keskittyvät puutarhan eteläosiin. Juurivesojen avulla lisääntyvä hapankirsikka (*Prunus cerasus*) muodostaa nykyään rivistön puutarhan eteläpuolella kulkevan tien suuntaisesti. Rivistöön sijoittuu myös osa puutarhan vanhimmista kirsikkapuista, jotka saattavat olla peräisin 1800-luvun istutuksista ja antavat viitteitä silloisesta puutarhakortteleihin perustuvasta puutarhasommitelmasta. Pohjoisreunalla sijaitsevan tukimuurin tyvellä kasvavat komeat vanhat puistolehmukset (*Tilia x vulgaris*), joista vanhin on peräisin 1800-luvulta. Rivissä kasvavat puut saattavat olla jäänne puurivistä, joka on mahdollisesti reunustanut puutarhaa pohjoisesta. Puutarhan alueella kasvaa runsaasti myös pihlajia sekä eri-ikäisiä itsestään kylväytyneitä metsävaahteroita, joista osa on jo kookkaita. Puutarhan länsipuoleisella kalliolla sekä pohjoisreunalla kasvavat komealatvuksiset metsävaahterat (*Acer platanoides*), jotka ovat alueelle itsestään kylväytyneitä. Kenttäkerros kasvaa lehtomaista kulttuurivaikutteista kasvillisuutta, jota pidetään matalana niittämällä. Halmkronan mukaan alueella kasvaa mm. Suomenlinnalle tyypillistä ukkomansikkaa, harmiota ja mahdollisesti hukanputkea.

Kirsikkapuutarhan 1800-luvun tilarakenne ja puutarhakorttelien sommitelma ei ole säilynyt eikä linnoitusluiskan muoto enää hahmotu. Vielä 1930- ja 1940-luvulla ilmakuista havaittavissa olevia puutarhakortteleiden aihioita ei ole nykyään nähtävissä (vrt. kuva 127 ja 191). Kasvillisuus on villiintynyt eikä juurikaan hahmotu sommitelmallisena elementtinä. Puutarhan säilyneitä historiallisia fragmentteja, kuten puutarhan rakenteeseen olennaisesti vaikuttaneita 1700-luvun tuki- ja linnoitusmuureja sekä 1800-luvun alun puutarhasta periytyneitä lehmus-, kirsikka- ja syreeni-istutuksia, voidaan pitää kuitenkin merkittävinä.

Historiallisesta Kirsikkapuutarhan 1800-luvun alun sommitelmasta on säilynyt vain fragmentteja.

Kuva 193, ylinnä. Näkymä etelästä kohti puutarhaa. Kallion tyvellä kasvaa kylväytynyttä puustoa. Puutarhan alaosa, kolmiomainen nurmialue on erotettu muusta puutarhasta leveällä huoltokäytävällä.

Kuvat 194-196, kuvasarja puutarhan syyrenipensaiden keskeltä. Tiheään kasvavien vanhojen syyrenipensaiden kääkkäräiset rungot muodostavat mielenkiintoisia tiloja kumpareen päälle. Näköalapaikalla on penkki. Kumpareelle nouseva eteläinen polku on edelleen kuljettavissa, sen alkupäässä on säilyneet vanhat kiviportaavat.

Kuva 197, alinna oikealla. Vanha saarni puutarhan pohjoispuolella.

Kuva 198, viereisellä sivulla. Näkymä luoteesta kohti puutarhaa. Alatasanteen saarnet ovat jo iäkkäitä ja mahdollisesti jäänteitä puutarhaa reunustaneista puuriveistä tai puutarhaa joskus reunustaneen aidan vierustalle kylväytyneitä puita.

Mironotsentskin puutarha

Puutarha on saanut nykyisen, tosin edelleen epävirallisen nimensä puutarhan omistajan mukaan, jolle puutarha kuului 1800-luvun lopulla. Maija-Liisa Talvikannan mukaan nimi on ollut käytössä vuodesta 1898 lähtien.⁸¹ Ulla-Riitta Kauppi käyttää kohteesta nimeä "Paikallismajurin puutarha".⁸²

Mironotsentskin puutarhan kohdalla on varmuudella ollut kasvillisuutta ja istutuksia jo ruotsalaisella ajalla, 1700-luvun lopusta alkaen. Puutarhan historiasta voidaan nostaa esille muutamia käännekohtia, joista merkittävin lienee Krimin sodan pommitukset, jotka aiheuttivat laajaa tuhoa linnoituksessa. Linnanpihaa rajaavan rakennuksen tuhoutuminen vaikutti lopulta myös vanhan puutarhan tilalliseen kehitykseen. Lisäksi siihen asti mahdollisesti säilyneet ruotsalaisaikaisen puutarhan osat ainakin osin tuhoutuivat. Talvikanta epäilee puistossa 1950-luvulla kasvaneiden pihasyreenien (*Syringa vulgaris*) ja kirsikkapuiden (*Prunus sp.*) olleen peräisin 1700-luvun lopulta. Tämä voi hyvin olla mahdollista, ainakin niitä voidaan pitää todennäköisinä puiston alkuperäisinä istutusaiheina. Muusta historiallisesta kasvillisuudesta mainittakoon Suomenlinnalle tyypilliset saarnipuut (*Fraxinus excelsior*) sekä tummapoppelit (*Populus tristis*). Suorassa rivissä kasvavat saarnet saattavat olla jäänteitä puistoa mahdollisesti reunustaneista puuriveistä. Yhtä lailla ne saattavat olla käytävän vierelle riviin kylväytyneitä puita. Puutarhan puuvartinen kasvilajisto on nykyään suppea. Alaosan nurmialueen pensaista ei ole säilynyt jäänteitä.

Sommitelman tilallinen hahmo ei ole juuri säilynyt, vaikka puutarha on topografiansa vuoksi säilyttänyt alkuperäisen kahtiajakaisen luonteensa. Linnanpihan rakennusten purkamisen ja Sinisen talon rakentaminen 1882 ohjasi kulkua Linnanpihasta puutarhan läpi, johon leveä pääväylä kohti Kustaanmiekkää lopulta asettui 1920-luvulle mennessä. Vanhoista rakenteista ja mahdollisesti alkuperäisistä jäljellä on kallioleikkauksen päällä olevat pengermuuri sekä kiviportaatt kalliolle nousevan polun alkupäässä. Kivimuuri on kunnostettu vuoden 2014 aikana.

Kivisten portaiden askelmat ovat peittyneet kasvillisuuden alle. Kalliolle nousevat tiheiden syreenien välissä kulkevat polut ovat peräisin 1800-luvulta. Polku kulkee paikoin jyrkässä rinteessä ja korkean muurin reunalla, johon onkin

asennettu kettinki suojakaiteeksi. Laella ollut näköalapaikka ja sen syreenimaja on kasvanut umpeen. Tiheiden pensaiden keskellä on penkki, mutta näköaloja ei pensaiden ollessa lehdessä avaudu ja paikan saavutettavuus on heikko. Vanhat paksurunkoiset syreenit ovat jääneet tiheän syreenivesakon ahdistamiksi. Ylätasanteen eteläosa ei liene koskaan kuulunut virallisesti puistoon. Nykyään tasaisella nurmikentällä on pyykkiteline. Puutarhan kallioseinämä selkeästi hahmottuu bastioni Kunnian muurien jatkeena. Kallioleikkausta on korotettu linnoitusrakenteilla ja bastioni Kunnian muuri jatkuu samassa linjassa kallioleikkauksen kanssa. On jäänyt epäselväksi, louhittiinko kalliota linnoituksen rakentamisen yhteydessä tieyhteyden mahdollistamiseksi.

Puutarhan sommitelma lienee kuitenkin aina ollut kaksiajakoinen johtuen alueen topografiasta, mutta karttalähteiden mukaan se säilyi yhtenäisenä alueena aina 1900-luvun alkuun asti. Nykyään puistoa ei enää hahmota kokonaisuudeksi leveän pääkäytävän ja huoltoväylän erottaessa puiston alaosan ja yläosan. Linnanpihalle johtava polku on leventynyt vähitellen 1900-luvun alusta lähtien. Myös puutarhan alkuperäinen liittyminen ympäristöön ja rajautuminen linnoituksen rakennusmassoihin on muuttunut. Sen sijainti merkittävän Linnanpihan vierellä on kuitenkin säilynyt. Marja Mikkola toteaa vuonna 1996 laaditussa raportissa, että "puutarhassa ei ole koskaan ollut mitään suurellista puutarhataiteellista sommitelmaa, vaan se on toiminut lähinnä viljelysmaana." Sijaintinsa vuoksi on kuitenkin oletettava, että sillä on ollut ainakin jonkinlaista kaupunkikuvallista merkitystä puutarhataiteellisena sommitelmana, kuten vuoden 1899 kartasta voidaan tulkita. Merkintä viittaa nimenomaan istutettuun puistoon eikä viljelyksiin, joilla on kartassa oma merkintä. Ruotsalaisella kaudella ja Krimin sotaan asti myös venäläisellä kaudella seremoniasisääntyä linnoitukseen toimi Kustaanmiekkalla sijaitseva Kuninkaanportti. Kuninkaanportilta Linnanpihalle kuljettiin bastioni Kunnian ja bastioni Härlemanin välisen porttirakennuksen kautta, Mironotsentskin puiston ohitse.

Historiallisesta 1700-luvulta periytyvästä Mironotsentskin puutarhasta on säilynyt vain fragmentteja.

Kuva 199. Viistoilmakuva kirkon ympäristöstä vuodelta 2011. Valokuva Ikuvaari Oy, 9004/0040, SLHKA.

5. Kuvaparivertailu

Historiallisen kuvamateriaalin perusteella on selvitetty puistoalueilla tapahtuneita muutoksia. Tärkeimmät vanhojen kuvien esittämät näkymät kuvattiin uudelleen syksyllä 2018. Seuraavat kuvaparit kertovat niistä muutoksista, joita Iso Mustasaaren puistoalueilla on tapahtunut.

KUVASARJA 1, viereisellä sivulla

Kuva 200, ylhäällä oikealla. Sama näkymä 1940-luvulla. Etualalla aukkoinen pensasaita. Kellotapulien edustalla näkyy syreenimajan jäänteet. MVKA.

Kuva 201, alhaalla vasemmalla. Sama näkymä vuonna 1963. Elpynyt pensasaita reunustaa puistoa. Puhelinkioski on sijoitettu puiston reunalle. Kellotapulia ei näy pensasmassan takaa. MVKA.

Kuva 202, alhaalla oikealla. Sama näkymä vuonna 2018. Pensasaidan paikalle on osin röyhähtänyt vapaastikasvava aidanne. 1990-luvun kunnostuksessa istutettu pihlaja kuvan keskellä. Kallio on otettu esille nurmen alta. Puhelinkopin paikka on säilynyt. Ilmajohdot ja pylväävät ovat kadonneet.

KUVAPARI 2

Kuva 203, ylinnä. Kirkko nähtynä pohjoisesta 1960-luvulla. Kirkkokumpua reunustava pensasaita on matala ja muotoon leikattu, ja syreeni-istutukset uusittu tai alasleikattu. Kirkon julkisivu näkyy kokonaan. Valokuva Teuvo Kanerva, MVKA.

Kuva 204, alhaalla. Sama näkymä vuonna 2018. Kirkon julkisivu on osaksi pensaiden takana.

KUVAPARI 3

Kuva 205, ylinnä. Näkymä Susisaarelle johtavan raitin varrelta vuonna 1931. Kirkkopuiston luoteisosan pensasaidat ovat alasleikattu tai vasta istutettu. Valokuva Pietinen. MVKA.

Kuva 206, alhaalla. Sama näkymä vuonna 2018. Pensasaita on kasvanut valtavaksi vapaasti kasvavaksi aidanteeksi.

KUVASARJA 4

Kuva 207, ylhäällä vasemmalla. Kirkko idästä noin vuonna 1930. Kirkkopuistoa rajaa valkoinen ristikkosäleitä. Valokuva Leo Tuomala, 9001/9030, SLHKA.

Kuva 208, ylhäällä oikealla. Sama näkymä vuonna 1978. Aitoja ei enää ole ja pensasaidat ovat vielä maltillisen korkuisia. Valokuva A&M Oy, 0319/0093, SLHKA.

Kuva 209, alhaalla. Sama näkymä 40 vuotta myöhemmin, vuonna 2018. Kirkkokumpua rajaava pensasaita on muuttunut vapaastikasvavaksi pensasaidanteeksi. Kirkkopuiston reunalle on istutettin lehmusrivi.

KUVASARJA 5

Kuva 210, ylinnä. Näkymä Bielken puistosta kohti bastioni Bielkeä vuonna 1935. Puiston uusia istutuksia portaiden edustalla. Polku puutarhaterassille vielä näkyvissä. Valokuva A. Pietinen Oy. HKMKA.

Kuva 211, keskellä. Sama näkymä vuonna 1978. Käytäväverkosto on nurmeltu ja käytävän varren istutukset. Valokuva A&M Oy., 0317/0011, SLHKA.

Kuva 212, alhaalla. Sama näkymä 40 vuotta myöhemmin, vuonna 2018. Puisto on kunnostettu ja käytävät palautettu, hieman eri linjaukseen. Nyt pensasistutukset peittävät sisäänkäynnin näkyvistä.

KUVAPARI 6

Kuva 213, ylhäällä. Näkymä Bielken puistosta Aliupseeritalon edustalta kohti pohjoista vuonna 1970. Valokuva Simo Rista. HKMKA.

Kuva 214, alhaalla. Sama näkymä vuonna 2018. Näkymä kohti koulua on umpeutunut. Rakennuksen edustalle on istutettu ja kylvätynyt kasvillisuutta.

KUVASARJA 7

Kuva 215, ylinä. Näkymä Kasino-puistosta kohti lauttarantaa 1940-luvulla. Rantakäytävä on kapea. Rantamuurin ja käytävän välissä on nurmiluiska. Nurmialueet on rajattu kevyellä metallivaijeri-aidalla. Valokuva Leo Tuomala, 9001/8973, SLHKA.

Kuva 216, keskellä. Sama näkymä vuonna 1970. Lauttarannan kapea rantakäytävä kulkee edelleen omalla paikallaan. Nurmialueet ovat kuluneet. Kuvan etuallal kulkenut rantakäytävän osa on nurmettunut. Puiden alla, rantamuurin taitteessa on joitakin pensaita. Valokuva Simo Rista. HKMKA.

Kuva 217, alhaalla. Sama näkymä vuonna 2018. Rantakäytävä on siirtynyt ja ulottuu nyt lähes rantamuurin asti. Nurmettunut käytävä on otettu esiin.

KUVASARJA 8

Kuva 218, ylinnä. Näkymä Kasino-puistosta kohti lauttarantaa vuonna 1920. Rannasa kulkee kaksi käytävää. Puurivi rajaa käytävät toisistaan. Leveämmän rantatien reunassa on oja, jonka yli kulkee pieni puusilta. Käytävän päässä näkyy vaalea puuaita ja portin pylväät. HKMKA.

Kuva 29, keskellä. Sama näkymä vuonna 1970. Kapea rannan puoleinen käytävä on nurmettunut. Puuaita on muuttunut metalliverkkoaidaksi. Rantamuuri on paikoin sortunut. Valokuva Simo Rista. HKMKA.

Kuva 220, alhaalla. Sama näkymä vuonna 2018.

Kuva 221. A.Nevskin kirkko, Kirkkopuisto ja Paraatikenttä. Päiväämätön valokuva on todennäköisesti otettu 1890-1900-luvulla. Kuvan oikeassa reunassa näkyy nuori rantakasarmen eteläpuolinen puurivi. MVKA.

6. Puistojen arvot ja vaalittavat ominaispiirteet

Yleistä

Linnoituksen 270 vuoden historia ja kolmen eri kansan vaikutukset ovat muovanneet Iso Mustasaaren maisemasta moniulotteisen. Kaupunkikuvassa ajalliset kerrostumat ovat näkyvissä säilyneinä rakennuksina, vanhoina puistutuksina ja historiallisina pinnoitemateriaaleina. Saaren asema linnoituksen selustassa vaikutti sen muodostumiseen linnoituksen kaupunkimaiseksi asutuskeskukseksi. Iso Mustasaaren puusto on säilynyt lehmus- ja saarnivaltaisena. Ruotsin vallan ajalta periytyneet istutukset tuhoutuivat viimeistään Krimin sotaan liittyneen Viaporin pommituksessa, joten saaren maisemaa nykyään hallitseva puusto on istutettu aikaisintaan Krimin sodan jälkeen.

Puistoilla ja puutarhoilla on tärkeä rooli Iso Mustasaaren maisemakuvassa. Ne täydentävät ja pehmentävät linnoituslaitteiden ja rakennusten muodostamaa arkkitehtonista runkoa synnyttäen puutarhakaupunkimaista kaupunkirakennetta ja mielenkiintoisia kaupunkinäköymiä. Avointen puuttomien tai vähäpuisten maisematilojen ja aukoiden ja selkeästi rajautuvien puoliavointen ja suljettujen puistojen ja tuuheiden puustoryhmien vaihtelu ja rytmi on Suomenlinnan maiseman erityispiirre. Saaren nykyisten puistojen ja istutusten piirteet periytyvät venäläiseltä ajalta.

Epäsäännöllisesti sijoittuneet monimuotoiset luontoalueet, istutetut puistot ja puutarhat sekä asuin- ja huoltorakennukset pihoineen muodostavat monumentaalisten ja suunnitelmallisesti rakennettujen linnoituslaitteiden kanssa mielenkiintoista maisema- ja kaupunkikuvaa linnoitusketjujen sisäpuolisille vyöhykkeille.

Suomenlinnan maiseman kunnostussuunnitelmassa on Suomenlinnan puutarhojen ja Ison Mustasaaren arvoista kirjoitettu seuraavasti:

Puistosuunnittelun ja puutarhanhoidon loistokautta Viaporissa oli venäläisen aika ja varsinkin 1800-luvun loppupuoli. Johtavat sotilashenkilöt perustivat omia yksityispuutarhaan tai yleisiä tai yksityisluontoisia kävelypuistoja. Romanttisen maisemapuutarhan ihanteet olivat vallitsevia. Suurin osa Viaporin puistoista ja puutarhoista muokattiin uudelleen tai perustettiin tuolloin. Nykyisin [1970-80-luvulla] vielä havaittavista puutarhasommitelmista valtaosa periytyy venäläisen ajan loppupuolelta, joskin yksinkertaistuneessa tai rapistuneessa muodossa. Venäläisaikaiset puistot ja puutarhat on usein sijoitettu täysin piittaamatta ruotsalaisaikaisesta linnoitusasemakaavasta. Kuitenkaan tämä ei ole häiritsevää. ... Isossa Mustasaassa ovat poikkeamat

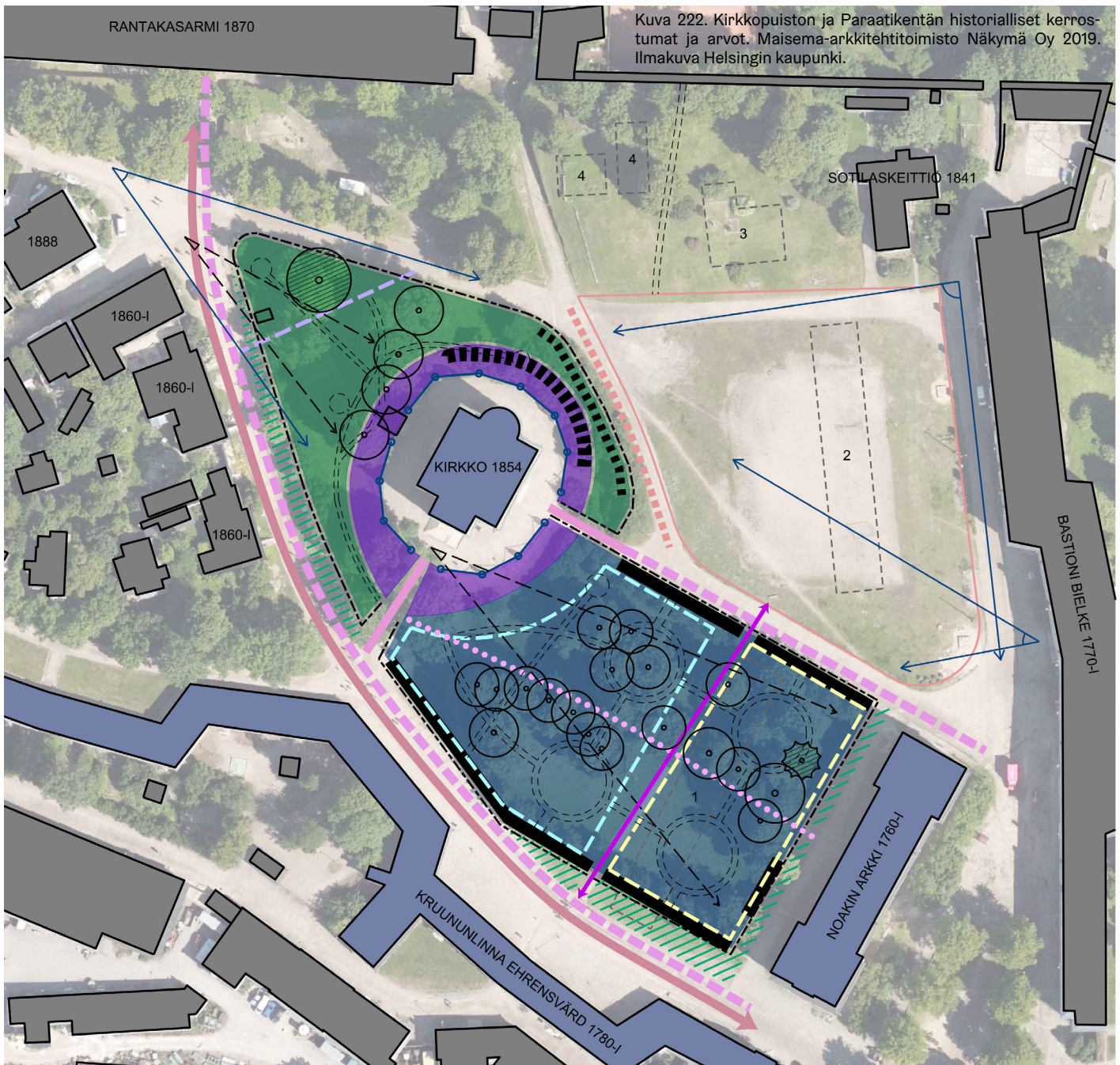
ruotsalaisen kauden linnoitussuunnitelmasta suurimmat. Kuitenkin puistot sijoittuvat luontevasti saareen kuuluvien asuinkorttelien sekä huolto- ja hyötyrakennuksien lomaan.⁸³

Kuitenkin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussakin syntyi paljon uusia, Suomenlinnalle olennaisia arvoja. Monien uusien rakennusten epäsäännöllinen sijoittuminen monumentaalisen linnoituksen puitteisiin on itse asiassa ehkä tahattomasti synnyttänyt oman mielenkiintoisen lisänsä Viaporin kaupunkikuvaan.⁸⁴

Historiallisista kerrostumista huolimatta Iso Mustasaaren puistot eivät nykyisellään enää ole maisemasta erottuvia kohokohtia. Kasvilajiston köyhtyminen, ympäristön arkipäiväistyminen ja puistosommitelmien yksinkertaistuminen on muuttanut puistojen maisemallista asemaa ja heikentää niiden arvoa.

Linnoituksen status maailmanperintökohteena ja mielenkiintoisena nähtävyytenä lisää jatkuvasti saarten kävijämääriä. Suurten ihmisjoukkojen aiheuttama kuluminen, kuten käytävien leveneminen ja oikopolkujen syntyminen sekä muut eroosio-ongelmat ovat saarten puistoissa iso ongelma. Käytävien leventyminen ja kulmien pyöristymisen koko linnoituksen alueella on ongelma ja yksi puistojen arvoja heikentävistä tekijöistä.

Eräänlaisen haasteen luo myös hanhien laidunnus etenkin hieman syrjemmällä sijaitsevien puistojen nurmikoilla, millä on paikoin ollut yllättäviä seurauksia. Bielken puiston ja Kasinopuiston vanhojen puistonurmikoiden lajisto köyhtyy yhden (Bellis) lajin muodostaessa laajoja mattoja. Ennen hiekkapintainen Paraatikenttä on nykyään kukkiva nurmikko hanhien lannoituksen takia.

Kuva 222. Kirkkopuiston ja Paraatikentän historialliset kerrostumat ja arvot. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy 2019. Ilmakuva Helsingin kaupunki.

MERKINTÖJEN SELITYKSET

1760-1820-luvuilla suunnitellun ja lopulta keskeneräiseksi jääneen saaristolaivaston linnanpihan sommitelman mukaiset rakennukset.

KIRKKOPUISTON RAKENTUMISEN VAIHEET

- Kirkkopuiston vuonna 1858 istutettu syreenikehä, Kirkkopuiston vanhin osa
- Kirkkopuistoa edeltäneen kirkkopuutarhan rajat 1858-1871
- Vuoden 1870 perustettu Noakin arkin edustan puutarha
- Kirkkopuiston alue vuoden 1873 kunnostuksen jälkeen
- 1860-1870 -lukujen aikana puistoksi kehittynyt alue
- Kirkkopuiston rajat 1910-1920 -luvuilla, puisto oli aidattu puuaidalla
- Varsinaisen Kirkkopuiston ulkopuolelle myöhemmin kehittyneet istutukset ja nurmialueet

Merkittävät historiallisesta Kirkkopuiston ja Paraatikentän sommitelmasta säilyneet polut/reitit:

- 1860-luvulta peräisin oleva puistokäytävä ja kirkkopuistoa rajaavat tiet
- 1860-luvulta periytyvä kulkuyhteys, johon myöhemmin perustettiin puistokäytävä
- 1870-luvulta peräisin oleva puistokäytävä
- 1880-luvulta peräisin oleva puistokäytävä
- Paraatikentän säilynyt reuna vuodelta 1897

0 10 20 30 40 50m 100m

- Paraatikentän säilynyt reuna vuodelta 1897
- Paraatikentän rakentamisen myötäsyntynyt tielinjaus, jossa historiallinen makadami-pinnoite osin säilynyt
- Kirkkoa ympäröivä aita 1872
- Merkittävät historiallisesta Kirkkopuiston sommitelmasta säilyneet kasvillisuusaiheet:
- 1850-luvulta periytyvät syreeni-istutukset
- 1870-luvulta istutetut orapilajaidat
- n. 1890-luvulta peräisin olevat orapilajit
- Vanhimmat puut
- Maisemallisesti merkittävä yksittäispuu
- Hävinneitä rakennuksia
- 1. Muonamaksiini 1809-1854
- 2. Muonamaksiini 1830-1854
- 3. Upseerikoulu 1899, myöhemmin sotilaskoti n. 1895-1956
- 4. Asuin- ja varastorakennuksia n. 1891-1956
- Hävinneet kulkuyhteydet ja polut
- Turistien pääreitti
- Tärkeät näkymälinjat/ sektorit
- Umpeutuneet näkymälinjat/ sektorit

Kirkkopuisto

Kirkko ja kirkkopuisto sijoittuivat alun perin 1760-luvulla suunnitellun ja lopulta keskeneräiseksi jääneen saaristo-laivaston linnanpihan monumentaalisen aukio- ja rakennussommitelman keskelle. Linnanpihan suunnittelua jatkettiin venäläisellä kaudella 1820-luvulla, jolloin kirkon sijoittamista linnanpihan keskelle ensimmäisen kerran ehdotettiin. Suunniteltu aukio- ja rakennussommitelma vaikutti pitkälti myös kirkkopuiston lopulliseen muotoon sen sijoituessa kirkon ja Ehrensvärdin vuonna 1764 suunnitteleman linnanpihasommitelman ainoan toteutuneen osan, 1760-luvulla rakentuneen ns. Noakin arkin väliin. Puisto on kiinteä osa Suomenlinnan kirkkoa ja Noakin arkkiä.

Kirkkopuiston rakentaminen liittyy linnoituksen venäläisen kauden lopulla vallinneeseen ajanjaksoon, jota pidetään Suomenlinnan puistosuunnittelun ja puutarhanhoidon loistokautena. Kirkkopuistosta laaditut suunnitelmapiirustukset kertovat kunnianhimoisista puutarhataiteellisista pyrkimyksistä. Kirkkopuistoon laadittu ja toteutettu sommitelma edusti 1800-luvulla uudestaan yleistyneitä geometrisesti sommitellun muotopuutarhan ihanteita. Puistoon toteutettiin säännölliset puutarhakorttelit sekä risti- ja ympyräkäytävät istutuksineen. Sommitelma periytyi Noakin arkin edustalle muutama vuosi aiemmin toteutetusta ympyräkäytäviin perustuvasta puistosommitelmasta. 1870-luvulla toteutunut sommitelma säilyi 1900-luvun alkuun saakka.

Kirkkokummun alue on säilynyt yhtäjaksoisesti viheralueena 1850-luvulta lähtien ja vanhan kirkkopuutarhan alue 1860-luvulta lähtien. Kirkkokummun vanhin osa on edelleen hahmotettavissa, vaikka syreeni-istutukset eivät olekaan kokonaisuutena säilyneet. Kirkkopuutarhan ja kirkkokummun vanha rajapinta on edelleen nähtävissä puistossa.

Kirkkopuiston luoteisosien syntyyn liittyy Suomenlinnalle tyypillistä sattumanvaraisuutta. Rantakasarmen ympäristön jäsenyessä 1870- ja 1880-luvuilla Kirkkopuiston luoteisosasta muodostui kiilamainen viheralue. Rantakasarmen ja rantabulevardin rakentamisen myötä Iso Mustasaaren pohjoisrannasta muodostui pääsisäänkäynti linnoitukseen, kirkko puistoiheen sijoittui linnoituksen uuden pääportin tuntumaan ja portilta aukeavaan maisemaan.

Kirkkopuiston 1890-luvun loppuun mennessä muodostuneen puistosommitelman tilallinen hahmo on suurimmaksi osaksi säilynyt. Käytäväverkoston runko ja alueen vanhat pinnoitteet ja kiveykset 1800-luvun lopulta ovat myös pääosin säilyneet. Puiston kasvilajisto ja istutussommitelmat ovat pitkälti peräisin 1800-luvun lopulta, vaikka aiheita on sittemmin uusittu. Puiston vanhimmat istutukset, kirkkokummun syreenit ja komeat maisemallisesti ja historiallisesti merkittävät lehmukset ovat peräisin 1800-luvulta. Lähes 150-vuotiaat vanhat puistopuut ovat kasvyksilöinä merkittäviä. Puistoa ympäröivät 1850-1870-luvuilla muodostuneet tieyhteydet, joiden historialliset päällysteet ovat osin säilyneet. Puutarhassa on nähtävissä Suomenlinnalle tyypillistä kasvilajistoa, kuten lehmuksia, syreeniä ja orapihlajia.

Kirkko, Kirkkopuisto ja Paraatikenttä muodostavat yhdessä niitä ympäröivän arkkitehtuuriltaan moninaisen rakennuskannan kanssa merkittävän kaupunkikuvallisen ja maisemallisen kokonaisuuden ja mielenkiintoista kaupunkitilaa, joka on yksi Iso Mustasaaren luonteenomaisista tunnuspiirteistä. Puistoa rajaa kaakosta ”Suomen oloissa poikkeuksellisen arvokas 1700-luvun kivitalo”, Noakin arkki.⁸⁵

Vehreä Kirkkopuisto on merkittävä osa Iso Mustasaaren kaupunkikuvaa ja sillä on sijaintinsa takia merkittävä kaupunkirakenteellinen arvo. Kirkkopuisto luo tilaa kirkon ympärille ja avoin Paraatikenttä mahdollistaa pitkiä näkymälinjoja kirkolle ja kirkolta. Puistoa rajaava monimuotoinen rakennuskanta kehystää näkymälinjoja ja muodostaa yhdessä Kirkkopuiston vehreän puuston kanssa näkymiä, jotka ovat Suomenlinnalle ja etenkin Iso Mustasaarelle tunnusomaisia. Puiston runsas puusto on merkittävässä osassa saaren sisäosan näkymissä taustana ja kehystäjänä sekä saaren siluettissa pehmentäjänä.

Vaalittavat ominaispiirteet

- puiston rajautuminen, pensasaidat
- nurmipinta, josta runkopuut nousevat
- syreenikehä kirkon ympärillä
- yhtenäinen kirkkopuiston kokonaisuus
- kirkko kohoo puiston yläpuolelle, kaupunkikuvallisen kokonaisuuden kohokohdaksi
- Noakin arkin julkisivun avoin edusta

Arvoja heikentäviä tekijöitä ja ristiriitoja

Alueen hallinnan jakautuminen kolmelle taholle (Suomenlinnan hoitokunta, Helsingin kaupunki ja Helsingin seurakuntayhtymä) on vaikuttanut puistokokonaisuuden hoitoon ja historiallisen puistosommitelman ja istutussuunnitelman ylläpitoon. Ajantasainen koko aluetta koskeva hoitosuunnitelma puuttuu.

Suomenlinnan kirkon maisemallinen asema on muuttunut puiston istutetun puuston luonnollisen varttumisen myötä. Myös Noakin arkin julkisivu on peittynyt korkeiden ja tuuhaiden latvuksien taakse.

Puiston luoteisosan nykyinen sommitelma ja ulkoasu ei vastaa kohteen arvoa. Rantakasarmen portin kautta saareen tulevat kävijät ohjautuvat puistoon sen luoteiskulmasta, jonka takia nurmialueelle on kulunut leveä polku.

Kirkkopuiston ja Noakin arkin piha-alueen raja ei hahmotu selkeästi. Rakennuksen edustalla säilytettävät asumiseen liittyvät kalusteet ja varusteet vaikuttavat puiston ja rakennusten muodostamaan kulttuuristoriallisesti merkittävään kokonaisuuteen arvoa heikentävästi.

Paraatikenttä

Paraatikenttä on historiallisesti erittäin merkittävä aukio Suomenlinnassa. Paraatikentän muoto ja sijainti suhteessa muihin rakennuksiin on poikkeuksellinen. Kentän epäsäännöllinen muoto syntyi osaltaan vaiheittain kehittyneen, mutta keskeneräiseksi jääneen aukio- ja rakennussommitelman jäänteinä. Lisäksi kentän muotoon vaikutti 1850-luvulla rakennettu kirkko, joka sijoittui kummulle. Kirkon vierelle, vapaaksi jääneelle alueelle 1890-luvulla rakennettu paraatikenttä ei sijoittunut venäläisen pääinsinöörihallinnon tyyppiipiirustusten mukaan kasarmien keskelle. Sitä ei rajaa tyyppillisesti komentajan, esikunnan ja päävartion rakennukset vaan 1770-luvulla valmistuneen bastioni Bielken rakennusrintamaa lukuun ottamatta kentällä on puistomaiset reunat.⁸⁶ Tätä voidaan pitää Suomenlinnan paraatikentän erityislaatuisena piirteinä.

Kirkko, Kirkkopuisto ja Paraatikenttä muodostavat yhdessä niitä ympäröivän arkkitehtuuriltaan moninaisen rakennuskannan kanssa merkittävän kaupunkikuvallisen ja maisemallisen kokonaisuuden ja mielenkiintoista kaupunkitilaa, joka on yksi Iso Mustasaaren luonteenomaisista tunnuspiirteistä. Bastioni Bielken rakennusrintama muodostaa kentän pisimmälle sivulle tiukan rajan ja kaupunkikuvallisesti merkittävän taustan, kirkkopuisto taas muodostaa kentälle vihreän ja pehmeän reunan. Avoin paraatikenttä mahdollistaa laajoja panoraamanäkymiä kirkolle ja kirkolta, sekä kenttää reunustavaan bastioni Bielkeen ja Noakin arkkisiin.

Paraatit olivat kohokohtia linnoituksen elämässä. Suomenlinnassa paraatikenttä sai todistaa erilaisia juhlallisuuksia ja linnoituksen merkittävien tapahtumia, joista tärkein oli Viaporin valtauksen 100-vuotisjuhla vuonna 1908. Avoimella kentällä tehtävät sulkeisharjoitukset olivat keskeisessä osassa venäläisessä sotilaskoulutuksessa, jossa harjoiteltiin muun muassa kivääriotteita, käännöksiä, pistintaistelua, paraatimarssia, tähtäystä ja ammuntaa.

Kentän muoto on pääosin säilynyt 1890-luvun asussa. Paraatikentällä ei ole enää sotilaallista merkitystä, vaan se toimii nykyään pääosin asukkaiden virkistyskäytössä peli- ja luistelukenttänä.

Vaalittavat ominaispiirteet

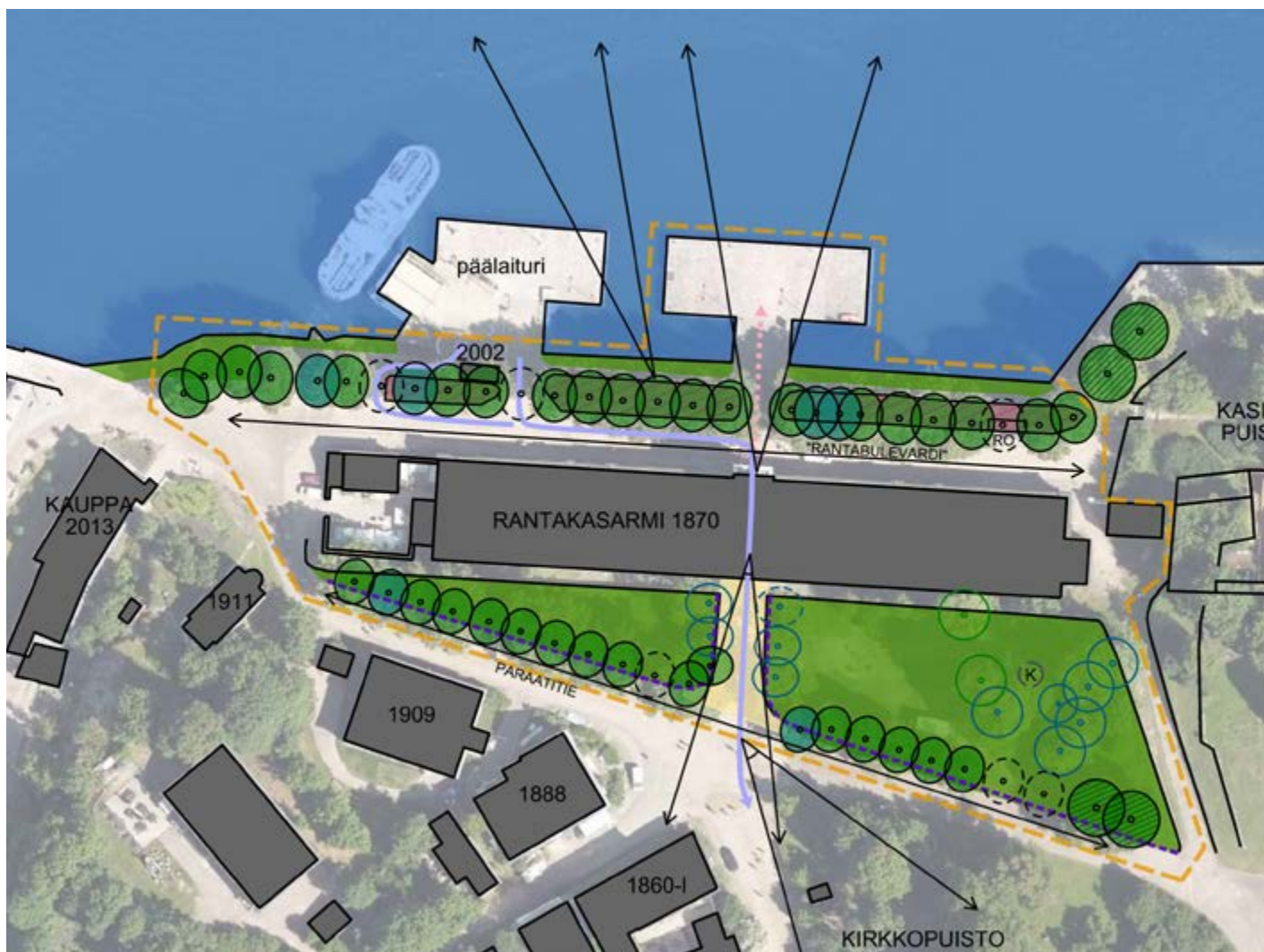
- alkuperäiset pinnoitteet, reunaajat, jalkakäytävät ja kenttää reunustavan tien pinnoitteet ja poikkileikkaus
- alkuperäinen tilallinen sommitelma sekä ympäröivien viheralueiden, rakennusten ja avoimen kentän välisen
- rajapinnan selkeys ja mittasuhteet
- valaistuksen ilmajohdot

Arvoja heikentäviä tekijöitä ja ristiriitoja

Pohjoisreunan epämääräinen rajautuminen heikentää historiallisesti merkittävän kaupunkitilan hahmottumista.

Paraatikentän arkipäiväistyminen on muuttanut kentän luonnetta. Kentän reunoilla sijaitsevat pyörätelineet ja hiekkalaatikot kertovat toisaalta saaren asutuksesta ja ihmisistä, joille Iso Mustasaari on koti. Iso Mustasaarella on 1700-luvun lopulta lähtien ollut merkittävä rooli linnoituksen asutuskeskittymänä.

Kuva 223, viereisellä sivulla. Paraatikenttä nähtynä kirkon tornista vuonna 2010. Paraatikenttä on nykyään pääosin urheilukenttäkäytössä. Sen keskellä on hiekkapintainen kenttä. Reunat ovat saaneet rauhassa nurmertua. Valokuva Joonas Parviainen. SLHKA..

MERKINTÖJEN SELITYKSET

0 10 20 30 40 50m 100m

- Rantakasarmin ympäristön kaupunkikuvallinen kokonaisuus
- Kaupunkikuvallisesti ja maisemallisesti merkittävät lehmusrivit, istutettu 1870-luvulla
- Lehmusrivin myöhemmin istutetut yksilöt
- Erityisen komea lehmuspari
- Vaahterat
- Saarnet
- Puuttuvat puut
- Perennaistutukset v. 2016
- Nurmi
- Aita 1900-luvun alusta 1920-30 -luville
- Kaivo 1870-1920l.
- Pääsisäänuloreitti
- Vanha pääreitti
- Tärkeät näkölinjat/ sektorit kohti keskustaa ja saaren sisäosia
- Lehmusrivin rajaama pitkä näkölinja

Kuva 224. Rantakasarmin ympäristön historialliset kerrostumat ja arvot. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkö Oy 2019. Ilmakuva Helsingin kaupunki.

Rantakasarmen ympäristön puurivit

Iso Mustasaaren pohjoisrannan rantabulevardin puurivi on peräisin 1870-luvulta. Puut ovat olleet merkittävä osa saaren kaupunkikuvaa ja linnoitukseen saapumisen maisemaa jo 1800-luvun lopulla. Rantakasarmen ympäristön symmetriseen sommitelmaan 1870-luvulla istutetuista lehmuksista suurin osa on säilynyt nykypäivään. 150-vuotiaat lehmukset ovat ikäänsä nähden pääosin hyväkuntoisia.

Upeat vanhat lehmukset hallitsevat rannan näkymiä. Linnoitukseen saapumisen maisemassa puurivillä on suuri maisemallinen merkitys. Lehmusrivi yhdessä rantakasarmen kanssa muodostavat näkymiä, jotka ovat Suomenlinnalle tunnusomaisia. Rantakäytävältä avautuu laajoja panoraamoja kohti keskustaa ja kantakaupungin rantoja.

Puurivit ovat merkittävä osa Iso Mustasaaren pohjoisrannan kaupunkikuvaa ja yksi saaren tunnusmerkeistä. Puurivit liittyvät olennaisesti eheään rantakasarmen ympäristön 1870-luvun kokonaisuuteen. Puurivit ovat olennainen osa linnoituksen pääsisääntäytinä toimivan rantakasarmen miljööä. Rantakasarmi, puurivit, kirkko, Kirkkopuisto ja Paraatikenttä muodostavat yhdessä niitä ympäröivän, arkkitehtuuriltaan moninaisen rakennuskannan kanssa merkittävän kaupunkikuvallisen ja maisemallisen kokonaisuuden sekä mielenkiintoista historiallisesti kerroksellista kaupunkitilaa, joka on yksi Iso Mustasaaren luonteenomaisista tunnuspiirteistä.

Alueen tilallinen hahmo on säilynyt 1870-luvun asussa, vaikkakin puut täysikasvuisina peittävät 1800-luvulla avautuneita näkymiä. Puurivien aukkoisuus tai eri-ikäisyys eivät vaikuta rivien hahmottumiseen yhtenäisenä aiheena.

Iso Mustasaaren pohjoisranta puuriveineen toimii Suomenlinnan käyntikorttina. Sadat tuhannet matkailijat saapuvat linnoitukseen pohjoisrannan päälaiturin kautta ja kulkevat lehmusrivin varjostamaa tietä kohti linnoituksen sisäosia.

Vaalittavat ominaispiirteet

- Puurivien muodostama sommitelma rantakasarmen molemmin puolin
- Ranta-alueen eleetön kalustus, varustus ja pinnoitemaailma
- puut nousevat vihreältä pinnalta

Arvoja heikentäviä tekijöitä ja ristiriitoja

Rantakäytävän linjaus on muuttunut, eikä se ole enää samassa linjassa Kasinopuiston portaiden kanssa. Leveät istutusalueet kuitenkin suojaavat puiden juuristoaluetta.

MERKINTÖJEN SELITYKSET

- 1810-luvun puutarha
- 1819 puutarha
- 1840-1850 -lukujen puutarha
- Nykyinen puistoalue
- Nykyiseen puistoon visuaalisesti liittyvät viheralueet
- 1840-1850 -luvulta periytyvä säilynyt käytäväyhteys
- 1870-luvulta periytyvä säilynyt käytäväyhteys
- 1890-luvulta periytyvä säilynyt käytäväyhteys
- 1890-luvun hävinnyt käytäväyhteys
- 1840-1950 -lukujen hävinnyt rantakäytävä
- Vanhimmat puut ja pensaat, yli 100v.
- Maisemallisesti merkittävä puurivi, periytyy 1840-1850 -luvulta
- Maisemallisesti merkittävä puurivi, istutettu 1870 -luvulla
- ▲ Vanhat sisääkäynnit
- Hävinneet portaat
- Säilyneet portaat
- Upseerikasinon aikainen aitalinja
- Rantamuri, periytyy 1840-luvulta
- Hävinneet puistossa olleet rakennukset
 1. Upseerikerhon ravintola
 2. Upseerikerhon ruokasali
 3. Upseerikerhon lukusali
 4. Upseerikerhon keilarata
 5. Upseerikerhon keittiö
 6. Kaivuhuone?
 7. Upseerikerho 1900-1934
 8. Soittolava?
- ↗ Tärkeät näkymälinjat/ sektorit
- Ranta-alue, josta avautuu merkittävä Helsinki-panoraama ja näkymiä merialueelle

0 10 20 30 40 50m 100m

Kuva 225. Kasinopuiston historialliset kerrostumat ja arvot. Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy 2019. Ilmakuva Helsingin kaupunki.

Kasinopuisto

Historiallisesti kerroksellinen puisto on peräisin venäläiseltä ajalta 1800-luvun alusta. Vaihteittain syntyneessä puistossa nähtävissä olevat sommitelmalliset elementit ja kasvilajisto ovat pääosin peräisin 1800-luvun loppupuolelta. Puisto rajautuu 1780-luvulla rakennettuun kaponieeriin ja 1800-luvun alussa valmistuneeseen puolustusmuuriin. Puistossa on säilynyt 1800-luvun käytävälinjauksia ja istutusaiheita sekä kivirakenteita, kuten kiviportaita ja kivimuuri. Puiston pengerrettyyn rantaviivaan 1840-luvulla istutettu puurivi on aiheena Iso Mustasaaren vanhin säilynyt puurivisommitelma. Puutarhassa on edelleen nähtävissä Suomenlinnalle tyypillistä kasvilajistoa, kuten lehmuksia, hernepensaita ja syreeniä. Puiston vanhimmat istutukset, yli 150-vuotiaat vaahterat, ovat maisemallisesti merkittäviä ja tekevät komeine latvuksineen puiston yleisilmeestä vehreän. Puistossa on jäänteitä syreenimajoista. Puisto on säilyttänyt 1800-luvun laajuutensa.

Kasinopuisto kuuluu Iso Mustasaaren linnoitusketjun ulkopuolelle syntyneisiin rantavyöhykkeen puistoalueisiin. Kasinopuisto muodostaa yhdessä rantakasarmien edustan puurivien kanssa merkittävän 1800-luvun lopulta periytyvän kaupunkikuvallisen kokonaisuuden. Puiston runsas ja maisemallisesti merkittävä täyteen mittaan kasvanut puusto ja rannan puurivi on merkittävässä asemassa saaren rantanäkymissä ja siluettissa. Puiston rantakäytävältä avautuu laajoja panoraamoja kohti keskustaa ja kantakaupungin rantoja.

Kasinopuisto toimi 1800-luvun loppupuolella aidattuna upseeriston puistona, jolloin siellä sijaitsi upseerikerhon kesärakennuksia. Varsinainen upseerikasino rakennettiin 1900-luvun alussa. Puisto edusti kulta-aikanaan maisemapuistotyylisiä kaartelevine käytävineen ja moninaisine istuksineen. Alun perin aidoin suljettu puistoalue on nykyään rauhallinen ja vehreä rantapuisto, joka sijaitsee sivussa turistien pääkulkureiteistä.

Puistossa sijaitsee Suomenlinnan sotavankileirin muistomerkki.

Vaalittavat ominaispiirteet

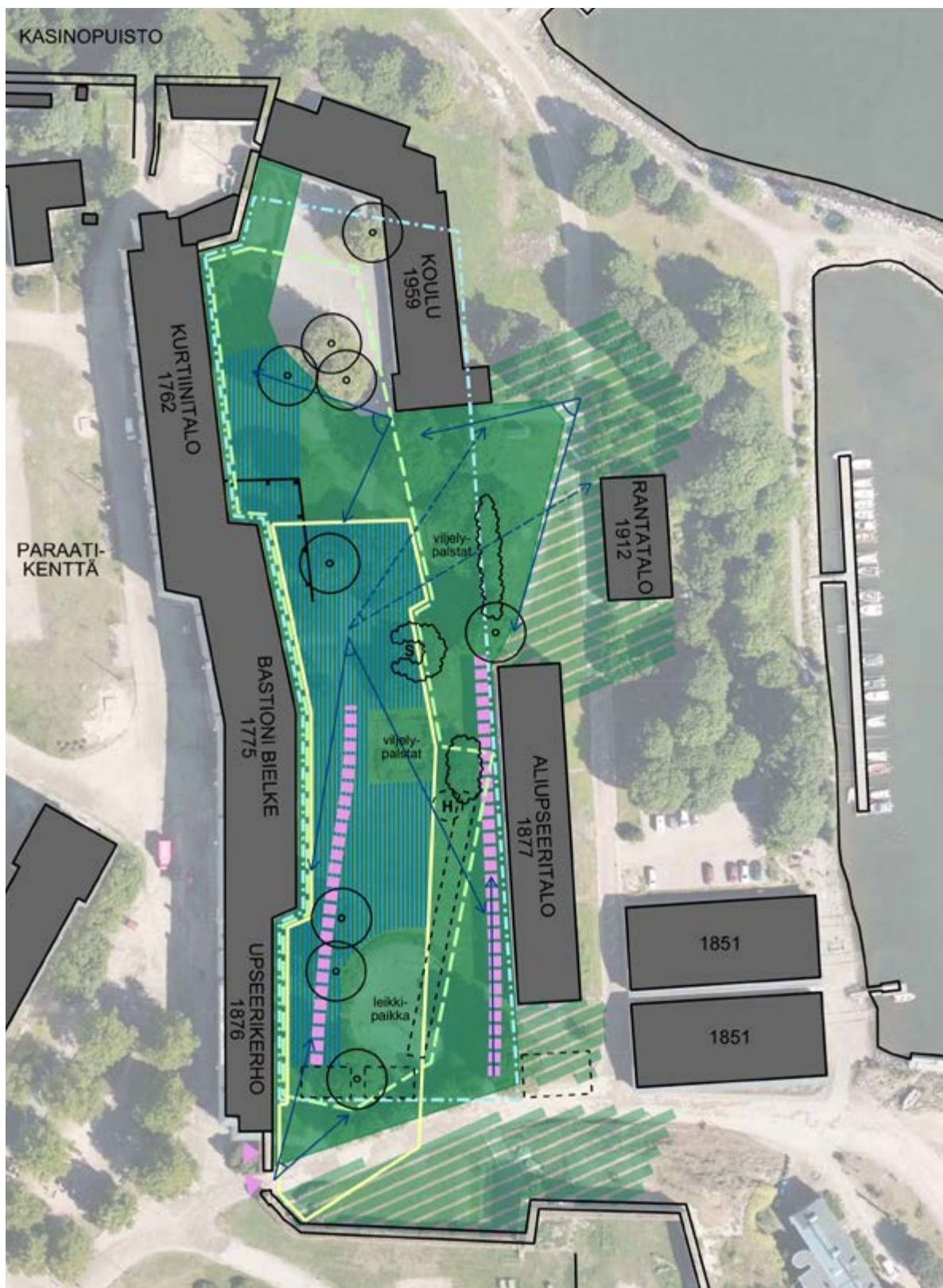
- historiallisesta sommitelmasta säilyneet elementit: rannan puurivi, käytävälinjaukset (rantakäytävä, puiston läpi kulkeva puistokäytävä), kivirakenteet, syreenimajat, pensasaidanteet
- historiallinen kasvilajisto: vaahterat, saarnet, syreenit, hernepensaat
- historialliset rakenteet: tukimuuri ja kiviportaat
- puustoisuus
- näkymät merelle

Arvoja heikentäviä tekijöitä ja ristiriitoja

Saaren vilkas päähuoltoreitti kulkee rantaa pitkin. Rantapenkereen vierellä kulkeva vain kävelijöille suunnattu käytäväyhteys on hävinnyt.

Rannan puurivin eri-ikäisyys ja aukkoisuus vaikuttaa puiston yleisilmeeseen heikentävästi.

Tenniskentän aitojen ja muurien nykyinen kunto ja ulkoasu ei vastaa puiston arvoa.

MERKINTÖJEN SELITYKSET

- Ruotsalaisaikaisen puutarhan raja 1809
- Puutarhan raja 1819-1840
- Puutarhan raja noin 1860-1900
- Nykyinen puistoalue
- Nykyiseen puistoon visuaalisesti liittyvät viheralueet
- Vanhimmat säilyneet puutarhan osat
- 1870-luvulta periytyvä säilynyt käytävyyhteys
- ▲ Vanhat sisäänkäynnit

- Vanhimmat puut ja pensaat, yli 100v.
- Syreenimajan säilynyt paikka
- Pengerretty puutarhaterassi 1819-
- Hävinneet puistossa olleet rakennukset
- H Huvimajan paikka
- Tärkeät näkymälinjat/ sektorit
- Umpeutuneet näkymälinjat/ sektorit

Bielken puisto

Historiallisesti kerrostunut puutarhan paikka periytyy ruotsalaiselta ajalta 1700-luvun lopulta, mutta nähtävissä olevat sommitelmalliset elementit ja kasvilajisto ovat pääosin peräisin venäläiseltä ajalta sekä 1990-luvun kunnostuksesta. Puistolla on pitkä historia asumapuistona. Puisto toimi myös komendantin puutarhana Krimin sodan jälkeen aina 1800-luvun loppuun asti.

Puistossa on säilynyt käytävarakenteita ja istutusaiheita 1800-luvulta. Puutarhassa on edelleen nähtävissä Suomenlinnalle tyypillistä kasvilajistoa, kuten lehmuksia, syreeneitä ja jasmikkeita.

Puiston vanhimmat istutukset, komeat maisemallisesti ja historiallisesti merkittävät lehmukset ovat peräisin 1800-luvun puolesta välistä.

Puistoa rajaavat 1760-1770-luvuilla rakentuneet Kurttiinitalo, bastioni Bielke ja Taitettu kurttiini sekä 1870-luvulla rakentuneet Upseerikerho ja Aliupseeritalo. Pitkä rakennusrintama kätkee taakseen nykyään rauhallisen asutopihan, joka on turistivirtojen ulkopuolella. Rakennusten tiiviisti rajaaman puiston laajuus on suurelta osaltaan säilynyt 1800-luvulta, puiston pohjoisosaa lukuun ottamatta. Pohjoisesta puistoa rajaa vuonna 1959 valmistunut koulurakennus ja sen piha. Puiston vanhan aidan paikka on osittain edelleen nähtävissä puiston itäosassa.

Vehreä puisto kuuluu Ison Mustasaaren linnoitusketjun ulkopuolelle syntyneisiin rantavyöhykkeen puistoalueisiin ja on ollut alun perin tyypillinen linnoitusrakenteen etualan avoin viheralue. Puiston runsas puusto on siten ollut merkittävässä osassa saaren rantanäkymissä ja siluetissa. Puistoa rajaavat rakennukset kehystävät näkymälinjoja. Puiston maisemallinen asema muuttui koulun rakentamisen yhteydessä. Näköyhteys mereen säilyi kuitenkin koulun ja Aliupseeritalon välistä, mutta on sittemmin sulkeutunut.

Vaalittavat ominaispiirteet

- historiallinen kasvilajisto: lehmukset ja saarnet, syreenit, hernepensaat, jasmikkeet, yksittäiset havut
- historialliset rakenteet, tukimuuri (puutarhaterassi)
- aiheena ryytimaat
- historiallisesta sommitelmasta säilyneet elementit: kivrakenteet, syreenimaja, lehmukset, käytävälinjaukset
- vanhan puiston rajausta, puiston ja koulun pihan rajapinta ei näy
- asumapuutarhan tunnelma, rauhallinen ja syrjässä

Arvoja heikentäviä tekijöitä ja ristiriitoja

Puiston alkuperäinen näköyhteys mereen on kadonnut ranta-alueelle kasvaneen puuston takia.

Puistossa syntyy voimakas vaikutelma yksityisestä pihalueesta, mikä osaltaan johtuu asukkaiden omien kalusteiden sijoittumisesta puistoon. Toisaalta on hyvä, että saarilla on nimenomaan rauhallisia ja syrjässä olevia paikkoja turistivirtojen vastapainoksi.

MERKINTÖJEN SELITYKSET

- 1700-luvun lopulta periytyvä puutarha, puutarhan vanhimmat osat
- 1819 puutarha
- 1899 puutarha
- 1899 kasvimaata, hyötytarha
- Nykyinen saapumissuunta
- Nykyinen kukuväylä
- Hävinnyt saapumissuunta
- Hävinnyt käytävä
- Vanhimmat puut ja pensaat
S= syreeni, K= kirsikka
- Maisemallisesti merkittävä lehtipuu

- Bastioni Aminoffin päällä kasvanut puurivi 1800-luvun alusta
- Makeanveden allas 1830->
- Tukimuurin/ penkereen jäänne 1800-luvun alusta
- Hävinnyt rakennus tai linnoitusrakennelma:
 1. Kiväärigalleria 1754-1872
 2. Ruutipyramidi 1810-1861
 3. Huvimaja 1800-1880
- Tärkeät näkymälinjat/ sektorit

Kirsikkapuutarha

Ruotsalaiselta ajalta periytyvä historiallisesti merkittävä puutarha sijaitsee Suomenlinnan vanhimpien linnoitustöiden yhteydessä rakennetulla linnoitusluiskalla. Puutarha perustettiin 1790-luvulla ja säilyi puutarhakäytössä ainakin 1900-luvun alkuun saakka.

1800-luvun alun puutarhasta on säilynyt merkittäviä fragmentteja, kuten muurien jäänteet, kirsikka- ja syreeni-istutukset sekä yksittäinen lehmus, jotka nykyään muodostavat historiallisen puutarhan rungon. Puutarhan 1800-luvun alussa perustetuista käytävistä on mahdollisesti säilynyt maanalaisia rakenteita.

Alueella on vahva puutarhaviljelyn perinne, lähtien aina linnoituksen ensimmäisistä vuosikymmenistä. Puutarhassa on edelleen nähtävissä Suomenlinnalle tyypillistä kasvilajistoa. Nykyiset pihasyreenit ja hapankirsikat periytyvät 1800-luvun alun puutarhasta, mahdollisesti jopa 1700-luvun lopulta, joten niillä on suuri historiallinen ja kasvilajistollinen arvo.

Maisemallisesti merkittävä puu- ja kasvillisuusryhmä luo yhdessä avoimen linnoitusmaiseman ja vesialtaiden kanssa poikkeuksellisen maisemakokonaisuuden saaren eteläosiin. Puustosta komea vaahtera ja vanha kookas lehmus nousevat maisemallisiksi kohokohdiksi. Kirsikkapuutarhan puustolla on merkittävä asema saaren eteläosan siluetissa mereltä katsottuna.

Vaalittavat ominaispiirteet

- vehreä puutarha avoimessa maisemassa
- kirsikkapuut ja syreeni-istutukset
- reunustavat muurit
- pohjoisen muurin viereinen puurivi
- linnoitusluiskan muoto ja puutarhan terassointi

Arvoja heikentäviä tekijöitä ja ristiriitoja

Puutarhan sijainti syrjässä ja sen jääminen pitkäjänteisen hoidon ulkopuolelle on heikentänyt mahdollisuuksia havaita puutarhaa ja säilyneitä historiallisia elementtejä maastossa sekä aiheuttanut sen, että osaa puutarhasta on käsitelty joutomaana. Toisaalta syrjäinen sijainti on suojannut vanhoja kasvilajikkeita ja rakenteita.

Mironotsentskin puutarha

Mironotsentskin puutarha on osa 1700-luvulta peräisin olevaa kerroksellista Susisaaren suuren linnanpihan ja uloimman linnoitusketjun sisäpuolelle väliin jäävää maisemallista ja kaupunkikuvallista kokonaisuutta. Epäsäännöllisesti sijoittuneet puutarhat sekä asuin- ja huoltorakennukset pihoineen muodostavat monumentaalisten ja suunnitelmallisesti rakennettujen linnoituslaitteiden ja -arkkitehtuurin kanssa mielenkiintoista ja omaleimaista maisema- ja kaupunkikuvaa linnoitusketjujen sisäpuolisille vyöhykkeille.

1800-luvun loppupuolelta alkaen linnanpihalta on ollut suora yhteys puutarhaan. Sitä ennen se on sijainnut merkittävän linnanpihalle johtaneen kulkureitin varrella.

Historiallisesti kerrostunut puutarha periytyy ruotsalaiselta ajalta, mutta nähtävissä olevat sommitelmalliset elementit ja kasvilajisto ovat pääosin peräisin venäläiseltä ajalta. Alueella on vahva piha- ja puutarhamaan perinne, aina linnoituksen rakennusvaiheesta lähtien. Puutarhan pohjoisosat olivat 1850-luvulta vielä 1970-luvulle kasvimaana.

Puutarha on 1800-luvun alusta asti säilynyt saman muotoisena, osin johtuen sen sijainnista kulkuväylien risteyksessä. Puutarhassa on säilynyt käytävä- ja kivirakenteita, jotka periytyvät 1800-luvulta. Puutarhan korkeimmalla kohdalla on säilynyt merkkejä viimeistään 1840-luvulta peräisin olevasta näköalapaikasta ja huvimajasta.

Puutarhassa on edelleen nähtävissä Suomenlinnalle tyypillistä kasvilajistoa, kuten syreenit ja saarnet. Muista kasvilajeista mainittakoon tummapoppelit sekä kirsikkapuut. Rinteillä kasvavat syreenit sekä rinteiden alapuolella kasvavat kirsikat ovat mahdollisesti peräisin 1700-luvun lopun hyötypuutarhoista.

Vehreällä puutarhalla on suuri merkitys tallipihan ja linnanpihan välisessä maisemakuvassa ja näkymissä. Puutarha yhdessä sitä ympäröivän vaatimattoman ja vapaasti sijoittuneen tallipihan rakennuskannan ja monumentaalisen suunnitelmallisen linnoitusarkkitehtuurin kanssa muodostavat näkymiä, jotka ovat Suomenlinnalle tunnusomaisia. Puutarha on vehreänä taustana linnanpihalta avautuvissa näkymissä.

Vaalittavat ominaispiirteet

- historiallinen kasvilajisto: syreenit, saarni, tummapoppelit, kirsikkapuut.
- historialliset rakenteet, kiviportaot ja muurit
- historiallisesta sommitelmasta säilyneet elementit: kummulle nousevat käytävät, kivirakenteet, syreenimaja ja näköalapaikka, kirsikkapuut sekä puurivit
- nurmikolmion ja kummun välinen yhteys, yhtenäinen puutarha
- kallioleikkauksen edustan puoliavoimuus

Arvoja heikentäviä tekijöitä ja ristiriitoja

Puutarhan nykyinen asu ei vastaa sen arvoa. Syreenivesakko on peittänyt koko kumpareen alueen. Vanha käytäväverkosto on juuri ja juuri havaittavissa ja puutarhan korkeimmalla kohdalla olevaan paikkaan, entiseen syreenimajaan ei ole selkeää kulkua. Tiheä pensasto toimii piilopaikkana ja kerää roskia. Rinteet ovat kuluneet, kulku ei ohjautu tukkeutuneille käytäville. Kallioleikkauksen tyvelle kylväytynyt puusto on kasvanut jo kookkaaksi, kuten myös tien vierelle riveihin kylväytyneet vaahterat. Itsestään kylväytynyt puusto heikentää mahdollisesti säilyneiden istutettujen sommitelmien havaitsemista.

Puutarhan kahtiajakoisuus on voimakas, eikä puistoa enää hahmota yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Puutarhaan kahteen osaa jakava linnanpihalle johtava käytävä on liian leveä.

Bastioni Härlemannin ja bastioni Kunnian välisen portin tuhoutumisen jälkeen puutarhan raja etelässä on ollut epäselvä.

Puutarhan pohjoissivulla on sähkökaapit.

7. Maisemalliset kehittämisperiaatteet ja jatkotoimenpiteet

Yleistä

Iso Mustasaaren puistoilla on merkittävä kulttuurihistoriallinen arvo. Suositukset alueen kehittämiseksi ja jatkotoimenpiteille perustuvat ensisijaisesti tässä työssä määritettyihin kulttuurihistoriallisiin ja maisemallisiin arvoihin sekä vaalittaviin ominaispiirteisiin. Esitetyt kehittämisperiaatteet pyrkivät säilyttämään ja turvaamaan kulttuurihistorialliset ja maisemalliset arvot sekä määrittelemään reunaehdot alueen kehittämiseksi.

Kaikkia kohdealueita koskevat kehittämisperiaatteita ovat:

- Suomenlinnalle tyypillistä kasvilajistoa tulee säilyttää ja ylläpitää.
- Puistokohteista tulee laatia syventävät puistohistorialliset tutkimukset, ks. kohdekohtaiset kuvaukset.
- Puistokohteista tulee laatia sekä puuvartisen että ruohovartisen kasvillisuuden inventointi. Ruohovartisten inventointia tulee ennakoida siten, että puistojen kenttäkerroksen hoito keskeytetään joksikin aikaa, jotta piilevät kasvustot pääsevät esille.

Kuva 229, viereisellä sivulla. Näkymä kohti rantakasarmen porttia.

Kuva 230, alla. Näkymä kohti kirkkoa Paraatikentältä.

Kuva 231, ylhäällä. Paraatikenttä talvella 2018.
Kuva Niina Alapeteri.

Kuva 232, alhaalla. Paraatikenttää reunustavan ylikasvaneen tylppöorapihlaja-aidan sekä ylempänä sijaitsevien kirkkokummun syreenien väliin muodostuu vihreä tunneli.

Kirkkopuisto

Tärkeimpänä kehittämistavoitteena on 1870-luvulta periytyvän puiston alkuperäisen sommitelmallisen perushahmon ja tilarakenteen säilyttäminen ja palauttaminen. Alkuperäisestä suunnitelmasta peräisin olevat sommitelmalliset istutusaiheet (kuten syreenikehä, pensasaidat) ja kasvilajisto sekä käytävinjaukset, pinnoitteet ja materiaalit tulee säilyttää ja niitä ylläpitää.

Kirkkopuiston tulee olla Iso Mustasaaren edustavin puistoalue. Puiston sijainti linnoituksen pääsisäänkäynnin ja pääreitit varrella tulee näkyä puiston hoidossa. Puiston luoteiskärjen puistokuvaan ja sommitelmaan tulee kiinnittää erityistä huomiota sen sijaitessa kirkon jalustana saarelle saavuttaessa. Noakin arkin edustan asumiseen liittyviä kalusteita ja varusteita ei tule sallia. Pihavarusteille ja jätepileteille tulee etsiä korvaavat sijainnit.

Kirkkopuiston tulee rajautua selkeästi ympäröivistä alueista. Suomenlinnan kirkkopuisto on historiallisesti ollut aidattu joko pensasaidoin tai puuaidalla. Puiston ympärille tulee täydentää ja palauttaa yhtenäinen leikattu pensasaita.

Kirkkorakennuksen tulee hallita saaren keskiosan maisemakuvaa ja näkymiä. Noakin arkin asemaa kirkkopuiston aksiaalisen sommitelman perustana ja päätteenä tulee tulevaisuudessa tuoda esille. Kirkon ja Noakin arkin viereiset istutukset tulee pitää matalina rakennuksille avautuvien näkymien mahdollistamiseksi.

Puistosta on laadittava perusteellinen puistohistoriallinen selvitys, jossa pyritään selvittämään tarkemmin esimerkiksi puiston rakentamisen vaiheet ja istutettu kasvilaisuus (esim. kansallisarkiston venäjänkieliset karttojen liitteet, kustannusarviot, ja niiden mahdolliset kasviluettelot). Puistosta tulee laatia myös kasvillisuusinventointi, erityisesti monimuotoisten pensasaitojen ja -aidanteiden lajiston määrittäminen on tärkeää tehdä.

Tarpeellisten selvitysten pohjalta tulee laatia koko puiston alueelle historiallisiin arvot huomioiva kunnostussuunnitelma. Puistohistorialliseen ja kasvilajistolliseen taustatutkimukseen perustuvassa kunnostus- ja hoitosuunnitelmassa määritellään mm. uusittavat ja palautettavat istutukset. Puiston lounaisosiin 1990-luvulla tehdyt huonosti menestyneet istutukset tulee poistaa ja sommitelma palauttaa historialliseen asuun.

Kunnostussuunnittelun yhteydessä koko alueella tulee laatia yhtenäinen ja tavoitteellinen hoitosuunnitelma. Siinä tulee ottaa huomioon puiston arvot ja säilyneet/säilytettävät istutusaiheet ja -sommitelmat, kuten syreenikehä, syreenimajojen jäänteet, lehmukset ja saarnet, havupuustutukset sekä pensasaidat- ja aidanteet. Puistossa kasvava tylppö-orapihlaja tulee ottaa taimistolle talteen ja lisäykseen, jotta sen saatavuus tulevaisuudessa taataan.

Aluetta tulee hoitaa yhtenäisenä ja historiallisena kokonaisuutena. Hoitorajat eivät saa näkyä maastossa.

Paraatikenttä

Paraatikenttä tulee säilyttää avoimena alueena. Sen poikkeuksellinen muoto ja mittasuhteet sekä historialliset pinnoitteet ja rajaukset tulee säilyttää ja ylläpitää.

Kentän pohjoispuolelle tulee muodostaa selkeä rajaava reuna. Pohjoisreunan epämääräinen rajautuminen heikentää historiallisesti merkittävän avoimen kaupunkitilan hahmottumista. Historialliseen kokonaisuuteen tehdyt lisäykset tulee suunnitella niin, etteivät ne kiinnitä liikaa huomiota itseensä, mutta palauttavat kentän alkuperäisen kaupunkitilan.

Kentän kalustus tulee pitää pelkistettynä. Valaistuksen ilmajohdot säilytetään historiallisena kerrostumana.

Rantakasarin ympäristön puurivit

Tärkeimpänä kehittämistavoitteena on 1870-luvulla rakennetun rantakasarin ympäristön historiallisen puurivisommitelman säilyttäminen. 1870-luvulla istutetut lehmusrivit tulee aiheena säilyttää historiallisen sommitelman säilyneenä osana. Puurivin puihin kohdistuvissa toimenpiteissä huomioidaan puiden korkea ikä, mahdolliset turvallisuusriskit ja luontoarvot sekä maisemalliset, kaupunkikuvalliset ja historialliset arvot. Puurivien uudistamisen tarve arvioidaan tapauskohtaisesti jokaisen vanhan puun poistamisen yhteydessä. Kun puita joudutaan poistamaan, arvioidaan ensisijaisesti täydennysistutuksen mahdollisuus. Täydennysistutukset toteutetaan vain paikkoihin, missä nuorilla puilla on mahdollisuus kasvaa ja kehittyä. Täydennysistutusten suunnittelussa huomioidaan aina puurivin historiallisen sommitelman kaupunkikuvallinen laatu. Mikäli puurivin aukkoisuus ja täydennysistutusten tuottama eri-ikäisyys aiheuttaa rivivaikutelman merkittävän heikkenemisen, voidaan harkita puurivin puiden uudistamista kaikki kerralla. Puurivien puista tulee teettää puiden kuntotutkimus.

Puiden alla olevat kasvillisuuspinnot tulee säilyttää. Niiden palauttamista nurmipintaisiksi ja rantakäytävän vanhan linjauksen palauttamista tulee harkita puurivin uusimisen yhteydessä. Alueet tulee rajata pysyvillä ja kevyillä istutusten suoja-aidoilla.

Rantabulevardin historialliset pinnoitteet tulee säilyttää.

Ranta-alueen tulee olla edustava linnoitukseen saapumisen alue, joka kestää suurien ihmismassojen liikkumista. Tämän tulee näkyä pinnoitteiden kulutuskestävyydessä ja alueen hoidossa.

Ranta-alueen kalustuksen tulee olla pelkistettyä ja historialliseen maisemaan soveltuva.

Kasinopuisto

Tärkeimpänä kehittämistavoitteena on 1800-luvulta periytyvän historiallisesti kerroksellisen puiston perushahmon säilyttäminen ja palauttaminen. Vaiheittain 1800-luvulla muodostuneesta puistosommitelmasta säilyneet istutusaiheet ja kasvilajisto sekä käytävinlinjat ja rakenteet säilytetään ja niitä ylläpidetään. Puiston itäpäässä sijaitsevan vanhan hyötytarhan palauttamista osin viljelykäyttöön ja vanhimpien hävinneiden käytävien ja porrasyhteyksien palauttamista tulee tutkia. Aluetta ympäröivät syreeniaineet säilytetään ja niitä ylläpidetään. Rannan puuriviin 1980-luvulla istutetut huonokuntoiset lehmukset poistetaan.

Puiston tilarakennetta selkiytetään. Puistossa tulee olla sekä puustoisia, puoliavoimia ja avoimia alueita. Tavoitteena on, että puiston keskikäytävältä aukeaa paikoitellen näkymiä merelle.

Puistolle ominaista kasvilajistoa suositetaan. Vanhat syreeni- ja hernenpensaat säilytetään ja istutusaiheita täydennetään/uusitaan tarvittaessa. Puiston puuston tulee koostua tulevaisuudessakin vaahteroista ja saarnista. Rannan puurivi uusitaan.

Rantakäytävä palautetaan. Puiston läpi kulkevan huoltoliikenteelle varatun rantatien vierelle, puurivin meren puolelle palautetaan kapea rantakäytävä kevyenliikenteen käyttöön.

Tenniskenttä on perusteltua säilyttää puiston toiminnallisena osana. Tenniskentän ja sen lähiympäristön yleisilmettä tulee kohentaa. Tenniskenttä jatkaa puiston perinnettä virkistytymispaikkana.

Puistosta on laadittava perusteellinen puistohistoriallinen selvitys, jossa pyritään selvittämään tarkemmin esimerkiksi puiston rakentamisen vaiheet ja istutettu kasvillisuus (esim. kansallisarkiston venäjänkieliset karttojen liitteet, kustannusarviot, ja niihin mahdolliset kasviluettelot). Puistosta tulisi laatia myös kasvillisuusinventointi.

Tarpeellisten selvitysten pohjalta tulee laatia koko puiston alueelle kunnostussuunnitelma. Puistohistorialliseen ja kasvilajistolliseen taustatutkimuksiin perustuvassa kunnostus- ja hoitosuunnitelmassa määritellään mm. uusittavat ja palautettavat istutukset. Suunnitelman tulee ottaa kantaa myös tenniskentän huonokuntoisten rakenteiden mahdolliseen uusimiseen.

Kuva 233, viereisellä sivulla ylhäällä. Rantakasarin eteläpuolen lehmusrivi.

Kuva 234, viereisellä sivulla alhaalla. Kasinopuiston oleskelupaikka ja lintujen juoma-allas. Käytävät ovat reunoiltaan nurmettuneet.

Kuva 235, ylhäällä. Bielken puiston puutarhaterassin historiaa ja kasvilajistoa tulee vielä selvittää.

Kuva 236, alhaalla. Kirsikkapuutarha komea vaahtera. Kenttäkerros on leikattu. Maasto on epätasaista.

Bielken puisto

Tärkeimpänä kehittämistavoitteena on 1700-luvulta periytyvän historiallisesti kerroksellisen puiston 1800-luvun lopun perushahmon ja tilarakenteen säilyttäminen. Alkuperäisestä suunnitelmasta peräisin olevat sommitelmalliset istutusaiheet (kuten pensasaidat ja lehtimajat) ja kasvilajisto sekä historialliset käytävälinjaukset ja rakenteet säilytetään ja niitä ylläpidetään. 1990-luvun tehdystä suunnitelmasta toteutettuja istutuksia tulee harkita uudelleen.

Bielken puiston historiallinen luonne rauhallisena asuma-puistona säilytetään. Puisto tulee olla julkinen, kaikille avoin viheralue, mutta sinne ei tule ohjata ja opastaa matkailijoita. Tavoitteena on säilyttää sen luonne rauhallisena pihapuutarhana, pakopaikkana turistien virroilta. Puiston kalustus pidetään pelkistettynä leikkialuetta lukuun ottamatta. Historiallinen puutarhaterassi tulee ottaa esille ja sen yksityisluonteinen käyttö tulee estää. Asumapuistoon olennaisesti liittyvät viljelyalueet säilytetään.

Puistolle ja Suomenlinnalle ominaista kasvilajistoa suositetaan. Vanhat syreeni-, herne- ja jasmikepensaat säilytetään ja istutusaiheita täydennetään/uusitaan tarvittaessa. Puiston puustossa suositetaan lehmuksia ja saarnia. Kasvillisuuden muodostama monimuotoinen tilarakenne, maisemallisiksi kohokohdiksi nousevien yksittäisten puiden ja puuryhmien, avoimien nurmialueiden sekä pensaiden vapaa vuorottelu säilytetään.

Puiston ja koulun rajapinta tulee jatkossakin olla näkymätön. Koulun pihan sommitelma tulee jatkossakin olla eleetön ja Bielken puistolle alisteinen.

Puistosta on laadittava perusteellinen puistohistoriallinen selvitys, jossa pyritään selvittämään tarkemmin esimerkiksi puiston puutarhaterassin historiaa ja merkitystä sekä 1890-luvun kunnostusvaihetta ja silloin tehtyjä istutuksia (esim. kansallisarkiston venäjänkieliset karttojen liitteet, kustannusarviot, ja niiden mahdolliset kasviluettelot).

Koko puiston alueelle laaditaan kattava hoitosuunnitelma, jossa määritellään mm. uusittavat ja palautettavat istutukset ja otetaan kantaa 1990-luvulla tehtyihin istutuksiin sekä asukkaiden omien kalusteiden sijoitteluun.

Puiston yhteys mereen tulee palauttaa. Puiston itäpuolella, rannan ja puiston välillä sijaitsevaa puustoa tulee karsia näköyhteyden palauttamiseksi.

Kirsikkapuutarha

Tärkeimpänä tavoitteena on kehittää aluetta historiallisena puutarhana. Puutarhan tunnuspiirteet kuten kirsikkaistutukset sekä linnoitusluiskan loiva muoto ja puutarhan 1800-luvulta säilyneet terassoinnit tulee säilyttää. Puutarhan historialliset rajat tulee ottaa näkyviin ja niihin liittyvät muurirakenteet tulee kunnostaa tai palauttaa. Puutarhaa idästä rajaava huoltotie tulee kaventaa, jotta puiston alkuperäinen laajuus tulee esille. Puutarhassa on oletettavasti ollut aina hyötytarha ja sen perinteen jatkuminen tulee turvata.

Puutarhan historialliset ja paikalle tunnusomaiset kirsikkaistutukset tulee säilyttää.

Puutarhan maisemallisesti merkittävät puuryhmät ja yksilöt tulee säilyttää. Alueen puuston tulee jatkossakin toimia maisemassa kiinnekohtana. Avoimessa linnoitusmaisemassa olevalla puuryhmällä on suuri merkitys saaren eteläosan siluettissa.

Puistosta on laadittava perusteellinen puistohistoriallinen tutkimus, jossa pyritään selvittämään tarkemmin esimerkiksi puiston rakentamisen vaiheet ja istutettu kasvillisuus mahdollisten kaivausten ja tarkemman arkistotyön perusteella. Sijaintinsa vuoksi puutarha on tiettävästi säilynyt ainakin osiltaan rauhassa muutoksilta. Sen takia on oletettavissa, että 1800-luvun alun puutarhan käytäväverkostoista, muureista ja portaista olisi löydettävissä jäänteitä. Myös ruohovartisen kasvillisuuden inventointi tulee tehdä.

Puutarhaan tulee laatia kunnostussuunnitelma, jonka pohjana on puistohistoriallinen tutkimus ja mahdolliset kaivaukset. Puutarhan säilyminen on parhaiten turvattu, jos se säilyy jatkossakin rajoitetun kulun alueena.

Kuva 237. Näkymä suurelta linnanpihalta kohti Mironotsentskin puutarhaa talvella 2018. Kuva Niina Alapeteri.

Mironotsentskin puutarha

Tärkeimpänä kehittämistavoitteena on säilyttää alue historiallisena puutarhana. Ruotsalaiselta ajalta periytyvän, historiallisesti merkittävän ja kerroksellisen puutarhan sommitelma tulee säilyttää ja osin palauttaa. 1800-luvulta peräisin olevat sommitelmalliset istutusaiheet ja kasvilajisto (kuten syreeni-istutukset, kirsikat ja saarnet) sekä säilyneet käytävinjaukset tulee säilyttää ja niitä ylläpitää. Kallion päällä sijaitseva näköalapaikka (vanhan huvimajan paikka) tulee ottaa esiin. Tulee tutkia puutarhaan olennaisesti kuuluneen viljelykäytön palauttamista.

Puutarhaa tulee kehittää ja hoitaa yhtenäisenä kokonaisuutena. Nykyään kahdesta eriluonteisesta alueesta muodostuvaa puutarhaa ei hahmota kokonaisuudeksi. Kalliokumppareen ja tasaisen nurmialueen välistä jyrkkää kahtiajakoa tulee jatkossa välttää. Nurmialueen historiallisten istutusten palauttamista ja mahdollista käytävän kaventamista tulee tutkia laadittavassa kunnostussuunnitelmassa. Toisaalta maaston muodoista johtuvaa puutarhan kahtiajakoa voidaan pitää myös sen tunnusomaisena piirteenä.

Puutarhan sijainti linnanpihan lähellä tulee näkyä puutarhan yleisilmeen hoidossa. Puutarhan sijainti historiallisesti merkittävien pääkulkuväylien varrella on vaikuttanut sen kehitykseen ja tulisi jatkossakin huomioida alueen kehittämisessä ja hoidossa.

Puutarhan luonne ”pihapuutarhana” tulee säilyttää. Puutarha on osaltaan luomassa varsin idyllistä linnoitusmaisemaa linnanpihan monumentaalirakennusten ja vaatimattomien tallipihan rakennusten välissä.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Suomenlinnan hoitokunta
Kansallisarkisto
Museoviraston kuvakokoelmat ja kirjasto
Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto
Kaupunkiympäristön toimialan piirustusarkisto
Helsingin kaupunginarkisto

Haastattelut

Iina Johansson, Suomenlinnan hoitokunta 28.11.2018

Kirjallisuus ja artikkelit

Brännback, Ebba. Suomenlinnan rantakasarmi – rakennushistoriallinen katsaus. 1983.

Halmkrona, Milja. Suomenlinnan Kirsikkapuiston puuston ja pensaiden inventointi sekä alustava ruohovartisen kasvillisuuden inventointi. Harjoitustyö, Aalto-yliopisto. 2018.

Hatakka, Sampsa. Sotilaita ja siviilejä. Pro gradu Helsingin yliopisto 2011

Hauta-aho, Laura. Pihasyreenilajikkeita Helsingin kaupungin viheralueilla – Raportti pihasyreenitutkimuksesta. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisuja 2006:1/1 katu- ja puisto-osasto.

Helander, V., Henttonen, S., Simons, T. Ahlqvist, R. Suomenlinnan maisema - kunnostussuunnitelma. Helsinki 1987.

Hirn, Marta. Suomenlinnan halki kahden vuosisadan. Suomenlinnan historiaa sanoin ja kuvin. 1948.

af Hällström, Olof. Suomenlinna - Rakennushistoriallinen katsaus. 1970.

Kauppi, Ulla Riitta. Susisaari – pääpiirteitä maisemallisesta rakennushistoriasta. Museovirasto, Suomenlinna 1978.

Kyläkoski, Kaisa. Kuningasparin kesämatka Suomeen 1802. Helsinki 2017.

Mironotsentskin puutarha – puutarhan inventointi ja kunnostussuunnitelma. 1996. Ma-arkkitehdit.

Nevalainen, Pekka. Suomenlinna – Iso Mustasaaren pääreitistö. Selvitys nykytilasta ja historiasta. Helsingin kaupunki 2017.

Suomenlinnan käyttösuunnitelmaehdotus 1974.

Suomenlinnan rakennusten historia. Toimitt. Pekka Kärki, Heikki Lahdenmäki, Liisa Eerikäinen, Helena Rosén ja Seija Linnanmäki. Kirjoituskunta: Helena Rosén, Seija Linnanmäki ja Liisa Eerikäinen 1997.

Suomenlinnan sanomat 02/07. 2007. Suomenlinnaseura ry.

Suomenlinnan vankilan alueen kaivutöiden arkeologinen valvonta - Tutkimusraportti
6.6.–14.6.2013.

Vanha Suomenlinna – opas. Ehrensverd-seura. Suomen matkailijayhdistys. 1923.

<http://suomenlinna.fi/krepostsveaborg/>

Suomenlinna, Rantavarustus. Varustusten ja muiden harmaakivirakenteiden kunnostus, Yleissuunnitelma 30.10.1990. Merja Härö ja Minerva Vääränen. Suunnitelman liite.

Viitteet

- 1 Esitys Suomenlinnan suojelusta 17.5.2017. Museovirasto.
- 2 Suomenlinnan hoidosta vastaava Suomenlinnan hoitokunta on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen valtion virasto, jonka tehtäviin kuuluu linnoituksen, rakennusten ja maiseman restaurointi ja ylläpito, toimitilojen ja asuntojen vuokraaminen ja kohteen esittely kävijöille sekä Suomenlinnan hallinnointi. Suomenlinnan hoitokuntaa säännellään lailla (1145/1988) ja asetuksella (294/2013). Hoitokunta huolehtii valtion hallinnassa olevien alueiden, rakennusten ja laitteiden restauroinnista ja peruskorjauksista. Esitys Suomenlinnan suojelusta 17.5.2017.
- 3 Taustaselvitykset on listattu julkaisun lopussa Lähteet ja taustatiedot osiossa.
- 4 Teksti perustuu Suomenlinnan rakennusten historia-teokseen, Suomenlinna.fi sivuston historia teksteihin sekä aiemmin laadittuihin selvityksiin.
- 5 Suomenlinnan rakennusten historia, s. 112-113.
- 6 Tutkimusraportti - Suomenlinnan vankilan alueen kaivutöiden arkeologinen valvonta, s. 7-8.
- 7 Perustuu Suomenlinnan rakennusten historia-teoksessa olevaan Seija Linnamäen kirjoitukseen, s. 112-113.
- 8 www.suomenlinna.fi/linnoitus/suomalainen aika/ 30.1.2019.
- 9 Helander et al, s. 34
- 10 www.suomenlinna.fi/linnoitus/suomalainen aika/suomalainen va-ruskunta/ 30.1.2019
- 11 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1928, s.201
- 12 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1929, s.199. Suomenlinnan komendantti-virasto anoi, että kaupunki kesän aikana huolehtisi mainitun linnoituksen alueella olevien puistikkojen puhtaanapidosta, koska niiden pitäminen tyydyttävässä kunnossa aiheutti sotilasviranomaisille suuria vaikeuksia.
- 13 Suomenlinna käyttösuunnitelma s. 219.
- 14 Helander et al, s. 36
- 15 Tutkimusraportti - Suomenlinnan vankilan alueen kaivutöiden arkeologinen valvonta, s. 7-8.
- 16 Suomenlinnan rakennusten historia, s. 149. Sommitelmaan liittyi myös suuri kasarmi.
- 17 Suomenlinnan rakennusten historia, s. 148-149.
- 18 Helander et al, s. 23.
- 19 <http://suomenlinna.fi/krepostsveaborg/aleksanteri-nevskin-kirkko.html>
- 20 <http://suomenlinna.fi/krepostsveaborg/puistokulttuuri.html>
- 21 Suomenlinnan rakennusten historia, s. 147.
- 22 Suomenlinnan rakennusten historia, s. 147.
- 23 Linnamäki, Seija. Päälaiturin rakennushistoriaa 1988, s. 5
- 24 Brännback, s. 5.
- 25 Suomenlinnan rakennusten historia, s. 114.
- 26 Päälaiturin rakennushistoriaa 1988, s. 10. Odotustilat säilyivät laituriilla aina 1960-luvulle saakka.
- 27 Helander et al, s. 36.
- 28 Helander et al, s. 37.
- 29 Suomenlinnan rakennusten historia, s. 152.
- 30 Suomenlinnan rakennusten historia. Toimitt. Pekka Kärki, Heikki Lahdenmäki, Liisa Eerikäinen, Helena Rosén ja Seija Linnamäki. Kirjoituskunta: Helena Rosén, Seija Linnamäki ja Liisa Eerikäinen 1997. C 44. Puutarha on mahdollisesti liittynyt itäisen kaponieerin käyttöön apteekin ja marketin Soltikovin kaupan varastona 1810-luvulla. Alue lienee ollut hyötytarhana.
- 31 VIK C5 1817 Ve Sa Suomenlinnan linnoitus- ja rakennuspiirustusten arkisto, Kansallisarkisto.
- 32 Kyseisellä paikalla näkyy vanhemmissa kartoissa vesiallas tai kaivo. Vuoden 1803 Piirustus itäisestä bastionirintamasta ja itäisemmästä kaponieerista (kuvatekstiin) sekä vuoden 1840 yleisasemapiirros.
- 33 Kartta päiväämätön yleisasemapiirros (YA150a), jonka kirjoittaja arvioi olevan noin 1870-luvulta, rakennusnro 186, 187 ja 188 ovat samat kuin vuoden 1899 kartassa ja piirustuksissa upseerikerhon puiston rakennuksista (C 1155-C1157)
- 34 Venäläisaikainen kartta 1865, Amiraali- ja tykistölaituri ja rantakatu. C286. Kansallisarkisto.
- 35 Suomenlinnan rakennusten historia, s. 153.
- 36 Suomenlinnan maisema – kunnostussuunnitelma. Helander et al, s. 31. On jäänyt epäselväksi mihin tieto perustuu.
- 37 Suomenlinnan käyttösuunnitelma s. 219. On jäänyt epäselväksi mitä terasseilla tarkoitetaan tässä.
- 38 Suomenlinnan rakennusten historia, s. 154. Ravintolassa syötiin kesäsunnuntaisin lounaita.
- 39 Suomenlinnan rakennusten historia. Toimitt. Pekka Kärki, Heikki Lahdenmäki, Liisa Eerikäinen, Helena Rosén ja Seija Linnamäki. Kirjoituskunta: Helena Rosén, Seija Linnamäki ja Liisa Eerikäinen 1997.
- 40 Vanha Suomenlinna – opas, s. 4.
- 41 Suomenlinnan maisema – kunnostussuunnitelma, Helander et al, s. 126.
- 42 Carl Adolph Dankwardt oli toiminut Sveaborgin laivaston päällikkönä ainakin vuonna 1802. Kaisa Kyläkoski. Kuningasparin kesämatka Suomeen 1802, s. 55.
- 43 Suomenlinnan ruotsalaisaikainen puutarhataide. Maija-Liisa Talvikanta, s. 61 ja 63
- 44 Suomenlinnan kaupunkiarkeologisen selvityksen päivitys 2013. Liite 2, s. 6, kohde 178. Vuoden 1822 C12 kartassa merkintöjen selitys. Kesälas-kumäki näkyy myös vuoden 1819 ja 1840 kartassa.
- 45 Helander et al, s. 126. On jäänyt epäselväksi missä vaiheessa tämä on ollut.
- 46 Suomenlinnan rakennusten historia, s. 188.
- 47 Helander et al, s. 26.
- 48 Hatakka, s. 62
- 49 Helander et al, s. 49.
- 50 Sampsa Hatakka. Sotilaita ja siviilejä. Pro gradu 2011. s. 98.
- 51 Helander et al, s. 129. Kontreskarppi = Ulkovarustusten rajana linnoituksen suuntaan oleva muuri, joka on samalla vallihaudan ulkoreuna. Kontreskarppimuurin sisällä voi olla joko kasematteja tai galleria. Kontreskarpin laella on katvetie. Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2011.
- 52 Suomenlinna, Rantavarustus. Varustusten ja muiden harmaakivirakenteiden kunnostus, Yleissuunnitelma 30.10.1990. Merja Härö ja Minerva Vääränen. Suunnitelman liite.
- 53 Suomenlinnan rakennusten historia, s. 189.

- 54 Lähde epäselvä. Mainitaan Kirsikkapuiston suojelutekstissä. Mahdollisesti Aino Kaisa Nuotion kirjoittama, kirjoituksessa ei mainittu lähteitä.
- 55 Samoihin aikoihin myös rantavarustusta korjattiin laajalti. Suomenlinna rakennusten historia s. 189.
- 56 Suomenlinnan rakennusten historia, s. 188 ja 190.
- 57 KA VIK C1334, YPa 1
- 58 Suomenlinnan rakennusten historia, s. 191.
- 59 Suomenlinnan käyttösuunnitelma, s. 9.
- 60 Suomenlinnan käyttösuunnitelma s. 221.
- 61 Suunnitelma sekä tuolloin tehtyjen tutkimuskaivantojen tulokset ovat tässä selvityksessä jääneet pimentoon ja niiden säilytyspaikka epäselvä.
- 62 Suomenlinnan kaupunkiarkeologisen selvityksen päivitys 2013, Liite 1, s. 5. (Krigsarkivet 0406:12:042:A:010b:1750)
- 63 Susisaari - pääpiirteitä maisemallisesti rakennushistoriasta, Ulla Riitta Kauppi, s. 20. Kaupin mukaan ruotsalaisella kaudella yksityisomistuksessa olleita rakennuksia ei merkitty yleensä linnoitustyökarttoihin. ”Ruotsin linnoituskonttori määräsi everstiluutnantti, vapaaherra Fabian Casimir Wreden Viaporin linnoitukseen päämajamestariluutnantiksi alkuvuodesta 1749 tämän ollessa vain 25-vuotias. Wrede osoittautui linnoituksen rakentajan, kreivi Augustin Ehrensvärdin luotettavaksi apulaiseksi, pian myös sijaiseksi, ja hänet määrättiin Degerby-Loviisan ja Svartholman linnoitusten rakentajaksi.” Kansallisbiografia.
- 64 Ma-Arkkitehdit. Mironotsentskin puutarha – puutarhan inventointi ja kunnostussuunnitelma, s. 7
- 65 Kauppi, s. 42. Paikallismajurintalo sijaitsee linnan pihalla ja rakennettiin rakennusvaiheessa vuosina 1753–1756. Alussa se oli paikallismajurin toimistona ja asuntona, jonka lisäksi rakennuksessa asui myös upseereita. Paikallismajurin talli sijaitsi tallipihalla lähellä puutarhaa.
- 66 Suomenlinnan rakennusten historia. Toimitt. Pekka Kärki, Heikki Lahdenmäki, Liisa Eerikäinen, Helena Rosén ja Seija Linnanmäki. Kirjoitus-kunta: Helena Rosén, Seija Linnanmäki ja Liisa Eerikäinen 1997.
- 67 Suomenlinnan käyttösuunnitelma s. 221.
- 68 Luoteisosan sommitelman säilyneisyyttä voidaan arvioida vain vuoden 1899 kartan perusteella, koska alkuperäistä suunnitelmaa ei ole säilynyt.
- 69 Puusto on todennäköisesti ollut tiheimmillään 1920-30-luvulla, jolloin 1870-luvulla istutetut puut olivat varttuneet kookkaiksi.
- 70 Iina Johansson 28.11.2018
- 71 Lajia käytettiin yleisesti leikatuissa pensasaidoissa ennen kuin aitaorapihlaja yleistyi (milloin?)
- 72 Kyseinen aita leikattiin vaihteittain alas 2016-17 ränsistyneisyyden vuoksi. Iina Johansson 25.1.2019.
- 73 Iina Johansson 28.11.2018. Hauta-aho, Liite 2 –s.2.
- 74 Kasvi leviää tehokkaasti hanhien välityksellä. Bellis on vanhojen nurmialueiden laji.
- 75 Helander et al, s. 108.
- 76 Helander et al, s. 31. ”Useimmat muista Suomenlinnan puistoista ovat lähinnä 1800-luvun maisemapuistohanteen esimerkkejä, jotkut pienen kokoonsa nähden suhteettoman monimutkaisia kiemurtelevine käytävineen. Kasinopuiston istutukset järjestettiin 1800-luvun lopulla nykyistä asua huomattavasti runsasmuotoisempina.”
- 77 Suomenlinnan käyttösuunnitelma s. 219
- 78 Helander et al, s. 126.
- 79 Iina Johansson 28.1.2019. Ent. ylipuutarhuri Anja Pitkäsen mukaan kyseessä on tarhaomenapuu.
- 80 Onko syrjäinen sijainti mahdollisesti vaikuttanut sen käyttöön esim. maankaatopaikkana?
- 81 Suomenlinnan ruotsalaisaikainen puutarhataide, Maija-Liisa Talvikanta, s. 62.
- 82 Susisaari – pääpiirteitä maisemallisesti rakennushistoriasta. Ulla Riitta Kauppi, s. 41.
- 83 Helander et al, s. 108-109.
- 84 Helander et al, s. 28-29
- 85 Helander et al, s. 122.
- 86 1870-luvulla laadituissa venäläisen pääinsinöörihallinnon tyyppipiirustuksissa paraatikenttä oli tapana sijoittaa kasarmin keskelle. Näissä suunnitelmissa aukio toimi kasarmialueen julkisivuna ja ilmensi sotilaallista hierarkiaa. Upseeriston asemaa korostettiin ryhmittelemällä komentajan, esikunnan ja päävartion rakennukset aukion yhdelle laidalle ja muut sosiaalisesti arvokkaat rakennukset sen sivuille. Talousrakennukset ja sotilaiden kasarmit jäivät keskeisimpien rakennusten taakse. <http://suomenlinna.fi/krepostsveaborg/paraateja-ja-sotilasman-ouml--ouml-verej-auml-.html> 2.1.2019

Kuva 238. Takakannen kuva. Näkymä rantakasarmarin edustalta 1950-luvulta. Valokuva Eino Heinonen. HKMKA.

Kuvailulehti

Tekijät:	Niina Alapeteri, Tiina Perälä
Julkaisun yhteyshlö:	Jouni Heinänen
Julkaisun nimi:	Iso Mustasaaren puistojen ympäristöhistoriallinen selvitys
Sarja:	Helsingin kaupunkiympäristön julkaisuja
Sarjanumero:	2019:11
Julkaisuaika:	2019
ISBN:	ISBN 978-952-331-608-9
ISSN:	ISSN 2489-4222
Kieli, koko teos:	Suomi

Tiivistelmä:

Iso Mustasaaren puistot, puutarhat ja aukiot ovat merkittävä osa historiallisesti kerrostunutta Suomenlinnaa, joka on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö ja Unescon maailmanperintökohde. Linnoituksen 270 vuoden historia ja kolmen eri kansan vaikutukset ovat muovanneet Iso Mustasaaren maisemasta moniulotteisen. Toimivan kaupunginosan monumentaalisen, 1700-luvulta peräisin olevan linnoitusarkkitehtuurin ja vaatimattoman arjen ympäristön vuorottelu muodostaa monimuotoista ja mielenkiintoista kaupunkitilaa, jolla on suuri merkitys saaren viehättävyyteen. Kaupunkikuvassa ajalliset kerrostumat näkyvät säilyneinä rakennuksina, vanhoina puustutuksina ja historiallisina pinnoitemateriaaleina.

Iso Mustasaaren puistot ovat poikkeuksetta kerroksellisia sisältäen säilyneitä osia useilta vuosikymmeniltä 1800-1900-luvuilta. Säilyneistä historiallisista kerrostumista huolimatta puistot eivät nykyisellään enää ole maisemasta erottuvia kohokohtia. Suunnitelmallisesti ja kunnianhimoisesti rakennettujen venäläiseltä kaudelta periytyvien puistoalueiden kasvilajisto on köyhtynyt, ympäristö arkipäiväistynyt ja puistosommitelmat yksinkertaistuneet, mikä on muuttanut puistojen maisemallista asemaa ja heikentänyt niiden arvoa. Vehreät puistoalueet vanhoine kookkaine puineen ovat kuitenkin edelleen merkittäviä saaren kaupunki- ja maisemakuvassa.

Ympäristöhistoriallisen selvityksen kohteina ovat Suomenlinnan historialliseen linnoitukseen kuuluvan Iso Mustasaaren rakennetut puistokokonaisuudet: Kirkkopuisto, Rantakasarmen ympäristön puurivit, Kasinopuisto, Bjelkenpuisto ja Kirsikkapuutarha sekä Susisaassa sijaitseva Mironotsentskin puisto. Selvityksen tavoitteena on ollut kartoittaa niiden suunnitteluhistoria ja kehitysvaiheet sekä arvioida niiden nykytilaa, säilyneisyyttä ja merkittävyyttä. Tämän pohjalta puistoille on määritelty yleispiirteiset maisemalliset kehittämisperiaatteet. Selvitys on laadittu asemakaavoitusta, puistojen tulevia kunnostuksia sekä hoitoa varten.

Sammanfattning:

Stora Svartös parker, trädgårdar och skvärer är en betydande del av det historiskt skiktade Sveaborg, som är en kulturmiljö av riksintresse (RKY) och hör till Unescos världsarvslista. Fästningens 270-åriga historia och tre olika nationers inflytande har format Stora Svartös landskap till en mångfacetterad helhet. Kombinationen av den fungerande stadsdelens monumentaliska fästningsarkitektur från 1700-talet och den anspråkslösa vardagsmiljön bildar en varierande, mångsidig och intressant stadsmiljö, vars bidrag till öns attraktionskraft är mycket betydande. Stadsbildens drag från olika tidsperioder utgörs av bevarade byggnader, gamla trädplanteringar och historiska ytbeläggningar.

Parkerna på Stora Svartö är utan undantag skiktade och innehåller bevarade delar från många olika årtionden från 1800- och 1900-talen. Trots de bevarade historiska skikten lyfts parkerna i sina nulägen inte längre till höjdpunkter i landskapet. De från ryska tiden härstammande planerat och ambitiöst byggda parkers växtartsmångfald har sjunkit, parkernas miljöer har blivit vardagligare och parkdispositionerna enklare. Detta har lett till att parkernas landskapsmässiga status har förändrats och deras värden försvagats. Trots det är de lummiga parkerna och deras ståtliga träd signifikanta i öns stads- och landskapsbild.

Utredningsområdet för denna miljöhistoriska utredning utgörs av Stora Svartös, som är en del av Sveaborgs historiska fästning, parkerhelheter: Kyrkparken, trädraderna i Strandkasernens omgivning, Kasinoparken, Bjelkeparken, Kårsbärsträdgården, samt Mironotsentskins park på Vargön. Målet för utredningen har varit att kartlägga deras planeringshistoria, utvecklingsskeden och nutid samt värdera deras beståndsgrad och avseende. De linjedragande landskapsmässiga utvecklingsprinciperna för parkerna grundar sig på dessa. Utredningen har gjorts för framtida detaljplanering, istandsättning samt förvaltning och vård av parkerna.

Avainsanat:

Suomenlinna, Iso Mustasaari, Kirkkopuisto, Paraatikenttä, Kasinopuisto, Bjelkenpuisto, Kirsikkapuutarha, Mironotsentskin puisto, ympäristöhistoriallinen selvitys, kehittämisperiaatteet

Helsinki

